

Magyar BÜNÜLDÖZŐ

A Magyar Bűnüldöző Szakmai Egyesületének tudományos-szakmai folyóirata

---

Alapítva: 2010

V. évfolyam 3–4. szám

2014/3–4.

---

*Ünnepi szám, az Egyesület alapításának 10.
évfordulója alkalmából*

A TARTALOMBÓL

Bohnert Tibor

Közlemény

Dr. Kovács Gyula

Valóban nem tehetsz róla?

Dr. Kovács Gyula

Bűnügyi szakjogász-képzés a KRE Állam- és Jogtudományi Karán

Hóbor Zsolt

Beszámoló a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesületének Ünnepi Közgyűléséről

Dr. Cseh Eszter

Áldozat és áldozattan

Tamás-Lelesz Nóra

Vétkes otthon

Dr. Sipos Nóra

A tanú és a tanúvédelem elvi kérdései

Dr. Vári Vince

Diverziók a nyomozás hatékonyságának szolgálatában

Dr. Sivadó Máté

Új kihívások a drog- és alkoholhelyzet kezelésében itthon, Európában és a világban

Magyar
BÜNÜLDÖZŐA MAGYAR BÜNÜLDÖZŐK SZAKMAI EGYESÜLETÉNEK
TUDOMÁNYOS-SZAKMAI FOLYÓIRATA

Megjelenik: negyedévente
Elektronikus megjelenés: <http://www.bunuldozok.hu/>

Kiadja:	Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete
Felelős kiadó:	Jakab György elnök
Szerkeszti:	Szerkesztőbizottság
Elnök-főszerkesztő:	Dr. Kovács Gyula
Főszerkesztő-helyettes:	Hóbor Zsolt
Szerkesztőbizottság tagjai:	Prof. Dr. Blaskó Béla r. vezérőrnagy, PhD Dr. Bócz Endre ny. fővárosi főügyész, CSc Dr. Kovács Lajos ny. r. ezredes Dr. Lakatos János ny. r. ezredes
Munkatársak:	Dr. Kovács Gyula rovatvezető Keglovicsné Mester Györgyi olvasószerkesztő Óri-Kiss Gyöngyi olvasószerkesztő
Szerkesztőség:	1048 Budapest, Külső Szilágyi út 120. Telefon: +36 (30) 378-1119 Telefax: +36 (1) 380-9694 E-mail: magyar.bunuldozo@gmail.com
Nyomdai munkák:	Palatia Nyomda és Kiadó Kft. Győr
Lapnyilvántartási szám:	163/0474/2/2010 HU ISSN 2061-8727 (nyomtatott) HU ISSN 2062-1078 (online)

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A lap olyan írásokat közöl, melyek a bűnüldözési szakterület problémáival, a szakterületet befolyásoló jogalkotási kérdésekkel foglalkoznak, és a társadalmi devianciákat, a bűnüldözés problémakörét kriminalisztikai, kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzik, értékelik. ♦ A szerzők szakmai véleményét a lap híven közli, azok tartalmáért teljes mértékben a szerző felel, ezért a közölt tanulmányokban megjelenő vélemények és következtetések nem feltétlenül azonosak a lapalapító véleményével. ♦ A szerkesztőség – az érdemi mondanivaló érintetlenül hagyása mellett – fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására és tipografizálására. ♦ A szerkesztőségnek nem áll módjában a kéziratokat megőrizni, és visszaküldeni. ♦ A szerkesztőség másodközlést alapvetően nem vállal.

*Mottó: „Nincs olyan rebellis gondolat,
amelyet ne lenne érdemes megismerni!”*

Tartalomjegyzék

<i>Bohnert Tibor</i> Közlemény.....	4
<i>Dr. Kovács Gyula</i> Valóban nem tehetsz róla?	5
<i>Dr. Kovács Gyula</i> Bűnügyi szakjogász-képzés a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán	9
<i>Hóbor Zsolt</i> Beszámoló a Magyar Bűnöldözők Szakmai Egyesületének Ünnepi Közgyűléséről és elismerések átadásáról	11
<i>Dr. Cseh Eszter</i> Áldozat és áldozattan	14
<i>Tamás-Lelesz Nóra</i> Vétkes otthon	29
<i>Dr. Sipos Olga</i> A tanú és a tanúvédelem elvi kérdései	45
<i>Dr. Vári Vince</i> Diverziók a nyomozás hatékonyságának szolgálatában	56
<i>Dr. Sivadó Máté</i> Új kihívások a drog- és alkoholhelyzet kezelésében itthon, Európában és a világban	88

Közzlemény

A Magyar Bűnöldözők Szakmai Egyesülete 2014. november 26. napján tartott Tisztújító Közgyűlése megválasztotta az Egyesület Elnökségét a következő öt évre.

A Tisztújító Közgyűlés:

Jakab Györgyöt	az Egyesület elnökévé,
Hóbor Zsoltot	az Egyesület főtitkárává,
Kováts Tibort	az Egyesület elnökségi tagjává,
Dr. Lakatos Jánost	az Egyesület elnökségi tagjává újraválasztotta ,
Csorba Diánát	az Egyesület elnökségi tagjává megválasztotta .

Az Elnökség mandátuma 2014. december 1-jétől érvényes.

Bohnert Tibor
a Közgyűlés Általános és Ügyrendi
Bizottságának elnöke

Lakatos János, Kováts Tibor, Jakab György, Csorba Diána és Hóbor Zsolt

Főszerkesztői gondolatok

Dr. Kovács Gyula
a Szerkesztő Bizottság elnöke
főszerkesztő¹

Valóban nem tehetsz róla?

BEVEZETÉS HELYETT

Az Index internetes hírportál² „szúrta ki” a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság bűnmegelőzési klipsorozatát, amelyben egy fiatal nő, „buli után” nemi erőszak áldozatává válik. A bűnmegelőzési klipsorozat szlogenje: „Tehetsz róla, tehetsz ellene!”³

A „rendőrség buli ellenes spotjai” (copyright: Index), amelyeket „A biztonságos Pécsért” elnevezésű bűnmegelőzési projekt záró rendezvényén, Pécsen mutattak be, bizonyos körökben, szinte közfelháborodást váltottak ki, mivel „a bűnmegelőzés köntösében van egy nagyon nyomasztó üzenetük. Az, ami eddig csak kocsmai szintű érvelésekben, szomorúan ostoba közterek társaságában került elő: hogy kihívó viselkedése és öltözéke miatt, a megerőszakolt maga is felelős azért, hogy megerőszakolták.”⁴

A PETÍCIÓ ÉS A TILTAKOZÓLEVÉL

A (köz)felháborodással vegyes tiltakozóhullám egyfajta (be)tetőzéseként, egy online petíciós oldalon,⁵ Nagy Anna, „Nyomasztógyakorlás” címszó alatt, tiltakozólevelet tett közzé, és aláírásgyűjtést szervezett annak érdekében, hogy a „rendőrség az elkövetőt szólítsa meg videóiban, ne az áldozatot!”⁶

A tiltakozólevélben (amelynek a szélrózsa minden irányába történő elküldésére buzdít szerzője) – egyebek mellett – olyan kinyilatkozások szerepelnek, hogy a filmek tartalma „sértő az áldozatokra nézve, mert azt sugallják, a nemi erőszakot elszenvetett áldozatok viselkedése váltotta ki az erőszakot, ezért szégyellniük kell magukat, és sértő a férfiakra nézve, mert ösztönvezérelt lényeknek mutatja be őket, akik képtelenek visszafogni magukat egy vonzó nő láttán. Ezzel az elkövető felelősségét elmaszatolják, az áldozatokat pedig elrettentik a feljelentés megtételétől.”⁷

¹ A szerző szakvizsgázott jogász, gazdasági büntetőjogi szakjogász, kriminalista, szakíró, tudományos újságíró, a Magyar Újságírók Országos Szövetségének (MÚOSZ) és a Tudományos Újságírók Klubjának (TÜK) rendes tagja.

² http://index.hu/belfold/2014/11/21/itt_vannak_a_rendorseg_uj_buliellenes_spotjai/ – Az Index „Itt vannak a rendőrség új, buli ellenes spotjai” című cikke.

³ <http://vs.hu/mind/osszes/a-pecsi-rendorseg-szerint-az-aldozat-tehet-a-nemi-eroszakrol-1122#s1> – Részlet a VS.hu internetes magazinban 2014. november 22-én megjelent – Bordás Gábor nevével fémjelzett – „A rendőrség szerint az áldozat tehet a nemi erőszakról” című cikkből.

⁴ Az idézet az Index-cikkből származik.

⁵ <http://www.peticiok.com/>

⁶ http://www.peticiok.com/a_rendorseg_az_elkovetot_szolitsa_meg_videoiban

⁷ <http://tiltakozom.tumblr.com/post/103749165825/nyomasztogyakorlas> – A tiltakozólevél teljes terjedelmében a linke kattintva olvasható.

Nem mellesleg jegyzem meg, hogy a 2014. november 22-én közzétett petíciót el-
eddig (2014. december 22-ét írunk) 5.073 fő szignálta, az aláírások pedig 4.813 IP-
címről érkeztek. Az aláírások megoszlása arra enged következtetni, hogy a kezdeti
lelkesedés rendesen alábbhagyott. A petícióhoz – nyilvánvalóan, a késői időpontban
történt közzététel miatt – első nap 212, második nap 3.049 fő csatlakozott, és ez a
számadat a harmadik napra már 1000 alá csökkent, míg november 28-tól az aláírá-
sok mennyisége nem hogy nem érte el, de meg sem közelítette a százat (pl. tegnap
20, ma pedig 7 aláíró regisztrált a rendszer).⁸

Ennyit a közfelháborodásról.

Megjegyezni kívánom azt is, hogy a petíció elindítójának személyes adatai és
elérhetősége nem ismertek, habár, a <http://www.peticiok.com/contact/103305> olda-
lon, elméletileg kapcsolatba lehet lépni a szerzővel, ami nekem nem sikerült (az
üzenetemet válasz nélkül hagyta).

A PETÍCIÓ ÉS A TILTAKOZÓLEVÉL MARGÓJÁRA

Életem során sok esztelenséget voltam kénytelen megélni és elviselni. „A rendőrség
az elkövetőt szólítsa meg videóiban, ne az áldozatot” címszó alatt futó aláírásgyűj-
tés és a tiltakozólevél, ennek ellenére rendesen „kiverte nálam a biztosítékot”,
mondhatni, mindennek a teteje vagy csimborasszója volt.

A petíció elindítójának és egyben a tiltakozólevél szerzőjének hőselkű kirohaná-
sa, egyfelől abszolúte tájékozatlanságról tett tanúbizonyságot, különösen, ami a
rendőrség bűnűldözési és bűnmegelőzési feladatait illeti, másfelől az is „átjött”, hogy
a szerzőnek a kriminológiáról és annak egyik ágáról vagy kutatási területéről, a
viktimológiáról gyaníthatóan irodalmi emlékei sincsenek. Persze meglehet, hogy a
szerző bedőlt a szenzációhajhász újságírók csapnivalóan rossz, sőt, rosszindulatú
cikkeinek, avagy „izomból”, csak és kizárólagosan emocionális alapon közelítette
meg a kérdést.

Őszintén sajnálom, hogy a témával foglalkozó írások zöme nem szakmai néző-
pontból vizsgálta meg a problémát, és nemkülönben azt is, miszerint – Arany János
után szabadon – az „istenadta nép” szintén vevő volt erre a rosszindulatú hangulat-
keltésre.

A SZÖNYEG ALÁ SÖPÖRT SÉRTETTI KÖZREHATÁS

Nézzük meg pontosabban, hogy mi a helyzet ezzel a sértetti közrehatással.

A viktimológia (magyarul: áldozattan) „olyan tudományág, amely a bűncselek-
mény áldozatává válás folyamatával foglalkozik az elkövető és az áldozat kapcsola-
tainak felkutatása útján”.⁹ Másképpen fogalmazva: a viktimológia, mint „a kriminoló-
gia egyik rész tudománya, a bűnözés áldozataival foglalkozó ismereti rendszerként
határozható meg. Kialakulásának alapja az a felismerés, hogy a bűncselekmények
sértettjei nem passzív elszenvedői ezeknek az eseteknek, hanem bizonyos hajla-
mosító tényezők vagy az elkövetővel való interperszonális kapcsolatuk alapján je-
lentős szerepük lehet maga a bűncselekmény megvalósulásában is. Ezen aktív sze-
rep egyaránt takarhatja a bűnözői elhatározást kiváltó okokat és a bűncselekmény
létrejöttét megkönnyítő feltételeket is”.¹⁰

⁸ <http://www.peticiok.com/stats.php?id=103305> – Az aláírások számszerűségének és megoszlásának
alakulása.

⁹ <http://idegen-szavak.hu/keres/viktimol%C3%B3gia> – Idegen szavak gyűjteménye.

¹⁰ <http://hu.scribd.com/doc/56252115/Viktimologia-aldozatta-valas-a-kapcsolatokban> – Gerzsényi Bianka–
Makai Máté–Trefán Anita: Viktimológia; áldozattá válás a kapcsolatokban (Budapest, 2011. május 1.).

A viktimológia vizsgálódásának központi kérdései közül – itt és most –, csak a téma szempontjából legfontosabb két területet emelem ki:

- a bűnelkövető és a sértett kapcsolata, valamint
- azoknak a bűncselekményeknek az elemzése, amelyeket leggyakrabban a sértetti magatartás vált ki.

A viktimológia tehát – egyebek mellett – azt kutatja, hogy a sértett (áldozat vagy károsult) közrehatása milyen mértékben járult hozzá a bűncselekmény elkövetéséhez. Ezt a kérdést a rendőrség, minden bűncselekmény megvalósulásakor „*hivatalból*” felteszi, mivel ez törvényi kötelezettsége. A nyomozó hatóságnak ugyanis, a bűncselekmény elkövetését lehetővé tevő, a büntetőeljárás során megállapított okokat és körülményeket a további bűncselekmények megelőzése végett vizsgálnia kell.¹¹

A sértetti közrehatást, amúgy nem csak a szexuális erőszaknál (Btk. 197. §) vagy más, a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél (Btk. XIX. Fejezet), hanem például a vagyon elleni bűncselekményeknél (Btk. XXXVI. Fejezet) szintén górcső alá veszik. (Egyes vagyon elleni bűncselekményeknél ilyen közrehatás lehet a nyitva hagyott kertkapu vagy bejárati ajtó, a biztonságtechnikai eszközök, berendezések hiánya, a felületes őrzés, de akár egy személygépjármű utasterében hagyott aktatáska is.)

Nem kellene tehát a sértetti közrehatást a szőnyeg alá söpörni, avagy egyfajta struccpolitika gyanánt úgy tenni, mintha a sértettnek soha, de soha nem lenne köze a sérelmére elkövetett bűncselekményhez.

A sértetti közrehatás nem csak a nyomozás során játszik szerepet. A hosszú évtizedek óta töretlen és következetes bírói gyakorlat szerint, a „*sértett felróható közrehatása enyhítő körülmény. Ilyenként értékelendő (...) a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél a könnyelmű, kihívó magatartása*”.¹² Megjegyzendő, hogy az 1994. március 24-ig hatályban volt 12. számú Irányelv B) 3. pontja értelmében, a „*sértett cselekedete, magatartása a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél az egyik jelentős bűnösségi körülmény. A sértett kihívó, könnyelmű magatartása enyhítő körülmény*”.¹³

És most hadd tegyek fel néhány, a címben foglalthoz hasonló kérdést: ***biztos vagy benne, hogy nem tehetsz róla? Szerinted, valóban nem tehetsz ellene?***

A hatályos BK vélemény és a hatálytalan, de megállapításaiban a mai napig mértekadó Irányelv idézett rendelkezéseiből is jól látható, hogy a „*sértetti közrehatás*” nem valamiféle „*ördögi találmány*”. Tehát, amennyiben a sértett valamilyen úton-módon – tetszik, nem tetszik – „*hozzájárul*” ahhoz, hogy sérelmére a bűncselekményt elkövessék, azt a büntetés kiszabása során „*minusz években*” szokták mérni.

Természetesen, nem azt állítja a nyomozó hatóság, hogy például a trükkös lopás [Btk. 370. (2) § bekezdés b) pont bf) alpontja] károsultja a hibás, amiért a bűncselekményt elkövették, de azt közölni kell vele, hogy sértetté válása elkerülhető lett volna, ha az elkövetőt, egy vadidegen embert a lakásába nem engedi be, és az előszobában sem hagyja magára.

A szexuális erőszak (Btk. 197. §) áldozatának sem róják direkt módon a terhére, amiért „*megegyeztetik*”. Azt azonban muszáj közölni vele, hogy a bűncselekmény

¹¹ Vesd össze a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) 63/A. § (Intézkedés a bűnözés megelőzésére és más eljárás kezdeményezésére), valamint a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (Nyer.) 10/A. § rendelkezéseivel.

¹² A büntetékiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56/2007. BK vélemény III. 4. pontja.

¹³ Az LB 12. számú Irányelve a súlyosító és enyhítő körülmények értékeléséről a büntetékiszabási gyakorlat egységesebbé tétele érdekében. Hatályon kívül helyezte a 23. számú Irányelv (Magyar Közlöny 1994/32. szám).

nagy valószínűséggel elkerülhető lett volna, ha nem issza le magát egy nyilvános zenés-táncos szórakozóhelyen közepesen részegre; nem „kacérkodik” (hadd ne fejtsem ki bővebben) a szomszéd asztalnál helyet foglaló, nem kifejezetten bizalomgerjesztő három ismeretlen fiatal férfival; nem ül át hozzájuk, és 10 perc múlva nem „borul össze” (ezt sem részletezem) az egyikükkel; nem hagyja, hogy az illető hajnal felé, gyalogosan hazakísérje az elhagyatott ligeten keresztül.

Nagyon-nagyon remélem, hogy érthető voltam.

BEFEJEZÉS GYANÁNT

A pécsi bűnmegelőzési klipsorozat szakmai színvonala nyilvánvalóan képezheti vita tárgyát, sőt, tetszésével-nemtetszésével kapcsolatosan akár közvélemény-kutatásokat is lehet végezni (nota bene: de gustibus non est disputandum). Polemizálhatunk arról is, hogy a közzétételt megelőzően miért nem tartottak úgynevezett tesztvetítést, vagy mi okból nem vontak be szaktanácsadókat (vagy még több szaktanácsadót) a klipek elkészítéséhez. Sok mindent megtehetünk...

Ugyanakkor, ha más aspektusból vizsgálom a „rendőrség új, buli ellenes spotját” (copyright: Index), akkor lényegében elérte a célját: viszonylag nagy port kavart fel, indulatokat szított, sőt, még a szakmát is megosztotta. A klipsorozat „talált” (és sokaknál „elsüllyedt”), mert akik látták, azok emlékezni fognak rá. A képsorokat remélhetőleg nem felejtik el azok a fiatal hölgyek sem, akik egy éjszakai szórakozóhelyen, közepesen részegen, idegenekkel ismerkednek, flörtölnek, sőt... (hadd ne soroljam tovább), hajnalban pedig, immár teljesen lerészegedve hagyják, hogy újdonsült barátjuk vagy barátaik, az elhagyott, bokros, ligetes, stb. területen keresztül, gyalogosan hazakísérjék őket.

Az arra hajlamosak pedig sértődjenek meg, ha tetszik, de amennyiben ezek a bűnmegelőzési spotok csak néhány esetben fognak hozzájárulni ahhoz, hogy a potenciális sértettből ne legyen tényleges áldozat, akkor mondhat bárki, bármit, már megérte őket közzétenni. És ez itt a lényeg. A többi csak porhintés, hangulatkeltés, acsarkodás, és – ami az utóbbi időszakban olyannyira divatos – a rendőrség zsigeri savazása, ekézése (bocsánatot kérek a kifejezésekért).

Dixi et salvavi animam meam!

Beszámolók, tudósítások és vélemények

Dr. Kovács Gyula

Bűnügyi szakjogász-képzés a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán

A Károli Gáspár Református Egyetem (KRE) Állam- és Jogtudományi Karán (ÁJK) a 2014/15-ös őszi félévben bűnügyi szakjogász-képzés indult.

KRIMINALISZTIKAI ISMERETEK GYAKORLÓ JOGÁSZOKNAK

A képzés célja, hogy a hallgatók elsajátítsák a nyomozással, ezen belül a felderítéssel és a bizonyítással kapcsolatos általános és szak-specifikus feladatokat, amelyek eredményeképpen alkalmassá válnak arra, hogy a bíróságoknál, az ügyészségeknél és a nyomozó hatóságoknál a nyomozással, a vádelőkészítéssel, illetve a vád képviselésével összefüggő feladatokat professzionális szinten lássák el.

A képzés időtartama három szemeszter, amelyből az utolsó az úgynevezett diploma-, illetve záróvizsgafélév.

A képzésre beiratkozók az alapozó ismeretek és a szakismeretek keretén belül, mintegy tizenkilenc tárgyból hallgatnak előadásokat, valamint vesznek részt szemináriumokon és gyakorlatokon a következő sorrendben.

Első félév:

- kriminalisztikai alapok,
- igazságügyi orvostan,
- igazságügyi elmekórtan és igazságügyi pszichológia,
- hagyományos és modern krimináltechnika,
- krimináltechnika – a nyomozás tervezése, szervezése és ellenőrzése,
- krimináltaktika – a bizonyítási eljárások,
- krimináltaktika – kihallgatás-taktika,
- a titkos információgyűjtés (TIGY) és a titkos adatszerzés (TASZ) ügyintézésének elméleti és gyakorlati kérdései,
- az élet és a testi épség elleni bűncselekmények bizonyítása, valamint a bírói gyakorlat.

Második félév:

- a sorozat-bűncselekmények felismerése és bizonyítása,

- a vagyon elleni, a gazdasági és a korrupciós bűncselekmények bizonyítása, valamint a bírói gyakorlat,
- a közlekedési bűncselekmények bizonyítása és a bírói gyakorlat,
- a szexuális bűncselekmények bizonyítása és a bírói gyakorlat,
- a szervezett és a bandabűnözés,
- típushibák a nyomozás során,
- a védő a büntetőeljárásban,
- a gyermek, mint speciális alany a büntetőeljárásban, valamint a családon belüli (kapcsolati) erőszak és a bírói gyakorlat,
- híres bűnügyek, híres kriminalisták,
- klasszikus magán-nyomozástan.

Számonkérés: tizenkét tantárgy kollokviummal, hét pedig beszámolóval zárul. A hallgatók a **harmadik félévben** záróvizsga felkészítőn (konzultáción) vesznek részt, megvédik a szakdolgozatukat, majd záróvizsgáznak.¹⁴ A képzés abszolválását követően a hallgatók bűnügyi szakjogász szakképesítést kapnak.

A KRIMINALISZTIKAI SZAKTUDÁS LETÉTEMÉNYESE NE CSAK A RENDŐRSÉG LEGYEN¹⁵

A bűnügyi szakjogász-képzés ünnepélyes megnyitója 2014. szeptember 26-án 12:00 órakor volt a KRE ÁJK Budapest IV. kerület, Viola utca 2–4. szám alatti épületegyüttesében. A megnyitón, dr. Ibolya Tibor fővárosi főügyész, a képzés egyik főfelelőse és oktatója elmondta, hogy a tudományegyetemek állam- és jogtudományi karán, egy, ritkábban két félév a kriminalisztikai képzés, míg a Nemzeti Közsolgálati Egyetem (NKE) Rendészettudományi Karának (a korábbi Rendőrtiszt Főiskolának) a hallgatói, ugyanezt a tantárgyat öt féléven át tanulják, és a tanulmányi időszak végén záróvizsgáznak belőle. A fővárosi főügyész szerint, a jogász végzettségűek számára a bűnügyi szakjogász-képzés hiánypótló, és a nyomozás törvényessége feletti felügyeletet ellátó, közbíró ügyész számára nélkülözhetetlen.

Dr. Kovács Lajos ny. r. ezredes, tantárgyfelelős, a képzés egyik oktatója hangsúlyozta, hogy a most induló kurzus, a más egyetemeken korábban bevezetett kriminalisztikai szakjogász-képzéshez képest lényegesen gyakorlat centrikusabb. Az ezredes kiemelte, hogy az oktatók jelentős része képzett és elismert gyakorlati szakember, nem kevesen komoly oktatói tapasztalatokkal is rendelkeznek.¹⁶

Végezetül hadd jelezzem, hogy jómagam is abban a megtiszteltetésben részesültem, amely szerint, a bűnügyi szakjogász-képzés oktatója lehetek. Az első félévben, dr. Kovács Lajos ny. r. ezredessel közösen, (pontosabban felváltva) oktatjuk a nyomozás tervezését, szervezését és ellenőrzését, illetve a kihallgatás-taktikát.

A képzésre harmincnégy hallgatót vett fel az egyetem, az első évfolyam kibocsátásának időpontja 2015/16 téli időszakára tehető.

¹⁴ http://www.kre.hu/ajk/images/doc/AJK_BSZJ_tanulmanyi_tajekoztato_2014-15-1.pdf – A bűnügyi szakjogász-képzésről részletesebben.

¹⁵ A cím, dr. Bócz Endre kijelentésének parafrázisa. Az eredeti állítás: „Vegyük tudomásul, hogy ma Magyarországon a kriminalisztikai szaktudás letéteményese a rendőrség!” (Elhangzott 2004 áprilisában, a Rendőrtiszt Főiskolán, egy az új Be. hatálybalépését követő éves tapasztalatokat értékelő konferencián.)

¹⁶ Lásd még: <http://www.jogiforum.hu/hirek/32544> – Kriminalisztikai ismeretek gyakorló jogászoknak. Bűnügyi szakjogász képzést indít a Károli Gáspár Református Egyetem (Jogi Fórum).

Hóbor Zsolt¹⁷

Beszámoló a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesületének Ünnepi Közgyűléséről és elismerések átadásáról

Egyesületünk, 2014. december 1-jén ünnepelte alapításának 10. évfordulóját. Az Alapító Okiratra 2004. december első napján került rá az a tizenegy aláírás, amely elindította a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesületét azon az úton, melyen már egy évtizede járunk. Az eltelt évtized társadalmi-politikai viszonyai közepette szerénytelenség nélkül állíthatjuk, hogy civil szervezetként nem kis dolog volt talpon maradni úgy, hogy végig, minden évben érdemi munkát tudjunk végezni. Tagságunk magjának tenni akarása töretlen, feladataink bőven akadnak, így célunk továbbra is az érdemi működés, és a hazai bűnüldözés segítése, támogatása. Kivívtuk magunknak azt a helyet szakmai berkeken belül, ahol állunk, nevünket ismerik, törekvéseinket elismerik. A bűnügyi tudományok és a rendészettudományok területén szakmai egyesületünk közismert tevékenységet vállalt, e tudományterületek műveléséhez való szerény hozzájárulásunk továbbra is fő feladatunk. Tennivalónk akad bőven, és ehhez a törekvés is megvan egyesületünkben, így bízhatunk abban, hogy működésünkkel továbbra is szolgálhatjuk a hazai bűnüldözés ügyét.

Többek között e gondolatok hangzottak el az eltelt egy évtizedről 2014. november 26-án, Egyesületünk jubileumi ünnepi Közgyűlésén.

Egyesületünk tagságát és a meghívott vendégeket az újraválasztott Elnökség nevében *Jakab György* elnök köszöntötte, majd *Hóbor Zsolt* főtktkári ünnepi beszámolója következett, amely áttekintést adott az alapítás óta eltelt időszakról, illetve felvázolta az Egyesület előtt álló jövőbeni feladatokat.

Az ünnepi jubileumi Közgyűlés apropóján került sor az idei Dr. Dobos János-díj átadására, így az ülésen – hagyományainknak megfelelően – tudományos-szakmai előadások is elhangzottak.

Elsőként *dr. Lakatos János*, Egyesületünk elnökségi tagja osztotta meg a résztvevőkkel gondolatait a kriminalisztikáról. Tanulságos előadásában megemlékezett a kriminalisztika fejlődéséről, hazai oktatásának múltjáról, jelenéről, és a tudományág jelentőségéről.

Dr. Lakatos tanár úr után, *dr. Petrétei Dávid* r. százados, a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet (BSZKI) munkatársa a kriminalisztika jövőjéről, a tudományág előtt álló kihívásokról beszélt, különösen a tudomány, és ebből adódóan a krimináltechnika fejlődésének lehetőségeiről szólt érdekfeszítő előadásában.

Az előadások elhangzását követően az elismerések átadására került sor.

Legelőször *dr. Kovács Gyula*, a Közgyűlés Dr. Dobos János-díj Eseti Bizottságának elnöke számolt be a Dobos-bizottság ez évi munkájáról, majd kihirdette a Bizottság döntését: **2014-ben a Dr. Dobos János-díjat Skultéti Árpád ny. pénzügyőr alezredes, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Dél-alföldi Regionális Bűnügyi Igazgatóságának jelöltje kapta meg.**

¹⁷ A szerző a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesületének alapító tagja és főtktkára.

Skultéti Árpád, Jakab György és dr. Kovács Gyula

Skultéti Árpád ny. pénzügyőr alezredes, 1972. március 1-jén szerelt fel a rendőrség hivatásos állományába. Első munkahelye a Kecskeméti Rendőrkapitányság volt, ahol 1976 júniusáig, a Rendőrtiszti Főiskola elvégzéséig teljesített szolgálatot. Rendőri pályafutásának következő állomása a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság Vizsgálati Osztálya volt, itt vizsgálóként, fővizsgálóként, illetve kiemelt fővizsgálóként dolgozott, majd 1996-tól az osztályt vezette.

Skultéti Árpád 2000. január 15-től megvált a rendőrségtől. Áthelyezéssel került az – akkor még – APEH Bűnügyi Igazgatóságához, ahol különböző feladatokat látott el: volt az APEH Bűnügyi Igazgatóság Bács-Kiskun Megyei Nyomozó Hivatalának helyettes vezetője, de dolgozott az NNI Észak-alföldi Regionális Pénzügyi Nyomozó Hivatalánál, majd a VPOP Dél-alföldi Regionális Hivatalánál, ahonnan – pontosabban a Hivatal jogutódjától –, 2008. május 1-jén, több mint 36 év tényleges hivatásos szolgálat után, nyugállományba vonult. Fia, ifj. Skultéti Árpád folytatja a „családi hagyományt”: rendőr alezredesként, a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi-technikai Osztályának a vezetője.

Skultéti Árpád neve nemcsak Bács-Kiskun megyében, hanem országosan, sőt a határokon túl is ismerősen cseng. Festő- és tűzzománc-készítő művészként – alkotásai és kiállításai révén – számos díjat tudhat magáénak. Képzőművészeti szakkörrei méltán népszerűek, 2004-től Ladánybene díszpolgára.

Az Egyesület legmagasabb szintű elismerésének átadása után a Dr. Dobos János Emlékérmek átadása következett.

Dr. Dobos János Bronz Emlékérmeket vehetett át:

Dr. Hautzinger Zoltán, tanszékvezető egyetemi docens, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar (a továbbiakban: NKE RTK) Bevándorlási és Állampolgársági Tanszék vezetője, az Egyesületünk támogatásáért, az új Büntető Törvénykönyvet bemutató kiemelt szakmai projekt magas színvonalú, eredményes megrendezésében való hatékony közreműködéséért, illetve a katonai büntetőjog oktatása és kutatása területén végzett tudományos tevékenysége elismeréseként;

Dr. Hautzinger Zoltán átveszi az Emlékérmeket

Kertész Anikó tagtársunk, az NKE RTK Kriminalisztikai Tanszék titkárnője, a kriminalisztika területén több évtizeden át végzett tudományszervezést segítő, és támogató precíz adminisztrációs háttérmunkája, valamint a tudományos diákköri mozgalomban végzett szervező és dokumentációs munkája elismeréseként;

Dr. Hadzsi István r. százados, a BRFK XIV. kerületi Rendőrkapitányság kapitányságvezető helyettese, valamint

Nagy Sándor István r. főhadnagy, a BRFK XIV. kerületi Rendőrkapitányság főnyomozója, huzamos időn át kiemelkedően végzett, eredményes szakmai munkája elismeréseként.

A Dr. Dobos János Bronz Emlékérmek átadása után, további elismerések átadására is sor került.

Az Egyesület alapításának 10. évfordulója alkalmából, **a Közgyűlés Díszoklevelét adományozott:**

Beke Ágnes elnökségi tanácsosnak, alapító tagunknak, azért az önzetlen, kiemelkedő pénzügyi-gazdasági szakmai-, valamint szervezőmunkáért, amellyel az alapítás óta eltelt tíz évben segítette és támogatta az Egyesületet a gördülékeny működés, és a magas színvonalú szakmai programok megvalósításában;

Kiss Erika elnökségi főtanácsosnak, alapító tagnak, az Egyesület titkárának, azért az önzetlen, kiemelkedő

dokumentációs és szakmai tevékenységéért, valamint szervezőmunkájáért, amellyel az alapítás óta eltelt tíz évben segítette és támogatta Egyesületünket a gördülékeny működés, és a magas színvonalú szakmai programok megvalósításában;

Dr. Kovács Gyula elnökségi főtanácsosnak, a Közgyűlés Dr. Dobos János-díj Eseti Bizottság elnökének, azért a kiemelkedő szakmai-, valamint tudományos munkájáért, amellyel huzamos időn át segítette és támogatta egyesületünket a magas színvonalú szakmai programok megvalósításában.

Végül, de nem utolsósorban, dr. Verhóczy János r. ezredes, a Magyar Rendészettudományi Társaság (MRTT) titkára, felszólalásában tolmácsolta az MRTT elnökségének, valamint dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagynak, az MRTT főtitkárának személyes üdvözlését Egyesületünk alapításának tizedik évfordulója alkalmából.

Ezt követően dr. Pintér Sándor, Magyarország belügyminisztere megbízásából, dr. Verhóczy János r. ezredes elismeréseket adott át. A belügyminiszter:

Hóbor Zsolt elnökségi főtanácsosnak, alapító tagnak, az Egyesület főtitkárának Seiko órát,

Kovács Tibor alapító tagnak, az Elnökség tagjának festményt adományozott, szakmai eredményeik, valamint a rendészettudomány és a bűnügyi tudományok terén kifejtett tevékenységük, egyesületi munkájuk elismeréséül, valamint a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete alapításának 10. évfordulója alkalmából.

Kertész Anikó átveszi az Emlékérmeket

Hóbor Zsolt átveszi a Seiko órát

Kovács Tibor átveszi a festményt

Szakmai-tudományos közlemények dolgozatok, szakcikkék és tanulmányok

Dr. Kovács Gyula rovata

Dr. Cseh Eszter¹⁸

Áldozat és áldozattan¹⁹

Dolgozatomat elsősorban nem tudományos fejtegetésnek szánom (persze nem lehet attól sem eltekinteni), sokkal inkább egy a címben szereplő téma aktualitását kiemelő és a gyakorlati munkában előforduló jelenségeket bemutató írásnak, amelyben az angliai Suffolk megyében eltöltött három hónapos gyakorlatom során szerzett tapasztalataimat is papírra kívánom vetni.

Munkám első részében ismertetem a viktimológia tudományának főbb jellemzőit, a hazai áldozatvédelem kialakulását és működését. Ezt követően veszem górcső alá az erőszakos szexuális bűncselekményeket jogi és kriminálisztikai szempontból.

ÁLDOZAT ÉS ÁLDOZATTAN

Kit nevezünk áldozatnak?

Az áldozat szó hallatán a legtöbb ember lelki szeme előtt a tömegtájékoztatók által kissé torzítva sugallt, kiszolgáltatott személy jelenik meg, aki mindig ártatlanul csöppen bele a bűncselekménybe.

A valóság ennél árnyaltabb.

A magyar nyelv értelmező szótára szerint, az áldozat olyan személy, aki valamely szerencsétlenségnek, sorscsapásnak, emberi gyengeségnek vagy gonoszságnak terhére, nehézségét és súlyos következményét akaratán kívül, olykor méltatlanul is kénytelen elviselni, illetve, aki akaratán kívül kerül valamely fonák helyzetbe, vagy megtorlás nélkül kénytelen apróbb nehézséget, alkalmoszerű kellemetlenséget elviselni.

Vigh József álláspontja szerint, „*az áldozat fogalma sokkal szélesebb, mintsem hogy a bűncselekmények sértettjeire lehetne redukálni, amikor áldozatról beszélünk,*

---

¹⁸ A szerző rendőr főhadnagy, a Pécsi Rendőrkapitányság Vizsgálati Osztály Életvédelmi Alosztályának fővizsgálója, Egyesületünk rendes tagja. Dr. Cseh Eszter az idén júniusban jeles eredménnyel végzett a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán.

¹⁹ Az írás részét képezi a szerző Áldozatvédelem. A szexuális erőszak kriminológiája – itthon és Angliában – egy vizsgálótiszt tollából című diplomamunkájának. Lapunk hasábjain a szerkesztett és kiegészített változat olvasható. Szerkesztette: dr. Kovács Gyula [KGyul@].

annak fogalmát ki kell terjesztenünk a közvetett sértettekre, a jogi személyekre is.”²⁰ Más megfogalmazás szerint, áldozatnak minősül a bűncselekmény természetes személy sértettje, valamint az új Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 1. pontjában meghatározott közeli hozzátartozója, továbbá mindazok a személyek, akik a bűncselekménnyel összefüggésben fizikai, pszichikai, erkölcsi, anyagi sérelmet szenvedtek, vagy alapvető jogaik csorbultak.

Szűkebb értelemben tehát áldozat mindenki, akinek a bűncselekmény testi, lelki sérülést vagy anyagi kárt okozott.

Az ENSZ Közgyűlés 1985. november 29-én kelt 40/34. számú határozatával fogadott el egy nyilatkozatot, amely a bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságtétel alapvető elveiről szól.

„A Nyilatkozat az alábbiak szerint határozza meg a bűncselekmények áldozatainak fogalmát:

1. Az áldozat azokat a személyeket jelenti, akik – egyénileg vagy közösen – sérelmet szenvedtek, beleértve a testi vagy szellemi sérülést, érzelmi szenvedést, gazdasági veszteséget vagy alapvető jogaik lényeges csorbítását olyan cselekmények vagy mulasztások által, amelyek sértik a tagállamokban érvényes büntetőtörvényeket, beleértve a hatalommal való bűnös visszaélést tilalmazó törvényeket.

2. Az egyén ezen Nyilatkozat alapján áldozatnak tekinthető, függetlenül attól, hogy az elkövetőt azonosították vagy letartóztatták, vád alá helyezték vagy elítélték-e, valamint tekintet nélkül arra, hogy az elkövető és az áldozat között létezik-e családi kapcsolat. Az áldozat fogalma, ahol helyénvaló, magába foglalja a közvetlen áldozat közeli családját és eltartottait, valamint az olyan személyeket, akik a veszélyben lévő áldozat megsegítését, illetve az áldozattá válás elhárítását célzó beavatkozás során szenvedtek sérelmet.

3. Az itt foglalt rendelkezések alkalmazandók mindenre, bármiféle megkülönböztetésre, fajra, színre, nemre, korra, nyelvre, vallásra, nemzetiségre, politikai vagy egyéb véleményre, kulturális hiedelmekre vagy gyakorlatokra, vagyoni, születésre vagy családi állapotra, etnikai vagy társadalmi származásra és rokkantságra tekintet nélkül.”²¹

Amennyiben az „áldozat” helyett kifejezetten a büntetőeljárásbeli sértettet tesszük történelmi nagytű alá, gyorsan beláthatjuk, hogy a felvilágosodás koráig meglehetősen „mostoha” szerep jutott neki, hiszen a büntetőeljárás kizárólag a bűnösre és a büntetésre fókuszált.

Az emberiség történetének hajnalán nem vizsgálták az egyes eljárásbeli szerepeket, hiszen eljárás sem volt, nem számítottak az eset körülményei, így például a sértetti közrehatás mértéke sem.

Már a római jogi compositió²² megelőzően, a törzsi társadalomban is létezett azonban az a restoratív, illetve kompenzatórikus büntetési forma, mely szerint az elkövető (ill. nemzetsége) jóvátételt ajánlott fel az általa megsértett részére, ezzel kife-

²⁰ Gönczöl–Kerecsi–Korinek–Lévay (szerk.): Kriminológia – Szakkriminológia, 281. oldal (CompLex Kiadó Jog és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006).

²¹ <http://www.bunmegelozes.eu/aldozatait.html> [Áldozatvédelemről általában (BAZ Megyei Bünmegelőzési Alapítvány Bünmegelőzési Szolgálat honlapja)].

²² A compositio a régi jogban a halálbüntetést helyettesítő jogintézmény volt. A vagyoni viszonyok differenciálódásával a sértő életének elvétele helyett, kifizetődőbb megoldássá vált a sérelemért vagyoni úton vett elégtétel, a ius talionist fokozatosan felváltotta a megváltás intézménye. A rómaiaknál is így használták: „barátságos kiegyezés” (casus amicali compositio sopiti) és a „büntetőügyben megegyezés” (compositio criminalis) jelentése a római jog forrásaiban (Codex Iustinianus, Digesta) is megtalálható. A ius talionisszal szemben a germán népjogok közvetítésével a középkorban vált általánossá. A vagyoni elégtétel összege úgy alakult ki, hogy a sértett fél alku során megállapodott meghatározott kártérítésben az elkövetővel, és ennek fejében lemondott a vérbosszú gyakorlásáról. (Például a sértett fél azért, hogy egyik karját elvesztette, két ökröt kapott váltságul.)

jezve megbánását. Lehetőség volt a kár természetbeni megtérítésére is, voltak marhában vagy lóban fizetendő bírságok; ezek egy részét a sértett és családja, másik részét pedig a közösség kapta (ahogy azt Tacitus Germánia c. tanulmányában olvashatjuk). Amennyiben a sérelmet elszenvedett ezt elfogadta, a tettes elkerülhette a vérbosszút (a vér- előtag itt tehát a rokoni kapcsolatokra utal), ő maga pedig megfelelő mértékű, valós kárpótláshoz jutott. Amennyiben nem fogadta el, úgy tevékenyen részt vehetett a megtorlásban, hiszen azt ő maga vagy családtagja hajthatta végre.

„A kibontakozó feudális társadalomban a büntetőhatalom gyakorlása mindinkább az egyeduralkodónak, az ő képviselőjének, illetve a hűbérúrnak – a teokratikus államokban pedig az egyházfőnek – a kezében összpontosult, akik a sértő fél, illetve a közösség által fizetett váltságdíjból önmaguknak is részesedést követeltek. A váltságdíj kezdetben két részre oszlott: a sértett kártérítése (kompenzáció, Gewelde) és a büntetőhatalom birtokosát megillető összeg (fredum, Budse).”²³

A büntetőhatalom birtokosainak azonban mindinkább érdekében állt, hogy a bűncselekményeket maguk üldözzék, ennek természetes következménye volt hát, hogy a sérelmet szenvedett fél fokozatosan háttérbe szorult, hiszen a bűnyölközés már tőle függetlenül, az ő részvétele nélkül is megindulhatott. Ennek fontos ideológiai alátámasztására szolgált, hogy a bűncselekményeket az isteni világrend és nem a sértett, mint magánszemély megtámadásaként értékelték, tehát mondhatni, feltétlenül szükséges volt a hivatalból való eljárás.

Jeremy Bentham (1748–1832), az utilitarizmus (magyarul haszonelvűség, amely szerint, a tett helyességét az eredménye igazolja) egyik jelentős képviselője a „helyes” és igazságos, vagyis optimálisan hatékony törvényhozás és joggyakorlás alapvető elvét annak a közösség számára való mind nagyobb hasznosságában, vagyis a „közboldogulásban” látta, így különös figyelmet fordított a sértetté vált egyénekre, valamint a nekik nyújtott igazságszolgáltatás hatékonyságára.

Bentham a sértett fél által elszenvedett különböző fajtájú károk és más (lelki, szellemi, stb.) veszteségek miatti elégtétel szolgáltatásának, mint a vétek szükségszerű következményének kettős célját jelölte meg. Egyfelől – az elkövető szempontjából megtorló funkcióként, a károsult szempontjából elégtételként – kárpótlást jelent, másrészt – helyreállító, restoratív funkcióként – a társadalomban „a vétek miatti rossz érzet” megszüntetését. Bajos lenne e két cél közt hierarchiát felállítani, azonban az feltétlen elismerést érdemel, hogy a jogbiztonság érzetének fenntartása társadalmi szinten ugyanolyan fontos, mint az egyén igazságszolgáltatásba vetett bizalmának megszilárdítása, hiszen a kettő egymás nélkül nem létezhet, s a rendszer csak így működőképes.

Az elégtételnek Bentham az alábbi formáit határozta meg:

- pénzbeli,
- természetbeni,
- bizonyágtevő (rágalmazás, becsületsértés esetén a vétkesnek saját hazugságát megsemmisítő, hiteles kijelentéssel kell cáfolatot tennie, illetve tartózkodnia kell a sértett becsmérlésétől, tevékenységében való akadályozásától),
- becsületbeli (pl. nyilvános, alázatos bocsánatkérés cáfolattal együtt, esetleg a sértett közeléből való elűzés),
- bosszúállási (a vétkes megbüntetése, de nem magánbosszú), illetve
- helyettesítő elégtétel (ezt a vétkes nevében más teljesítheti, ha ő valamiért erre nem képes).

²³ Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás-jog tankönyve II. kötet, 7. oldal (Athenaeum Kiadó, Budapest, 1917).

Bentham elsőként vetette fel azt is, hogy az állam (közkinccsár) felelősséggel tartozik a károsultnak az általa elszenvedett lelki, anyagi, stb. károkért, amennyiben maga a vétkes nem képes helyreállítani a cselekményével felborított egyensúlyt. Ezzel éppen megfordította a feudális kor szemléletét, mikor az áldozaton esett sérelem megtorlásáért cserébe fizetségül a büntető karhatalom „lefőlőzte a hasznát” és magához vonta azt, amit a sértettől elvettek, vagy amit neki kárpótlásul adtak volna.

A polgári társadalom fejlődésével a büntetőpert közügynek, a bűnöző és az állam viszonyának tekintették. Az eljárás lefolytatása és az annak alapját képező bűncselekményről való tudomásszerzés is többnyire hivatalból történt (officialitás elve), az áldozat védelme egyike lett az állam feladatának.

A viktimológia tudománya

A bűncselekmények áldozataival, az áldozati csoportok összegyűjtésével a viktimológia²⁴ tudománya foglalkozik.

A multi-faktoriális szemlélet és a mind kiterjedtebb vizsgálatokat folytató, önmagát empirikus úton, számtalan kísérleti megfigyelés eredményei és tapasztalati tények alapján igazoló kriminológiai irányzatok térhódítása nyomán, lehetővé vált annak feltevése, hogy az elkövetőn kívül még mely objektív tényezők közrehatásán múlik egy bűntény bekövetkezése. Így született meg a viktimológia, vagyis az áldozattá válás tana (áldozattan), amely igen bonyolult és összetett rendszert fog át és elemez.

Viktimológiáról lehet beszélni szűkebb és tágabb értelemben.²⁵ Az első a bűncselekmény áldozatát vizsgáló tudomány, a másodikat pedig mindenfajta áldozat (például társadalmi folyamatok áldozatai) érdekli.

A XIX. század közepén Hans von Hentig német kriminológus munkásságával bontakozott ki a viktimológia. Fontos megemlíteni a Hentiggel egy időben élő és alkotó Benjamin Mendelsohn (1900–1998) és Henri Ellenberger (1905–1993) viktimológiai tárgyú tevékenységét.

A „viktimológia atyja”-ként is emlegetett Hentig első műve, mely 1940-ben, Amerikában jelent meg, már felvetette az elkövetők és az áldozataik kölcsönös egymásra hatásának szociálpszichológiai kérdéseit, majd A bűnös és áldozata című művével „fektette le” a viktimológia alapvetéseit 1948-ban.

Elmélete alapján, az áldozat és a bűnöző közti interakció többféle, így a cselekmény végkimenetelére teljesen eltérő hatással lehet, ha a sértett közömbös, beletörődő, együttműködő, kihívó, csábító, vagy ösztönző, stb., vagyis a sértett viselkedése alakíthatja, meghatározhatja a bűnöző magatartását. Kutatásai nyomán kép alakulhatott ki az áldozatok típusairól, így megkülönböztette pl. a „született áldozatokat” azoktól, akiket a társadalom tett azzá.

A viktimológia másik alapítójának Benjamin Mendelsohn jeruzsálemi ügyvédet tartják. Mendelsohn 1940-ben, Rómában publikálta a szexuális erőszak kriminológiaijáról szóló munkáját, majd 1946-ban a New bio-psycho-social horizons: victimology című tanulmányát.²⁶ (Meg kell azonban jegyezni, hogy az áldozat szerepének a vizsgálata nem a XX. század közepén kezdődött, már jóval korábban tárgyaltak olyan kérdéseket, amelyeket ma a viktimológia körébe sorolhatnánk.)

²⁴ A viktimológia műszó (a latin victima és a görög logos szavak összevonásaként) Friderick Werham (1895–1981) amerikai pszichiáter 1949-ben kiadott, *Az erőszak megjelenési formái* című könyvében szerepel először.

²⁵ Korinek László: Kriminológia I. kötet, 347. oldal Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2010).

²⁶ Kriminológia I. kötet, 339. oldal.

A Magyarországon képviselt álláspontok közül elsőként Görgényi Ilona gondolatát említeném meg: „Magyarországon a viktimológia fogalmát és hovatartozását illetően meglehetősen egybehangzó álláspont alakult ki, amelynek lényege, hogy a viktimológia a kriminológiához tartozik.”²⁷

Irk Ferenc vélekedése szerint: „a viktimológia a kriminológia azon ága, amely a bűncselekmény közvetlen és közvetett sértettjével foglalkozik, mégpedig tekintet nélkül arra, hogy a sértettek bármelyike is természetes vagy jogi személy.”²⁸

Mind a nemzetközi fogalmi terminusok, mind a hazai szakirodalomban használt kifejezések alapján összességében azt lehet mondani, hogy a kriminológia és a viktimológia kiindulópontja közös, fejlődésük menete pedig párhuzamosnak tekinthető.

Tóth Tihamér a kriminológia alkalmazott ágának tekintette a viktimológiát. Álláspontja szerint, e tudományterület tárgykörébe, illetőleg feladatai sorába a következők tartoznak: a viktimológia foglalkozik az áldozat eljárásbeli pozíciójával (viktimál-pozíció), bűncselekményfajták szerint elemzi a sérelmet szenvedett személy biológiai, pszichológiai, szociológiai jellegzetességeit (viktimál-morfológia), kutatja a felderítetlen bűncselekmények áldozatait és hallgatásuk okát (viktimál-latencia), valamint az áldozatok és támadók közötti viszonyt (viktimál-interdependencia). Hatás szempontjából megfigyeli azokat a szituációkat, amelyekbe a sértett és az elkövető a cselekmény előtt, közben és közvetlenül utána kerül, illetve az ezekben tanúsított magatartásukat (viktimál-habitus). Értékeli az áldozat aktivitását, együttműködését a bűnüldözés (viktimál-információ), illetve a hatóság hatékonyságát a kárpótlás során (viktimál-kompenzáció), végül pedig mindezen adatok és statisztikák birtokában olyan módszereket dolgoz ki, amelyek a tudatos védekezés és a megelőzés eszközével képesek lehetnek visszaszorítani a bűnözést (viktimálprofilaxis).²⁹

Összefoglalva a fentebb leírtakat, a viktimológia célja, hogy – az áldozat kiemelésével és annak védelme érdekében – elősegítse a bűnözésnek, mint társadalmi tömegjelenségnek jobb, sokoldalúbb megismerését, az ellene folytatott küzdelem hatásosabbá tételét. Emellett új tárggyal és szemlélettel gazdagítja a bűnügyi tudományokat, kiszélesíti a bűnözés elleni harc módszereit, eszközeit, és segítséget nyújt ahhoz, hogy a társadalomnak mind kevesebb tagja váljon bűncselekmény áldozatává.

A viktimológia általános felvázolását követően, munkám további részeiben az áldozatok védelméhez kapcsolódó ismeretanyag bemutatására törekszem, először általánosságban, majd pedig a szexuális erőszakot szenvedett nők és gyermekek védelméhez kapcsolódó problémakörrel foglalkozom.

AZ ÁLDOZATVÉDELEM INTÉZMÉNYI ÉS JOGI KERETEI MAGYARORSZÁGON

Áldozatvédelem Magyarországon a rendszerváltoztatást követően

Amint a legtöbb országban, így Magyarországon is a civileknek köszönhetők az első komoly lépések az áldozatsegítés terén.

Az első mérföldkő, a civil kezdeményezésű és német mintát követő Fehér Gyűrű Egyesület nevéhez fűződik, amely 1989. óta konkrét és közvetlen támogatást ad, valamint segítséget nyújt a bűncselekmény – valamennyi bűncselekménytípus esetén, főleg szociális helyzetük miatt rászoruló – áldozatainak, hozzátartozóinak. A

²⁷ Görgényi Ilona: A viktimológia alapkérdései, 17. oldal (Osiris Kiadó, Budapest, 2001).

²⁸ Irk Ferenc: A közúti közlekedési balesetokozás viktimológiai tipológiájához, 265. oldal. Magyar jog és külföldi jogi szemle 1972. évi 5. szám (Magyar Jogász Szövetség, Budapest, 1972).

²⁹ Kriminológia I. kötet, 343. oldal.

magyar Fehér Gyűrű Egyesület az Európai Áldozatvédő Fórum (European Forum for Victim Services) tagja.³⁰

1991-es alapítású, az Erőszakos Szexuális Támadást Elszenvedettek Rehabilitációjára létrehozott Alapítvány (ESZTER), amely 1994-re egy ambulanciával bővült. Mai megnevezése ESZTER Alapítvány és Ambulancia. Az ambulancia szakképzett munkatársainak legfőbb feladata a szexuális erőszak áldozatainak lelki felépülésében való segítségnyújtás.³¹

1993-ban Adamik Mária szociálpolitikus-szociológus vezetésével alakult meg az Ombudsnő Programiroda, majd egyik kiemelt szolgáltatása a Nővonal, ahol a segítő tevékenység telefonon keresztül kapcsolatra vonatkozik. Az Iroda 1998-tól Civil Ombudsnő Program Alapítvány néven működik.³²

1994. óta ismert a Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen (NANE) Egyesület, amely a nők ellen elkövetett bűncselekménynek áldozatainak segít, segélyvonalat működtet, képzéseket szervez. A különféle szóróanyagokkal, szak- és önssegítő könyvekkel, valamint megmozdulásokkal kívánják a nyilvánosság figyelmét felkelteni, felhívni.³³

1996-os megjelenésű a Habeas Corpus Munkacsoport (HCM), amelynek főbb munkaterületei között említhető meg a családon belüli (kapcsolati) erőszak, a nők emberi jogai, a szexuális bűncselekmények.³⁴

2006-ban alakult a PATENT Jogvédő Egyesület (Patriarchátust Ellenzők Társasága) a nők elleni erőszakkal már régóta foglalkozó segítő szakemberekből, azzal a távlati céllal, hogy munkájuk eredményeképpen a társadalom patriarchális berendezkedését felváltsa egy, a nők és a szexuális kisebbségek társadalmi egyenlőségén alapuló társadalmi rend.³⁵

A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény

1998-tól a Belügyminisztérium és a rendőrség is felvállalt egyes áldozatsegítéssel kapcsolatos feladatokat.

1999-ben épült ki a rendőrség áldozatvédelmi referenseket foglalkoztató hálózata, amely országos, területi és helyi szinteken szerveződött. A belügyi szervek áldozatvédelmi feladatainak meghatározásáról és végrehajtásáról utasítás készült [4/1999. (BK 6.) BM utasítás, a minisztérium szervezetei és a belügyminiszter irányítása alá tartozó önálló szervek áldozatvédelmi feladataira], amelynek eredményeként az országos, a budapesti, illetve a megyei rendőr-főkapitányságokon áldozatvédelmi referenseket jelöltek ki, akik – a fentebb jelzett – az együttműködésben részt vevő szervezetekkel való összefogás keretében bűnmegelőzési és vagyónvédelmi feladatokat láttak el. Az utasítást 2007. március 13-tól hatályon kívül helyezte a helyébe lépő, a rendőrség és a határőrség áldozatvédelmi feladatairól szóló 17/2007. (III. 13.) IRM rendelet 4. §-a.

A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény (a továbbiakban: áldozatsegítő törvény) hatályba lépéséig³⁶ a Biztonságos Magyarországért Közalapítvány egyik feladata volt a bűncselek-

³⁰ <http://fehergyuru.eu/newsite/> (Fehér Gyűrű Közhasznú Egyesület honlapja).

³¹ <http://eszteralapitvany.hu/> (ESZTER Alapítvány és Ambulancia honlapja).

³² <http://nonprofit.hu/content/civil-ombudsn%C5%91-program-alap%C3%ADtv%C3%A1ny> (Civil Ombudsnő Program Alapítvány honlapja).

³³ <http://www.nane.hu/> (a NANE Egyesület honlapja).

³⁴ <http://nonprofit.hu/content/habeas-corpus-munkacsoport> (Habeas Corpus Munkacsoport honlapja).

³⁵ <http://patent.org.hu/> (PATENT Patriarchátust Ellenzők Társasága honlapja).

³⁶ Az áldozatsegítő törvényt 2005. december 6-án hirdették ki, és 2006. január 1-jétől lépett hatályba.

mény következtében keletkezett károk jogszabály [az egyes erőszakos bűncselekmények következtében sérelmet szenvedettek állam általi kárenyhítésének szabályairól szóló 209/2001. (X. 31.) Kormányrendelet³⁷] alapján történő enyhítése.³⁸

Az áldozatsegítő politika hazai megvalósulásához, vagyis az áldozatok megsegítése érdekében, szükséges volt a nemzetközi jogi elvárásoknak megfelelő hazai jogi környezet megteremtése. Az áldozatsegítő törvény tehát a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről rendelkezik.

A törvény preambuluma kijelöli a jogszabállyal elérni kívánt célkitűzést: „*Annak érdekében, hogy a bűncselekményt elszenvedett és emiatt életminőségükben veszélybe került személyek társadalmi, erkölcsi és anyagi sérelmei enyhüljenek – a társadalmi szolidaritás és méltányosság elvei alapján –, az Országgyűlés a következő törvényt alkotja...*”

A törvényt előkészítő koncepció világosan fogalmazta meg, hogy „*az áldozatsegítésben részt vevő szervezetek körében a büntető igazságszolgáltatáson belüli és azon kívüli feladatok ellátása között kell különbséget tenni. (...) Az áldozatsegítés koordinálása állami feladat, de a feladatok ellátásában nélkülözhetetlen az állami szervek, a nem kormányzati, a civil szervezetek közreműködése és együttműködése, a jelzőrendszer együttes működtetése. (...)*”

A büntető igazságszolgáltatási szférán kívül az áldozatok számára a szolgáltatásokat az egészségügyi szakellátó intézményeknek (például pszichiáter), a szociális intézményeknek, a szociális gondozó hálózatnak, a jegyzőknek, a gyermekvédelmi, ifjúságvédelmi szervezeteknek, a 24 órás segélyvonalaknak, az akkreditációval és szerződéssel rendelkező egyházi és civil (non-profit) szervezeteknek kell biztosítaniuk.³⁹

A jelzőrendszer együttes működtetése, ezáltal az áldozatsegítés hatékonyságának növelése és az áldozattá válás megelőzése érdekében a kooperáló szervezetek között szükséges a megfelelő információszolgáltatás és – kötelezettség, illetve a feladatok ellátásához a nem állami szervek részére a szaktudást igazoló akkreditáció. A törvény koncepciója meghatározta azokat a széles körben érintett szervezeteket, akik tevékenységi körükben áldozatokkal találkozhatnak, így markánsan a jelzőrendszer részét képezhetik.

A teljesség igénye nélkül:

- a nyomozó hatóságok, rendőrség, ügyészség, bíróságok,
- a pártfogó felügyelők,
- a büntetés-végrehajtás,
- a jogi segítők,
- a Bevéndorlási és Állampolgársági Hivatal,
- a Külügyminisztérium (konzuli szolgálat),
- a falu-, tanyagondnoki szolgálat,
- alap-, szakellátást nyújtó szociális szolgáltatók és intézmények,
- az egészségügyi intézmények,
- az ifjúságvédelmi szervezetek,
- az oktatási intézmények,
- a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézmények,
- családsegítő szolgálatok,
- a helyi és kisebbségi önkormányzatok, a jegyzők

³⁷ A 209/2001. (X. 31.) Kormányrendeletet 2006. január 1-jétől hatályon kívül helyezte a 2005. évi CXCV. törvény 54. § (19 bekezdés g) pontja.

³⁸ http://kih.gov.hu/documents/10179/16680/2010_beszamolo_Aldozatsegito_Szolgalat [Az áldozatsegítő Szolgálat tevékenysége (Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2010).

³⁹ <http://www.irm.gov.hu> (a jelzett hivatkozás az interneten már nem található).

- az egyházak,
- a civil szervezetek, a segélyvonalak (NANE, Telefontanú, Lelki Segélyszolgálat stb.),
- a munkáltatók/gazdálkodó szervezetek,
- az áldozatsegítésben ezt követően kialakított és a szolgáltatásokban, támogatásban és döntéshozatalban részt vevő szervezetek, valamint
- egyéb intézmények és természetes személyek.

Az áldozatsegítő törvény értelmében az áldozatsegítő szolgálatok a bűncselekmények és tulajdon elleni szabálysértések áldozatai számára tudnak segítséget nyújtani. A megyei, fővárosi igazságügyi szolgálatok a megyeszékhelyeken szerveződnek.

Segítséget kaphat a magyar állampolgár, az Európai Unió bármely tagállamának állampolgára, az Európai Unión kívüli államnak az Európai Unióban jogszerűen tartózkodó állampolgára, a Magyarország területén jogszerűen tartózkodó hontalan személy, emberkereskedelem áldozata, illetve aki az állampolgársága szerinti államnak Magyarországgal kötött nemzetközi megállapodása vagy viszonyosság alapján erre jogosult. Áldozatsegítő szolgáltatásra jogosult a Magyarországon életvitelszerűen élő magyar állampolgár is, aki jogszerű külföldi tartózkodása alatt szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekmény áldozatává vált, és ezt megfelelő módon igazolja.

Állami kárenyhítésre az Európai Unión kívüli államnak az Európai Unióban jogszerűen tartózkodó állampolgára csak akkor jogosult, ha az Európai Unió valamely tagállamában lakóhellyel vagy szokásos és jogszerű tartózkodási hellyel rendelkezik. Kárenyhítésben részesíthető az áldozat akkor is, ha Magyarországon tartózkodási vagy bevándorlási engedéllyel rendelkezik.

A támogatások egy része alanyi jogon, másik része azonban csak rászorultság esetén jár.

Az áldozatsegítő szolgálat nem csak a hozzá forduló ügyfeleket tájékoztatja, hanem azokat is, akiknek áldozattá válásáról más úton tudomást szerez.

A felvilágosításnak ki kell terjednie

- az áldozat büntető-, illetve szabálysértési eljárásbeli jogaira és kötelezettségeire,
- az áldozatsegítés keretében igénybe vehető támogatásokra,
- az áldozatsegítő támogatások igénylésének feltételeire, módjára,
- egyéb igénybe vehető ellátásokra, juttatásokra, jogérvényesítési lehetőségekre,
- az áldozatsegítésben közreműködő egyéb szervezetek elérhetőségére,
- az ismételt áldozattá válás elkerülésének lehetőségeire,
- emberkereskedelem áldozata esetén az ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolásra és a tartózkodási engedélyre.

Az áldozat az általános tájékoztatáson túl igényt tarthat a szolgálat segítségére érdekeinek érvényesítése céljából is. Személyre szabott felvilágosítást kell kapnia alapvető jogairól és az őt megillető egészségügyi, biztosítási és szociális ellátásokról. Szükség esetén, a szolgálat közreműködik abban, hogy ezekhez az ellátásokhoz mielőbb hozzáférjen.

Ha az áldozat ügyének további intézése ügyvéd általi jogi közreműködést kíván, akkor az áldozatsegítő szolgálat köteles őt a jogi segítségnyújtó szolgálathoz irányítani.

Az áldozatsegítő szolgálat a hozzá forduló ügyfeleknek többféle szolgáltatást tud biztosítani. Az ügyfél fogalma itt azért használható az áldozat helyett, mert bizonyos – alacsony küszöbű – szolgáltatásokat áldozati státussal nem rendelkező ügyfelek is igénybe tudnak venni. A szolgáltatások röviden tehát a következők: tájékoztatás, érdekérvényesítés, azonnali pénzügyi segély, jogi segítségnyújtás, védett szálláshely, kárenyhítés.

Az azonnali pénzügyi segély az áldozatok legfontosabb és lényegében azonnal jelentkező szükségleteinek kielégítését szolgálja. A törvény ide sorolja az áldozat lakhatással, ruházkodással, étellemezéssel és utazással kapcsolatos, valamint a gyógyászati és kegyeleti jellegű rendkívüli kiadásait.

Talán már az előbbi mondatból is kitűnik, hogy azonnali pénzügyi segélyre azok az ügyfelek jogosultak, akiknek az áldozati státusa igazolást nyert. Az azonnali pénzügyi segély, és ugyanez elmondható a kárenyhítésről is, nem a tulajdon elleni szabálysértéssel, illetve a bűncselekménnyel okozott kár megtérítését szolgálja. Kártérítéssel minden esetben az elkövető tartozik, amelyet a büntetőeljárásban a polgári jogi igény előterjesztésével, vagy polgári peres úton lehet érvényesíteni. Éppen ezért az azonnali pénzügyi segély megítélésének van egy további feltétele az áldozati minőségen túl: csak akkor tud az áldozatsegítő szolgálat azonnali pénzügyi segélyt adni, ha a bűncselekmény vagy a tulajdon elleni szabálysértés következtében az áldozat ezen kiadások megfizetésére nem képes.

Az azonnali pénzügyi segély iránti kérelmet az elkövetéstől számított öt napon belül lehet előterjeszteni bármelyik áldozatsegítő szolgálatnál. A rövid határidő az azonnali pénzügyi segély céljában keresendő: alapvető szükségletek kielégítésére szolgál, és okkal feltételezhető, hogy ezeket a szükségleteket minél gyorsabban ki kell elégíteni. A jogalkalmazási gyakorlat azonban sajnos nem tudja mindig követni ezt a célt. Számolni kell azzal, hogy, bár a nevében benne van az azonnaliság, sajnos a szükséges eljárási cselekmények (pl. az áldozati státus igazolása) több időt vehetnek igénybe, így csak kivételesen kerülhet sor arra, hogy a kérelem előterjesztésével egyidejűleg azonnali pénzügyi segélyben részesüljön az áldozat. Az elintézési határidő ugyanis nyolc nap. Soron kívül csak akkor tud eljárni, ha az áldozat a személyesen benyújtott kérelemhez csatolja az igazolást is.⁴⁰

Az azonnali pénzügyi segély összege felülről korlátos. Az áldozatsegítő törvény rendelkezése szerint, a maximális összeg nem lehet több, mint a tárgyévét megelőző második év nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset 43 százaléka. Ezt a törvény alapösszegnek nevezi. A nemzetgazdasági bruttó havi átlagkereset mértékénél a Központi Statisztikai Hivatal adatait kell alapul venni. Egy 2013-ban elkövetett, tulajdon elleni szabálysértés vagy bűncselekmény esetében a 2011-es átlagkeresetet kell figyelembe venni, ami 213.054,- forint. Ennek a 43 százaléka 91.613,- forint. A 2014-ben elkövetésre kerülő jogsértések esetében a 2012-es átlagkereset lesz az irányadó, ami 219.100,- forint, és ennek 43 százaléka 94.213,- forint. Ennél magasabb azonnali pénzügyi segélyt az áldozatsegítő szolgálat nem tud nyújtani.

A szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatait állami kárenyhítés is megilleti. Ha a bűncselekménnyel okozott kár később, valamilyen forrásból megtérül, akkor az állami kárenyhítés címén kifizetett összeg előlegnek tekintendő és visszafizetendő.

Kárenyhítésre a bűncselekmény közvetlen fizikai sértettjei jogosultak, akiknek testi épsége, egészsége a bűncselekmény következtében súlyosan károsodott, továbbá ezek hozzátartozói, eltartottjai. Jogosult továbbá az a személy is, aki a szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekmény következtében elhunyt sértett eltemetetéséről gondoskodott. Feltétele továbbá az áldozat rászorultsága, amelyet jövedelmi viszonyai határoznak meg. Rászorulónak az áldozatsegítő törvény azokat tekinti, akiknek a havi nettó jövedelme – közös háztartásban élők esetén az egy főre eső jövedelem – nem haladja meg az alapösszeg kétszeresét. Az alapösszeg mértékét az azonnali pénzügyi segély kapcsán már tárgyaltam. 2013-ban ez az összeg

⁴⁰ <http://aldozatsegitok.bszf.hu/node/19> (Az áldozatok segítője – a Budapesti Szociális Forrásközpont honlapja).

91.613,- forint volt, azaz a kárenyhítésre azok jogosultak, akiknek az egy főre eső jövedelme nem haladja meg a nettó 183.226,- forintot, illetve az is, aki a törvényben felsorolt szociális ellátások valamelyikében részesül.

Kárenyhítésre az áldozat egy összegben vagy havi járadékban jogosult. Az egyösszegű kárenyhítés mértéke 2013-ban:

- az alapösszeg ötszörösét meg nem haladó kár 100 százaléka,
- az alapösszeg ötszöröse és tízszerese közötti kár esetén az alapösszeg 5-szöröse, és az alapösszeg ötszöröse feletti rész 75 százaléka,
- az alapösszeg tízszeresét meghaladó kár esetén az alapösszeg 8,75-szöröse, és az alapösszeg tízszerese feletti rész 50 százaléka, de legfeljebb az alapösszeg tizenötszöröse.

A sértett bűncselekmény miatt bekövetkezett keresőképtelensége esetén – ha a keresőképtelenség várhatóan a hat hónapot meghaladja – az áldozat járadék formájú kárenyhítésként a rendszeres jövedelmében bekövetkezett csökkenés részbeni enyhítését igényelheti. A járadék legmagasabb összege havonta az alapösszeggel egyezik meg. A járadék legfeljebb három évig adható. (Egyösszegű kárenyhítés esetén is visszafizetendő az időközben más forrásból – pl. biztosításból, elkövetőtől – megtérülő összeg.)⁴¹

A védett szálláshely egy új, 2013. január 1-jével hatályba lépett jogintézmény. Az állam az emberkereskedelem áldozataként azonosított, magyar állampolgárságú vagy a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személy számára szükség szerint védett szálláshelyet biztosít tekintet nélkül arra, hogy bűncselekmény miatt büntetőeljárás indult-e, vagy sem. Védett szálláshely az emberkereskedelem áldozataként azonosított személyt befogadó és számára jogszabályban meghatározott ellátásokat nyújtó létesítmény. Erről a támogatásról az áldozatsegítő törvény felhatalmazása alapján az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről szóló 354/2012. (XII. 13.) Kormányrendelet ad bővebb felvilágosítást. Itt és most csak annyi a fontos, hogy a védett szálláshelyet az emberkereskedelem áldozata kérheti, amelyet az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat bonyolít le. A védett szálláshely kilencven napig képes ellátást és fedelet biztosítani, amelyet egyszer kilencven nappal meghosszabbíthatnak.⁴²

A sértett polgári jogi igénye

A sérelmet szenvedett fél tehát – mint azt az előző fejezetekben is kifejtettem – több lehetőség közül választhat annak érdekében, hogy a bűncselekménnyel okozott kára valamiképpen megtérüljön. Amennyiben a – saját feljelentésére vagy hivatalból indult – büntetőeljárás keretében kívánja érvényesíteni kártérítési követelését, úgy polgári jogi igényt terjeszthet elő, illetve – akár emellett is – közvetítői eljárást javasolhat vagy fogadhat el, amelynek lényegi eleme a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése, és a megfelelő jóvátétel nyújtása.

Amennyiben a közvetítői eljárás nem vezet eredményre, úgy természetesen folytatódik az eljárás, mintha arra sor sem került volna, s mint rendesen, ha a terhelt bűnössége megállapítást nyer, a kárigény – így vagy úgy – érvényesíthetővé válik. Amennyiben a sértett polgári jogi igényt terjesztett elő, azt a bíróság megítéli vagy elutasítja, esetleg egyéb törvényes útra utasítja, de ha a sértett ilyent nem terjesztett elő, akkor is követelheti az elítélttől a szerződésen kívül okozott kár megtérítését polgári úton, mivel a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 54. § (3) beke-

⁴¹ <http://kih.gov.hu/miben-tudunk-segiteni> (Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal honlapja).

⁴² <http://aldozatsegitok.bszf.hu/node/21> (Az áldozatok segítője – a Budapesti Szociális Forrásközpont honlapja).

dése szerint, „ha a sértett nem terjeszt elő a büntetőeljárásban polgári jogi igényt, az nem zárja ki, hogy egyéb törvényes úton érvényesítse azt.”⁴³

HA GYERMEK AZ ÁLDOZAT

„Aki különbséget tud tenni arcul legyintés és öklölcsapás között, az már tudja, mi a gyermekek elleni erőszak.” (Henry Kempe)⁴⁴

Napjainkban tömeges méretű családi működési zavart jelez a veszélyeztetett kiskorúak számának folyamatos növekedése. Munkám során nap mint nap szembesülök azzal, hogy gyermekkorúak tucatjainál mindennapos a testi fenytés vagy a szülői gondozás hiánya.

A közhiedelemmel ellentétben, a család nemcsak szerető és védelmet adó közösség, hanem sok esetben a legbrutálisabb fizikai erőszak színtere is.⁴⁵ Számos konkrét példát tudnék említeni, mind-mind egy önálló családi dráma, de e dolgozat célja és tárgya nem az elrettentés, az emocionális sokkhatás kiváltása, hanem a címben is megjelölt téma minél alaposabb körüljárása, tudományos górcső alá helyezése.

A gyermekek helyzete a történelem során sokat változott, sokáig a szülő tulajdonának tekintették őket, bántalmazásukat természetesnek, a nevelés eszközének tartották. Az első, a gyermekek életének védelméről szóló törvény a XIX. század végén, Angliában született meg. Azóta sokat finomodott a jogi szabályozás, és változtak a nevelési szokások is. 1989. november 20-án, New Yorkban fogadták el a „Gyermekek jogairól” szóló ENSZ Egyezményt.⁴⁶

A magyar jogszabályok szerint, egy személy 18 éves életkorig számít „gyermeknek”. Ettől eltérő korhatárokat szabnak meg jogszabályok például a büntethetőségre (bizonyos kivételekkel 14 évtől), munkaviszony létesítésére (16 évtől), házasságkötésre (16 évtől), de a gyermekvédelemre és egészségügyre irányadó szabályok szerint 0-tól (méhmagzat) a 18. életévig terjed a gyermekkor.

Van itt egy kis terminológiai zavar. A méhmagzat még nem számít élő embernek. Az emberi élet kezdetének időpontja a születés folyamatának megindulása, gyakorlatilag a magzatburok megrepedésével, a méhizomzat ritmikus összehúzóódásával járó, úgynevezett tolfájásokkal a magzatnak az anyaméhből való eltávozásának megkezdődése. Műteti szülés (császármetszés) esetén az anyaméh felnyitása tekinthető a szülési folyamat megindulásának.⁴⁷ A méhmagzat jogképessége és az emberi élet kezdete tehát nem ugyanaz a kategória.

A Ptk. szerint, kiskorú az, aki a tizenharmadik életévét nem töltötte be. Korlátozottan cselekvőképes az a kiskorú, aki a tizennegyedik életévét betöltötte és nem cselekvőképtelen (ez esetben beszélünk fiatakorúról). Cselekvőképtelen az a kiskorú, aki a tizennegyedik életévét nem töltötte be (itt pedig gyermekkorúról van szó).

A fentiekhez képest, a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 5. § a) pontja értelmében, a Ptk. 2:10. § (1) bekezdése szerinti kiskorú gyermeknek (de nem gyermekkorúnak) minősül.⁴⁸ (A szerkesztő megjegyzése.)

⁴³ A sértett a büntetőeljárásban a polgári jogi igényt magánfélként érvényesítheti (Be. 54. §). A polgári jogi igény elbírálását alapvetően a Be. 335. § szabályozza. A közvetítői eljárás szabályait a Be. 221/A. § tartalmazza. Lásd még a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXIII. törvény rendelkezéseit.

⁴⁴ Kerecsi Klára: A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban), 7. oldal (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995).

⁴⁵ A védtelen gyermek, 7. oldal.

⁴⁶ Az egyezményt az 1991. évi LXIV. törvény hirdette ki. Hatályos: 1991. november 22-től.

⁴⁷ Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, 310. oldal (CompLex Kiadó, Budapest, 2013).

⁴⁸ Vesd össze a Ptk. 2:10. § (1) bekezdésének, valamint a 2:11. § és 2:13. §, továbbá a Btk. 16. § és 105. § (1) bekezdésének a rendelkezéseivel.

A hazai jogalkotás több törvényben fogalmazza meg a gyermekbántalmazással és elhanyagolással kapcsolatos teendőket. Különösen kiemelendő, hogy a gyermekek védelméről és a gyámsági igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (továbbiakban: Gyvt.), melynek 2005. január 1-jétől hatályos módosítása a világon tizenegyediként mondja ki a testi fenytés teljes tilalmát. Eszerint „a gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal –, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenytésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak.”⁴⁹

A büntetőjog szerint a gyermekekkel szembeni erőszak ugyanúgy büntetendőnek számít, mint a felnőttek sérelmére elkövetett testi sértés, és más élet, testi épség elleni cselekmények. A Btk. az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények leírása mellett, a kiskorú veszélyeztetése tényállását is megfogalmazza. A 208. § (1) bekezdése szerint, ezt a bűncselekményt alapesetben az a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy – ideértve a szülői felügyeletet gyakorló szülő, illetve gyám élettársát, továbbá a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőt is, ha a kiskorúval közös háztartásban vagy egy lakásban él – követi el, aki e feladatából eredő kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti.

A Gyvt. szerint, a gyermek veszélyeztetése: a gyermek alapvető fizikai és/vagy pszichológiai szükségleteinek tartós elhanyagolása és/vagy a gyermek bántalmazása, legyen az fizikai, érzelmi vagy szexuális jellegű.

A bántalmazás, elhanyagolás különböző formáinak megoszlása: hazai és nemzetközi vizsgálatok szerint, az esetek 48–50 %-a elhanyagolás, 25%-a fizikai, 20 %-a érzelmi bántalmazás, 5 %-a szexuális abúzus. Természetesen ezek a bántalmazási, elhanyagolási formák a legtöbb érintettnél keverednek.⁵⁰

Hazánkban a gyermekbántalmazás 80 %-át családon belül követik el, 41 %-ban a vér szerinti apa, 39 %-ban pedig a vér szerinti anya a bántalmazó, illetve gyakran az egy háztartásban élő, nem vér szerinti szülő (nevelőapa, nevelőanya).⁵¹

A gyermekek elleni szexuális erőszak sokkal gyakoribb, mint gondolnánk. A felmérések szerint, minden negyedik nőt és minden hatodik férfit molesztáltak gyermekkorában, de sokak szerint ez a szám jóval magasabb.

Az esetek aggasztóan nagy százaléka nem kerül nyilvánosságra. (Az Országos Kriminológiai Intézet becslése szerint, a szexuális erőszak látenciája huszonnégy-szeres, de gyermekek esetén, akik még inkább függő helyzetben lehetnek az elkövetőtől, mint a felnőtt áldozatok, ez a szám még magasabb lehet.) Gyermekekori áldozat esetén nyílt erőszakra igen ritkán van szükség, ezért is használjuk a „visszaélés” és „abúzus” kifejezéseket, amikor gyermeket érő szexuális erőszakról beszélünk. Az elkövető általában a saját – korából is adódó – hatalmi pozíciójával és a gyermek függő helyzetével él vissza, amikor valamilyen szexuális tevékenységre használja a gyermeket.⁵²

A gyermekek elleni szexuális visszaélés elkövetője általában előre megtervezi a tettet. A legtöbb esetben az abúzus éveken át tartó folyamat, és az elkövető egészen addig folytatja, amíg szakszerű beavatkozás nem történik az ügyben, vagy

⁴⁹ Gyvt. 6. § (5) bekezdése.

⁵⁰ Barkó Éva (szerk.): A gyermekbántalmazás Magyarországon (Tanulmánykötet), 27. oldal (Népjóléti Minisztérium, Budapest, 1995).

⁵¹ Tausz Katalin: A gyermeki szükségletek, 39. oldal (MTA Gyerekszegénység Elleni Program, Budapest, 2006).

⁵² <http://mona-alapitvany.hu/wp-content/uploads/2012/11/szexualis-eroszak-informaciok-aldozatoknak-tuleloknek-es-segitoiknek.pdf> (a Mona Alapítvány honlapja).

amíg a gyermek elég nagy nem lesz ahhoz, hogy ellent tudjon mondani az elkövetőnek vagy elköltözzön.

Az elkövetők leggyakrabban ismerősök; az esetek kétharmadában a gyermek családjából vagy a bizalmi személyek köréből kerülnek ki.⁵³ Az esetek 80%-ában az erőszak a gyermek vagy az elkövető otthonában történik, tehát nagyrészt olyan helyen, ami a gyermek számára ismerős. Az elkövetők nagy része normálisnak tűnő, hétköznapi életvitelt folytató férfi, legtöbbjüknek van szexuális kapcsolata felnőttel. A gyermekek ellen elkövetett szexuális erőszakot ugyanúgy nem a szexualitás, hanem az erőszakosság és a hatalomvágy motiválja, mint a felnőtt áldozatok esetén.

Előfordul, hogy a nem elkövető szülő tud a visszaélésekről, sőt, adott esetben együtt is működik az elkövetővel, de sokan valóban nem tudják, mi történik. Szintén gyakori, hogy a gyermekekkel való szexuális visszaélés a családon belüli erőszak egy formája: ezekben a családokban az apa a család minden tagját saját tulajdonának tekinti, akikkel kedve szerint rendelkezhet. A gyermekek bántalmazásának sokszor közvetett célja az anya bántalmazása.

A gyermek elhanyagolásának, a rossz bánásmódnak a jeleit, azok a szakemberek észlelhetik elsősorban, akik napi kapcsolatban vannak a gyermekkel, ismerik a családot, a gyermeket (orvos, védőnő, bölcsődei gondozó, óvónő, pedagógus, pszichológus stb.). Kíváncsi, hogy a gyermekkel foglalkozó szakemberek olyan kapcsolatba kerüljenek a családdal és egymással, hogy azok a jelek is felismerhetők legyenek, amelyek sokszor nem egyértelműek. Az áldozattól nem várhatjuk a gyanú megerősítését, így a szakember könnyen elbizonytalanodhat. Nehezíti helyzetét, hogy – főleg elhanyagolás, vagy érzelmi, szexuális bántalmazás esetén – a testi jelek hiánya nem zárja ki a bántalmazás lehetőségét.

A bántalmazás jelei a gyermek életkorával is eltérő formákat ölthetnek, és pubertás korban még nehezebbé válik a viselkedésben deviáns és normális magatartás elkülönítése. A gyanújelek lehetnek általánosak vagy specifikusak. Jelentkezhetnek testi, viselkedésbeli, érzelmi szinteken.

Ha gyermekjóléti szolgálathoz jelzés érkezik a gyermek bántalmazásával, elhanyagolásával kapcsolatban, a családgondozó felméri, hogy a gyermek a családban tartható-e, vagy gyámhatósági intézkedést kell kezdeményezni a gyermek családból való kiemeléséért érdekében (ideiglenes hatályú elhelyezés vagy átmeneti, tartós nevelésbe vétel).

Súlyos, életet veszélyeztető helyzetben, a gyermekjóléti szolgálathoz érkező jelzés vagy hivatalból észlelés esetén, a családgondozó azonnal, de legkésőbb 3 napon belül státuszfelmérés, környezettanulmány készítése céljából felkeresi a családot. A helyzettanulmányt követően mérlegeli, hogy a tapasztaltak alapján fennáll-e a veszélyeztetettség (bántalmazás, elhanyagolás) gyanúja.

Fontos azt is hangsúlyozni tehát, hogy a jelzési kötelezettség más oldalról visszajelzési kötelezettséget is jelent, ezért a gyermekjóléti szolgálat is kérheti az egészségügyi szolgáltatók, közoktatási intézmények segítségét, illetve a gyermekjóléti szolgálatnak is tájékoztatást kell adnia a tevékenységéről, megtett intézkedéseiről. A gyermekjóléti szolgáltató a jelzés fogadását követően a probléma jellegéhez, a veszélyeztetettség mértékéhez, a család szükségleteihez igazodó intézkedést tesz.⁵⁴

Gyermek bántalmazása, elhanyagolása gyanújának jelzése alapján teendők:

- kapcsolatfelvétel a gyermekkel és családjával 3 napon belül;

⁵³ http://nctsn.org/nctsn_assets/pdfs/caring/ChildSexualAbuseFactSheet.pdf [NCTSN (The National Child Traumatic Stress Network)].

⁵⁴ http://www.ogyei.hu/upload/files/gyermekek_modszertaniajanlas.pdf [Dr. Kovács–Dr. Scheiber–Dr. Herczog (szerk.): Gyermekbántalmazás és elhanyagolás (Módszertani ajánlástervezet), 25–26. oldal (Országos Gyermkegészségügyi Intézet, Budapest, 2013)].

- orvosi szakvélemény kérése arról, hogy baleset, bántalmazás, vagy nemi erőszak történt-e. Itt jegyezném meg, hogy csak a rendőrség kérheti ki hivatalosan a láttelepet, orvosi iratokat, amelyek szükségesek a nyomozás során a bizonyításához;
- egyidejűleg fontos megtudni, hogy a gyermeknél korábban tapasztaltak-e hasonlókat és annak lapján mit tettek;
- a gyermek szűkebb és tágabb (szomszédság, rokonság) környezetének feltérképezése a családgondozó és a rendőrség által személyes kapcsolatfelvétel útján;
- az eset minősítése és dokumentálása a jelzés felvételétől kezdve;
- a minősítés alapján a családgondozás (veszélyeztetettséget megelőző, vagy azt megszüntető) megkezdése a szükséges szakemberek bevonásával (pszichológus, pszichiáter, gyógypedagógus, pedagógus, védőnő, gyermekorvos, háziorvos).

Gyermekkorú áldozatok esetében, Baranya megyében, az Esztergár Lajos Családsegítő Szolgálat és Gyermekjóléti Központ munkatársai – így például családgondozó és pszichológus – látják el a „jelzési” kötelezettségeken túl a gyermek lelki és pszichés gyógyulásához szükséges teendőket.

Zomi Tímea egyike a Családsegítő Központban dolgozó pszichológusoknak. Több közös „ügyünk” kapcsán rávilágított olyan tényezőkre, jelekre, amelyek a szexuális traumát átélte gyermekekhez köthetők.

Több alkalommal hangsúlyozta, hogy a gyermek az erőszakos cselekményben tehetetlennek érzi magát, óriási szorongás bénítja meg. Személyisége kialakulatlan, énje fejletlensége miatt hiányzik belőle az a képesség, hogy önmagát kínos helyzetben érvényesíteni tudja. Így lehetetlen számára, hogy az erőszak ellen akár gondolatban is tiltakozzon. Ezért a traumára úgy reagál, hogy az elkövető személyével szorongásból azonosul, ahelyett, hogy megpróbálná elhárítani azt. Ez a szorongásos azonosulás vezet oda, hogy aláveti magát támadója akaratának, s önmagáról megfélelmezve teljesíti annak kívánságait. A gyermek annyira belsővé tudja tenni az elkövető büntudatát, hogy elkezd önmagát hibásnak, rossznak, bűnösnek érezni. Ez a trauma személyiséghasadással jár együtt. A személyiség egy része megragad a történetek előtti ponton, ezzel próbálja a dolgokat meg nem történné tenni. Ha a bántalmazás ismétlődik, egyre nő ezeknek a lehasadt személyiségrészeknek a száma.

Amennyiben a gyermeknek nincs bizalmi kapcsolata, túlságosan engedelmessé válik. Kóros koraérettségről is beszélhetünk, mert a történetek hatására a gyermek intellektuálisan és érzelmileg érettebb lesz az életkoránál. Ez segíti az „én” védelmet, egyfajta én-elhárító mechanizmus.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Irodalomjegyzék

1. Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás-jog tankönyve II. kötet (Athenaeum Kiadó, Budapest, 1917)
2. Barkó Éva (szerk.): A gyermekbántalmazás Magyarországon – Tanulmánykötet (Népjóléti Minisztérium, Budapest, 1995)
3. Gönczöl-Kerecsi-Korinek-Lévay (szerk.): Kriminológia – Szakkriminológia (CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006)
4. Görgényi Ilona: A viktimológia alapkérdései (Osiris Kiadó, Budapest, 2001)
5. Irk Ferenc: A közúti közlekedési balesetokozás viktimológiai tipológiájához. Magyar jog és külföldi jogi szemle 1972. évi 5. szám (Magyar Jogász Szövetség, Budapest, 1972)

6. Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (CompLex Kiadó, Budapest, 2013)
7. Kerezsi Klára: A védtelen gyermek – Erőszak és elhanyagolás a családban (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995)
8. Korinek László: Kriminológia I. kötet (Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2010)
9. Tausz Katalin: A gyermeki szükségletek (MTA Gyerekszegénység Elleni Program, Budapest, 2006)

Internetes hivatkozások

1. <http://aldozatsegitok.bszf.hu/node/19> (Az áldozatok segítője – a Budapesti Szociális Forrásközpont honlapja)
2. <http://aldozatsegitok.bszf.hu/node/21> (Az áldozatok segítője – a Budapesti Szociális Forrásközpont honlapja)
3. <http://eszteralapitvany.hu/> (ESZTER Alapítvány és Ambulancia honlapja)
4. <http://fehergyuru.eu/newsite/> (Fehér Gyűrű Közhasznú Egyesület honlapja)
5. http://kih.gov.hu/documents/10179/16680/2010_beszamolo_Aldozatsegito_Szolgaltat [Az Áldozatsegítő Szolgálat tevékenysége (Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2010)]
6. <http://kih.gov.hu/miben-tudunk-segiteni> (Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal honlapja)
7. <http://mona-alapitvany.hu/wp-content/uploads/2012/11/szexualis-eroszak-informaciok-aldozatoknak-tuleloknak-es-segitoiknek.pdf> (a Mona Alapítvány honlapja)
8. http://nctsn.org/nctsn_assets/pdfs/caring/ChildSexualAbuseFactSheet.pdf [NCTSN (The National Child Traumatic Stress Network)]
9. <http://nonprofit.hu/content/civil-ombudsn%C5%91-program-alap%C3%ADtv%C3%A1ny> (Civil Ombudsnő Program Alapítvány honlapja)
10. <http://nonprofit.hu/content/habeas-corpus-munkacsoport> (Habeas Corpus Munkacsoport honlapja)
11. <http://patent.org.hu/> (PATENT Patriarchátust Ellenzők Társasága honlapja).
12. <http://www.bunmegelozes.eu/aldozatait.html> [Áldozatvédelemről általában (BAZ Megyei Bünmegelőzési Alapítvány Bünmegelőzési Szolgálat honlapja)]
13. <http://www.irm.gov.hu> (a jelzett hivatkozás az interneten már nem található)
14. <http://www.nane.hu/> (a NANE Egyesület honlapja)

Tamás–Lelesz Nóra⁵⁵

Vétkes otthon⁵⁶

„A gyermek olyan, mint a tükör. A szeretetet nem kezdeményezi, de visszatükrözi. Ha szeretetet kap, viszonzozza azt, de ha nem kap szeretetet, nincs mit visszatükröznie.”⁵⁷

BEVEZETÉS

Elolvasva a dolgozat címét, a Kedves Olvasónak esetleg feltűnik, hogy a választott téma nem szokványos, dacára annak, hogy manapság rengetegen foglalkoznak a gyermekek jogaival, és a gyermekvédelemmel. Talán a média hatására, talán azért, mert mondhatjuk, hogy a rohamosan fejlődő világunkban az az egyik legszélesebb témakör, vagy azért, mert az állampolgárokat is ez foglalkoztatja leginkább, akár azért, mert ezt a kutatási területet kihívásnak fogják fel az emberek. Így szükségképpen szintén előtérbe kerül annak a vizsgálata, hogy vajon a bántalmazók miért követnek el erőszakos jellegű cselekményeket a kiskorú gyermekek sérelmére?

Azért választottam ezt a témát, mert jómagam is kihívásnak éreztem, hogy ebben a témakörben novumot tudjak papírra vetni, továbbá munkám során már több alkalommal találkoztam lelkileg és fizikailag is sérült gyermekekkel, amely szívszorító érzéssel hatott rám.

Jelenleg a rendőrségen vizsgálótisztként bűncselekmények bizonyításával és a tényállás további felderítésével foglalkozom (ez a büntetőjogi felelősségre vonás első lépcsőfoka). Feladatom a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) Különös Részében fellelhető, és a kerületi rendőrkapitányság, mint helyi nyomozó hatóság hatáskörébe és illetékességébe tartozó bűncselekmények nyomozása, pontosabban vizsgálata.⁵⁸ Érdeklődésemet a kiskorú veszélyeztetése (Btk. 208. §), valamint a fiatalkorúak sérelmére megvalósított egyéb bűncselekmények [testi sértés (Btk. 164. §), szexuális kényszerítés (Btk. 196. §), szexuális erőszak (Btk. 197. §), szexuális visszaélés (Btk. 198. §), kiskorú elhelyezésének megváltoztatása (Btk. 211. §), tartási kötelezettség elmulasztása (Btk. 212. §) és kapcsolati erőszak (Btk. 212/A. §)] keltették fel. Azért választottam ezt a témát, mivel véleményem szerint biztosan sokan elgondolkodtak azon, illetve meg is fogalmazták kérdésként, hogy mindezeknek a háttérben vajon mi állhat, továbbá a médiából is értesülünk arról, hogy jelenlegi világunkban komoly problémát vet fel a gyermekek bántalmazása.

A dolgozatommal egy rövid, általános képet kívánok kapni és adni arról, hogy Budapest XII. kerületében⁵⁹ megvalósított gyermekbántalmazások elkövetőinek köré-

⁵⁵ A szerző rendőr főhadnagy, a Budapesti XI. kerületi Rendőrkapitányság Vizsgálati Osztály vizsgálója.

⁵⁶ Tamás–Lelesz Nóra az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának negyedéves hallgatója. A mű 2013. évi évfolyamdolgozatának szerkesztett változata. Szerkesztette és lektorálta: dr. Kovács Gyula [KGyul@].

⁵⁷ Ross Campbell író, és pszichológus. Forrás: http://www.citatum.hu/szerzo/Ross_Campbell (Citátum – Idézetek).

⁵⁸ A Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről a 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet rendelkezik.

⁵⁹ A szerző az évfolyamdolgozat elkészítésekor és az azt megelőző adatgyűjtés és kutatás során a Budapesti XII. kerületi Rendőrkapitányságon teljesített szolgálatot (a szerkesztő megjegyzése).

ben, milyen személyiségjegyek figyelhetők meg általánosan, mert mint minden bűncselekményfajtánál, úgy a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményeknél is elengedhetetlen annak feltárása, hogy kik és miért követik el ezeket a jogsértéseket.

Jelen tanulmány elkészítésekor kutatásomat részben kérdőív formájában valósítottam meg, részben pedig a Budapesti XII. kerületi Rendőrkapitányságon a témát érintő és folyamatban lévő büntetőeljárások elemzését végeztem el. A kérdőív eredményeit természetesen felhasználtam a dolgozatban. Az űrlap felépítése és a kérdések a mellékletben szerepelnek.⁶⁰

Összegezve: a dolgozatom megírása során arra szeretnék választ kapni, hogy lehet-e a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények elkövetőiről általános képet alkotni, vagyis az elkövetők hasonló személyiségjegyekkel rendelkeznek-e?

A témához kapcsolódó kutatásaim során észleltem, hogy számos ilyen jellegű tanulmány már napvilágot látott, így dolgozatom megírása során támpontul szolgált – más művek mellett – *Kerecsi Klára: A védtelen gyermek – Erőszak és elhanyagolás a családban* című tanulmánykötete (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995).

Az alapfogalmak tisztázása

Dolgozatomban több helyen említésre kerül a *gyermek*, avagy a *kiskorú személy* kifejezés. E két meghatározás alatt azok a személyek értendők, akik a tizennyolcadik életévüket nem töltötték be.⁶¹

Megjegyzendő, hogy a Btk. szerint, gyermekkorú az a személy, aki a cselekmény elkövetésekor – bizonyos kivételektől eltekintve – a tizennegyedik életévét nem töltötte be (ezt a meghatározást a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok között találjuk), továbbá fiatalkorúnak minősül az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem.⁶² A Btk. tehát alapvetően a gyermekeket két alkategóriára bontja, amelyeknek általában bűncselekmények nyomozása, illetve a büntetés kiszabása során bírnak nagyobb jelentőséggel.⁶³

A következő fogalom, amely munkámban több helyen is szerepel, mintegy az egyik fókuszaként az írásomnak: a *bántalmazás*. A bántalmazás megnyilvánulási formái: fizikai, érzelmi és szexuális.

Fizikai bántalmazás: a gyermek testét érő támadó jellegű fizikai ráhatás, amelynek következménye a testi sérülés vagy betegség. Ez a hatályos büntetőjogi szabályozás alapján testi sértésnek vagy kapcsolati erőszaknak minősül.

Érzelmi bántalmazás: a bántalmazó aktív magatartással fejti ki, amelynek eredményeképpen „*egy gyermek érzelmeivel való tartós visszaélésről beszélhetünk, amely a gyermek érzelmi fejlődésére súlyos és tartósan káros hatást gyakorol.*”⁶⁴

Szexuális bántalmazást a Btk.-ban a szexuális kényszerítés és a szexuális erőszak tényállása rendeli büntetni, amely egyben a fogalmi elemeit is megadja a szexuális bántalmazásnak. Leegyszerűsítve: a bántalmazó ebben az esetben szexuális cselekményre vagy annak tűrésére kényszeríti az áldozatot, amit az áldozat nem akar.

A bántalmazáshoz szorosan kapcsolódó fogalom az *elhanyagolás*, melynek alapvetően két fajtáját különbözteti meg a szakirodalom. Az elhanyagol szó, mint ige azt jelenti, hogy gondatlanságból vagy felelőtlenségből kifolyólag valamit nem tesz meg,

⁶⁰ Az űrlapokat terjedelmi okokból nem tesszük közzé (a szerkesztő megjegyzése).

⁶¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. (új) törvény (továbbiakban: Ptk.) 2:10. § (1) bekezdése.

⁶² Btk. 16. és 105. §.

⁶³ Vessző Cseh Eszter – lapunk hasábjain megjelent – *Áldozat és áldozattan* című írásához kapcsolódó, a terminológiai zavarral összefüggő szerkesztői megjegyzésekkel (a szerkesztő megjegyzése).

⁶⁴ <http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf> – M. Nádasi Mária (sorozatszerk.): A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése 5. kötet. Hegedűs Judit (szerk.): Család, gyermek, társadalom, 39. oldal (Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, Budapest, 2006).

vagy elmulaszt megtenni, illetve nem törődik valamivel. Ettől speciálisabbak az alábbi fogalmak:

- fizikai elhanyagolás és
- érzelmi elhanyagolás.

Fizikai elhanyagolásról akkor beszélünk, ha a gyermek fiziológiai szükségleteit nem elégítik ki (pl. orvosi ellátásáról nem intézkednek, rossz higiénias környezetben él, éheztetik).

A tizenegy éves László szavai, akit édesapja bántalmazott, állandóan trágár szavakkal illetett, és mások előtt mindig megalázott: (...) „nem szerettem édes apuval tanulni. Ha valamit nem tudtam, mindig megütött. Hiába kérdeztem meg tőle, mit kell a matematika házába csinálni, nem válaszolt. Soha nem magyarázott meg semmit. Nem szerettem a matekot. Az irodalmat igen, Anyuval könnyű volt tanulni, csak ő keveset volt otthon...”⁶⁵

Jelen esetben az „édesapa” magatartása a nevelésre vonatkozó kötelességszegéssel is megvalósult. László a későbbiekben súlyos problémákkal küszködött a matematika terén, kezdeti diszkalkulia alakult ki nála.

*Érzelmi elhanyagolás „történik akkor, amikor az érzelmi biztonság, az állandóság, a szeretetkapcsolat hiányzik, a gyermek érzelmi kötődését durván elutasítják, vagy a gyermek jelenlétében erőszakos, durva magatartást tanúsítanak más családtaggal szemben.”*⁶⁶

Az alig tízéves kislány, Tímea, már olyan családi körülmények között nőtt fel, hogy naponta szemtanúja volt édesanyja és édesapja viszálykodásának, valamint nővére, Gabriella sem foglalkozott vele. Az anya és az apa folyamatosan, különböző hatóságoknál egymást jelentgették fel, így Tímeának minden héten szerepelt az elfoglaltságai között a gyámhivatali meghallgatásokra való járás. Tímeát édesapja már ötévesen a lakásukba bezárta, teljesen egyedül hagyta, miközben ő, és Gabriella az apai nagyszülőkhöz indultak vidékre. Az apa sosem foglalkozott kisebb lányával, azonban lelkiileg terrorizálta.⁶⁷

Az alkategóriákat a szakirodalom hozta létre, de a gyakorlatban sajnos ezek együttesen is fennállhatnak a bántalmazott gyermeknél.

Az utolsó fogalom, amelyet elemzek, a *bántalmazó személy* meghatározása, amely azért is fontos jelen tanulmány során, mivel ez a dolgozat vezérfonala is egyben. A bántalmazó az a személy, aki a fenti magatartások kifejtésével a kiskorút bármilyen testi, értelmi, érzelmi vagy lelki bántalmazásnak, veszélyeztetésnek teszi ki. A bántalmazó lehet családon belül, illetőleg azon kívülálló személy is.

A családon belüli vagy kapcsolati erőszak

A fenti fogalom fokozatosan kezdett beágyazódni a köztudatba – túlnyomó részt a média hatására, és így az érdeklődés középpontjába került. A témaválasztásom és a felhasználni kívánt irodalom böngészése közben rádöbbenem, hogy a családon belüli vagy kapcsolati erőszaknak nincs egységes definíciója. A szakirodalomból a következő általános jellemzőket sikerült megállapítani: ez egy olyan jelenség, amely a családok belső életéhez kapcsolódik, a családi otthonban játszódik, és negatív hatással van a bántalmazón kívül minden egyes családtagra.

A családon belüli erőszak mellett szokás említeni a (pár)kapcsolati erőszakot és a gyermekbántalmazás kifejezéseket is.

A családon belüli erőszak egyik jellemző esetét példázza a következő bűnügy. A sértettet, Császár Etelkát, egy nap, a reggeli órákban férje, Rákos Péter egy alkalommal, nagy erővel „lefejelte”. Ennek következményeképpen a sértett eszméletét veszítette, és az orrcsontja eltört. A bántalmazásnak tanúja volt két kiskorú gyermekük is. A férj kihívta a mentőket, majd a helyszínről elment. A mentők értesítet-

⁶⁵ Megtörtént eset alapján. Az életkor valós, a keresztnév fiktív. Az eseteleírás felhasználható, azonban a forrás megjelölése hozzájárulás hiányában mellőzésre került.

⁶⁶ Család, gyermek, társadalom, 39. oldal.

⁶⁷ Megtörtént eset alapján. Az életkor valós, a keresztnév fiktív. Az eseteleírás felhasználható, azonban a forrás megjelölése hozzájárulás hiányában mellőzésre került.

ték a rendőrséget. Ezt követően a sértett kihallgatására került sor, aki elmondta, hogy nem első alkalommal fordul elő vele ilyen, és távollattartás elrendelését kérte.

Mivel csupán a két gyermek volt tanúja a sorozatos bántalmazásnak, így szükséges volt az ő kihallgatásuk is. A nyomozó hatóság úgy ítélte meg, hogy a kihallgatáson az édesanya jelenléte befolyásolhatja a gyermekek vallomását, ezért rövid úton gyám kirendelését kérte a gyermekjóléti szolgálatától. A gyám megérkezését követően a gyermekekkel való ismerkedés után került sor a kihallgatásokra. Az eljárás során a nyomozó hatóság a súlyos testi sértés büntette mellett, a kiskorú veszélyeztetését is megállapította, mivel az édesanya bántalmazásának állandó tanúi voltak a gyermekek.⁶⁸ Az ismertetett esetben „a veszélyeztetettség már olyan súlyos következményekkel jár, hogy indokolt a szülő – büntetőjogi – felelősségre vonása.”⁶⁹

A családon belüli erőszak, mint jelenség a XX. század 1960-as éveinek a felfedezése. A „megvert gyerek szindróma” súlyosságát először 1962-ben öt orvos tárta fel egy orvosi szaklapban. Több (71) baleseti ambulancián egy évre visszamenőleg nézték meg a betegségekről készült röntgenfelvételeket, és több száz gyermekbántalmazási ügygel találkoztak. Ezeknek a 11%-a végződött halállal, 28%-a pedig maradandó agykárosodással.⁷⁰

A kapcsolati erőszak (eredetileg családon belüli erőszak) tényállását (Btk. 212/A. §) az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2013. évi LXXVII. törvény – 2013. június 31-i hatállyal – iktatta a Btk. rendszerébe.

A kapcsolati erőszak alapesetét [Btk. 212/A. § (1) bekezdése] az követi el, „aki gyermekének szülője, továbbá az elkövetéskor vagy korábban vele közös háztartásban vagy egy lakásban élő hozzátartozója, volt házastársa, volt élettársa, gondnoka, gondnokoltja, gyámja vagy gyámoltja sérelmére rendszeresen

a) az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartást tanúsít,
b) a közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyonba tartozó anyagi javakat von el és ezzel a sértettet súlyos nélkülözésnek teszi ki, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg.” A bűncselekmény vétség, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A minősített eseteket [Btk. 212/A. § (2) bekezdése] az valósítja meg, „aki az (1) bekezdésben meghatározott személy sérelmére rendszeresen követ el

a) a 164. § (2) bekezdése szerinti testi sértést vagy a 227. § (2) bekezdése szerinti becsületsértést,
b) a 164. § (3) és (4) bekezdése szerinti testi sértést, a 194. § (1) bekezdése szerinti személyi szabadság megsértését vagy kényszerítést.” A minősített esetek büntettnek minősülnek, és az a) pont esetében három évig, a b) pont esetében egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendők.

A kapcsolati erőszak elkövetőjével szemben kitiltásnak is helye van [Btk. 212/A. § (3) bekezdése], valamint az alapesetben meghatározott bűncselekmény csak magánindítványra büntetendő [212/A. § (4) bekezdése].⁷¹

Néhány, a családon belüli vagy kapcsolati erőszakkal összefüggő meghatározás:

- **erőszakos magatartásnak** minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására [Btk. 459. § (1) bekezdés 4. pontja];
- **fenyegetés:** eltérő rendelkezés hiányában súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettnél komoly félelmet keltsen [Btk. 459. § (1) bekezdés 7. pontja];
- **hozzátartozó:**
  - a) az egyeneságbeli rokon és ennek házastársa vagy élettársa,
  - b) az örökbefogadó és a nevelőszülő (ideértve az együtt élő mostohaszülőt is), az örökbefogadott és a nevelt gyermek (ideértve az együtt élő mostohagyermeket is),
  - c) a testvér és a testvér házastársa vagy élettársa,
  - d) a házastárs, az élettárs,
  - e) a házastárs vagy az élettárs egyeneságbeli rokona és testvére [Btk. 459. § (1) bekezdés 14. pontja];

⁶⁸ Megtörtént eset alapján. A nevek fiktívek. Az eseteleírás felhasználható, azonban a forrás megjelölése hozzájárulás hiányában mellőzésre került.

⁶⁹ Dr. Szeibert Orsolya (szerk.): Család – gyermek – vagyon. A joggyakorlat kihívásai, 369. oldal (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012).

⁷⁰ <http://www.matud.iif.hu/2011/08/09.htm> – Alföldi Ágnes Dóra: A családon belüli erőszak problematikája a XXI. századi Magyarországon. Magyar Tudomány 2011/8. szám (online kiadás), 955–963. oldal (Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2011).

⁷¹ <http://www.bunuldozok.hu/magyar-bunuldozo.aspx> – Dr. Cseh Eszter: A kapcsolati (vagy családon belüli) erőszak – Interjú Tóth Györgyivel, a NANE elnökével. Magyar Bűnűldöző 2014. évi 1–2. szám (online kiadás), 16. oldal (Magyar Bűnűldözők Szakmai Egyesülete, Budapest, 2014).

- *szexuális cselekmény*: a közösülés és minden súlyosan szeméremszértő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére, fenntartására vagy kielégítésére alkalmas, vagy arra irányul [Btk. 459. § (1) bekezdés 27. pontja].⁷²

Jogi szabályozás

Magyarországon a gyermekvédelemmel, és a gyermeki jogokkal kapcsolatos szabályozás alaptételei elsősorban *Magyarország Alaptörvényében* keresendők. Az Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdése szerint, „*Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket és a fogyatékkal élőket.*” A XVI. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „*minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és az erkölcsi fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.*” A (3) bekezdés pedig kimondja, hogy „*a szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja a gyermekük taníttatását.*”

Témánk szempontjából meghatározó szabályokat tartalmaznak más kódexek is, amelyekből, a teljesség igénye nélkül, példaként szeretnék megemlíteni néhányat:

- a Polgári Törvénykönyv (Ptk.): a gyermek érdekének védelme (Ptk. 4:2. §); apai jogállás keletkezése (Ptk. 4:98–106. §); az anyai jogállás (Ptk. 115–118. §); az örökbefogadás (Ptk. 4:119–145. §); a szülői felügyelet (Ptk. 4:146–193. §);
- a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény;
- a gyermekvédelmi és gyámügyi feladat- és hatáskörök ellátásáról, valamint a gyámhatóság szervezetéről és illetékességéről szóló 331/2006. (XII. 23.) Kormányrendelet;
- a szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatók, intézmények ágazati azonosítójáról és országos nyilvántartásáról szóló 226/2006. (XI. 20.) Kormányrendelet;
- a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Kormányrendelet.
- a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet.

A KUTATÁS SORÁN VIZSGÁLT BŰNCSELEKMÉNYEK

Ebben a fejezetben ismertetem azokat a bűnügyeket, amelyeket kutatásom során megvizsgáltam. Előre jelzem, hogy a bűncselekmények jellegétől függően alakult az elkövetői kör is.

Megjegyezni kívánom, hogy a vizsgált cselekmények egy része a régi (1978. évi IV. törvény), más része pedig az új (2012. évi C. törvény) Btk. szerint minősül. Ennek oka, hogy az új Büntető Törvénykönyv „*időközben*”, 2013. július 1-jétől lépett hatályba.

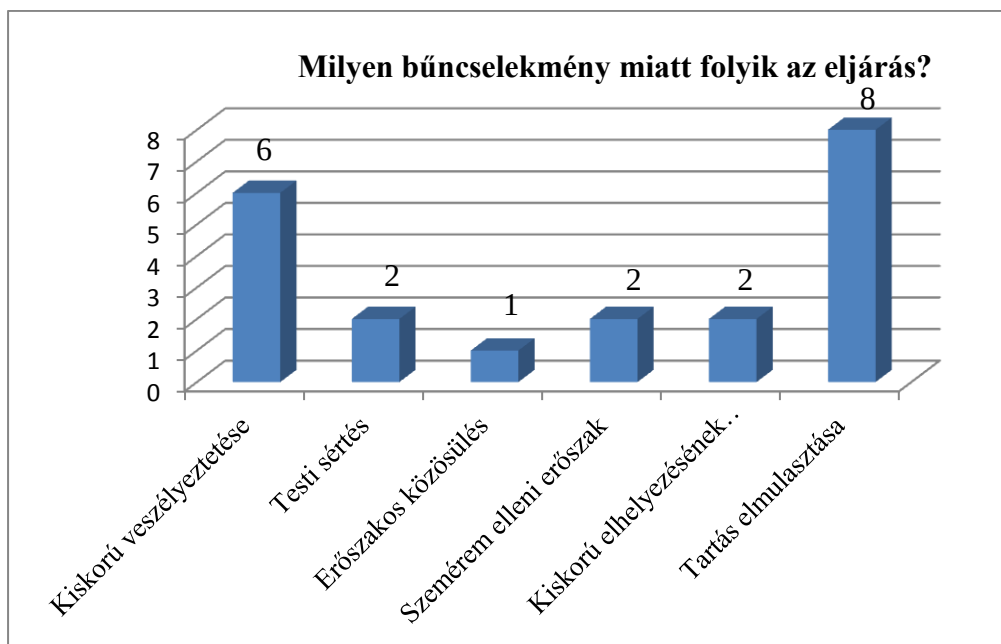
A vizsgált bűncselekmények

A kutatás során összesen 24, a Budapesti XII. kerületi Rendőrkapitányságon 2012. január 1-jét követően elrendelt bűnügyet vizsgáltam meg. A vizsgálat során megállapítottam, hogy 2 büntetőügyet hatóságunk illetékesség hiányában másik rendőrkapitányságra tette át, így az érdemi vizsgálat szempontjából 22 eset volt lényeges. Feltűnt, hogy ugyanazon bántalmazóval szemben két alkalommal rendelték el bűn-

⁷² A szerkesztő megjegyzése.

tetőeljárást, így az elkövetők jellemzőire vonatkozó vizsgálat tükrében 21 ügy volt releváns. A vizsgált időszak vége 2013. október 31. napja volt.

A büntetőügyek közül 10 az évfolyamdolgozat leadásakor még folyamatban volt, 5 ügyben a nyomozást bűncselekmény hiánya miatt megszüntették, 2 ügyben a büntetőeljárást felfüggesztették, és mindösszesen 4 ügyben fejezték be a nyomozást úgy, hogy a keletkezett iratokat vádemelési javaslatra terjesztették fel az illetékes ügyészhez. A vizsgált büntetőügyek bűncselekmények szerinti megoszlását az alábbi táblázatban foglaltam össze. Megjegyzendő, hogy a 4 ügyben nem került sor a feljelentett személy gyanúsítottként történő kihallgatására.

Kiskorú veszélyeztetése

A kiskorú veszélyeztetését a régi Btk. 195. § rendelkez, illetve az új Btk. 208. § rendel büntetni. Praktikus okokból csak az új Btk. szerinti tényállást veszem alapul.

A kiskorú veszélyeztetésének *passzív alanya* a kiskorú, amelynek fogalma a polgári jogi szabályok szerint értelmezendő (Ptk. 2:10. §). A bűncselekmény Btk. 208. § (1) bekezdése szerinti (első) *elkövetési magatartása* a kiskorú nevelésével, felügyeletével vagy gondozásával kapcsolatos kötelezettség súlyos megszegése. A bűncselekmény *eredménye* a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődésének veszélyeztetése (konkrét veszélyeztető bűncselekmény), amelynek bekövetkezéséhez a tényleges sérelem lehetősége szükséges és elégséges. A bűncselekmény *tettése* csak az lehet, aki a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles (tehát speciális alannal állunk szemben). A tényállás a kötelezettek körét kiterjeszti az élettársra és a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőre is, amennyiben a kiskorúval közös háztartásban vagy egy lakásban él.

A Btk. 208. § (2) bekezdésében foglalt (második) alapszint egyfelől *szubszidiárius*, másfelől pedig *passzív alanya* a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy (itt közömbös a házasság nagykorúsító hatása). A bűncselekmény egyik *elkövetési magatartása* [208. § (2) bekezdés a) pont] bűncselekmény vagy szabálysértés elkö-

vetésére, illetve züllött életmód folytatására rábírás vagy rábíri törekvés. A bűncselekmény másik *elkövetési magatartása* [208. § (2) bekezdés b) pont] a passzív alany bűncselekmény elkövetésére felajánlása (e magatartás sui generis előkészületi cselekményt takar). A bűncselekmény *tettése* csak olyan tizennyolcadik életévét betöltött személy lehet, aki az (1) bekezdésben meghatározott kvalifikációval nem rendelkezik (itt – hasonlóképpen az első alakzathoz – ugyancsak speciális alanyról van szó).⁷³

Az általam vizsgált bűnügyek közül 28,6% arányban (21 ügyből 6 ügy) fordult elő a kiskorú veszélyeztetésének büntette.

Testi sértés

„A feleségüket bántalmazó apák egyharmada a gyereke(ke)t is verte”⁷⁴

A testi sértést a régi Btk. 170. § szankcionálta, illetve az új Btk. 164. § szankcionálja. E fejezetben ugyancsak az új Btk. szerinti tényállásra térek ki.

Az új Btk. hatálybalépését követően a *testi sértés* alapvetően már nem a kiskorúak védelmét hivatott szolgálni. Amennyiben a testi sértés meghatározott alakzatait [164. § (2)–(4) bekezdése] a kapcsolati erőszak (2012/A. §) tényállásában írt passzív alanyok sérelmére rendszeresen követik el, akkor – az ott tett megkülönböztetések szerint – a kapcsolati erőszak minősített eseteinek valamelyikét kell megállapítani.

Megjegyezni kívánom, hogy a régi Btk. 183/A. §-ában foglalt értelmező rendelkezés szerint, a testi sértés (170. §) alkalmazásában a tizenkettedik életévét be nem töltött személyt védekezésre képtelennek kellett tekinteni. Az új Btk. XV. Fejezete (Az élet a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények) ilyen kitélt nem tartalmaz (a 212/A. § rendelkezéseire figyelemmel nincs is rá szükség). A 459. § (1) bekezdés 29. pontja alapján, védekezésre képtelennek kell tekinteni azt is, aki helyzeténél vagy állapotánál fogva ideiglenesen vagy véglegesen nem képes ellenállás kifejtésére.

A vizsgált bűnügyek közül 21 ügyből 2 alkalommal fordult elő testi sértés (9,5%).

Erőszakos közöszülés

Az erőszakos közöszülést a régi Btk. 197. § nevesítette, illetve az új Btk. ugyancsak 197. § – szexuális erőszak címszó alatt – nevesíti. Itt és most szintén az új Btk. szerint tényállást veszem alapul.

A szexuális erőszak az egyik olyan tényállás, amely a legjobban megbotránkoztatja a közvéleményt, és amely a sértettre nézve hosszú távon a legsúlyosabb pszichológiai következményekkel járhat, és amely kriminológiai szempontok szerint, három nagyobb területre osztható fel:

- a szexuális kényszerítés erőszakkal, illetve az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel elkövetése;
- más védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotát szexuális cselekményre felhasználása (ideértve a tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére történő elkövetést is);
- az elkövető hozzátartozója, vagy nevelése, felügyelete, gondozása, gyógykezelése, illetve egyéb módon a hatalma vagy befolyása alatt álló személy sérelmére elkövetés.

⁷³ Vesd össze, Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, 432–436. oldal (CompLex Kiadó, Budapest, 2013).

⁷⁴ A Német Szövetségi Család-, Idős-, Nő- és Gyermekegyügyi Minisztérium tízezer fős női populáción végzett reprezentatív kutatásának eredményei – <http://www.bmfsfj.de/RedaktionBMFSFJ/Abteilung4/Pdf-Anlagen/kurzfassung-gewalt-frauen-englisch.property=pdf.pdf>.

Természetesen számos más, például büntető anyagi jogi nézőpontú csoportosítás is elvégezhető (a bűncselekmény három alapesete):

- a szoros vagy hagyományos értelemben vett szexuális erőszak [Btk. 197. § (1) bekezdés a) pontja];
- a védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen passzív alany sérelmére megvalósuló szexuális erőszak [Btk. 197. § (1) bekezdés b) pontja];
- a tizenkét éven aluli gyermek sérelmére megvalósuló szexuális erőszak [Btk. 197. § (2) bekezdése].⁷⁵

A bűncselekmény valamennyi alakzatának közös eleme a *szexuális cselekmény*. Ilyen cselekménynek minősül a közösülés és minden súlyosan szeméremsértő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére, fenntartására vagy kielégítésére alkalmas vagy arra irányul [Btk. 459. § (1) bekezdés 27. pontja].

*Az elkövető divatfotózásra adott fel hirdetést, amelyre egy tizennyolc éven aluli személy jelentkezett. A fotózás helye az elkövető lakásának egyik műteremnek berendezett szobája volt. Többszöri egyeztetést követően a kiskorú sértett felment az elkövető lakására. A fotózás részleteit kezdték el megbeszélni, amelynek során az elkövető alkoholt kevert a sértett italába, akit ezután lekurvázott, és a hangját felemelve egyéb becsmérlő szavakkal illetett. A megfélemlített sértettet a lakás első részébe egy narancssárga huzatú ágyhoz parancsolta, majd arra kényszerítette, hogy a ruháját vegye le. Az elkövető ekkor már meztelen volt. Miután a sértett az ágyra feküdt, az elkövető az ágy elé lépett, és lábával – a sértett akarata ellenére – szétfeszítette annak lábait. A sértett rimánkodott, hogy az elkövető ne érjen hozzá, az azonban a nemi szervével a sértett nemi szervébe hatolt, és közösülni kezdett oly módon, hogy a sértett karjait az ágyhoz fogta. Miután a közösülés megtörtént, az elkövető megfogta a sértett haját, és felhúzta az ágyról, majd az ágyon helyet foglalt, és miközben továbbra is fogta a sértett haját, arra utasította, hogy üljön az ölébe. A sértett több alkalommal kérte az elkövetőt, hogy a cselekményt hagyja abba, mert ő ezt nem akarja.*⁷⁶

Az általam vizsgált 21 bűnügy közül 1 alkalommal fordult elő az erőszakos közösülés (4,8%).

Szemérem elleni erőszak

A szemérem elleni erőszakot a régi Btk. 198. § rendelte büntetni. Az új Btk. a szexuális erőszak (197. §) tényállásában szabályozza a régi Btk. szerinti erőszakos közösülést (197. §) és szemérem elleni erőszakot (198. §), összhangban az új Btk. 459. § (1) bekezdés 27. pontjában meghatározott szexuális cselekménnyel.⁷⁷ Az erőszakos közösülést és a szemérem elleni erőszakot az elkövetési magatartások különböztették meg egymástól, amely az előbbi esetében a *közösülésre kényszerítés*, illetve a sértett védekezésre, stb. képtelen állapotának közösülésre felhasználása [rég Btk. 197. § (1) bekezdése], ez utóbbinál pedig a *fajtalanságra, vagy ennek eltűrésére kényszerítés*, illetőleg a sértett inkriminált állapotának fajtalanságra felhasználása [rég Btk. 198. § (1) bekezdése] volt.

Az elkövető a Zugligeti Általános Iskola melletti erdős útszakaszon haladó két kiskorú lányt megszólította. A kiskorúak azt hitték, hogy az elkövető segítő szándékkal, a kevésbé meredek útszakaszt kívánja megmutatni nekik. Amikor a lányok észlelték, hogy az elkövető sietősen követi őket, félreálltak, hogy az illetőt elengedjék a keskeny erdei úton. Az elkövető azonban megfogta egyikük, Horváth Zelma kezét, miközben megkérdezte tőle, hogy hová sietnek ennyire, és a kislány pólója alá nyúlva erőszakosan megfogta a jobb mellét. Mindeközben végig erősen tartotta a lány egyik karját. Amikor Horváth Zelma segítségért kiáltott, az elkövető engedett a lány kezének szorításából, így annak sikerült

⁷⁵ Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz, 407. oldal.

⁷⁶ Megtörtént eset alapján. Az esetleírás a kutatás szempontjából felhasználható, azonban a forrás megjelölése hozzájárulás hiányában mellőzésre került.

⁷⁷ Vesd össze, dr. Vaskuti András: A Büntető Törvénykönyv 2012–1978 (Jogszabálytükör), 139–141. oldal (CompLex Kiadó és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2013).

*kiszabadította a karját, majd mindketten futva elmenekültek az elkövető elől. A büntetőeljárást a kiskorú személy édesanyja kezdeményezte.*⁷⁸

A megvizsgált 21 ügyből 2 ügyben fordult elő szemérem elleni erőszak (9,5%).

Kiskorú elhelyezésének megváltoztatása

A kiskorú elhelyezésének megváltoztatását a régi Btk. 194. § szabályozta, illetve az új Btk. 211. § szabályozza. A bűncselekmény *passzív alanya* a kiskorú (Ptk. 2:10. §), akit végrehajtható hatósági határozattal más személynél (tehát nem a tettesnél) helyeztek el. A bűncselekmény *alapesetben vétség*, és az követi el, aki a passzív alanyt attól, akinél a hatóság elhelyezte, annak beleegyezése nélkül, az elhelyezés tartós megváltoztatása céljából elvisz, illetve a kiskorút rejtve vagy titokban tartja. A (2) bekezdésben nevesített *minősített eset* büntett, és az valósítja meg, aki az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetése során az elvitelkor erőszakot, illetve az élet vagy a testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetést alkalmaz.

A megvizsgált 21 bűnügyből 2 alkalommal fordult elő a kiskorú elhelyezésének a megváltoztatása (9,5%).

Tartási kötelezettség elmulasztása

A tartás elmulasztása a régi Btk. 196. §-ában szerepelt. Az új Btk. 212. § – tartási kötelezettség elmulasztása címen – *alapesetben vétség* miatt rendeli büntetni azt, aki jogszabályon alapuló és végrehajtható hatósági határozatban előírt gyermektartási kötelezettségét önhibájából nem teljesíti [Btk. 212. § (1) bekezdése]. Sajátos rendelkezést tartalmaz a 212. § (2) bekezdése. A hivatkozott törvényhely ugyanis a gyermektartási kötelezettség megszegése vonatkozásában *minősített esetnek*, míg az egyéb tartási kötelezettség elmulasztása tekintetében alapesetnek tekinthető. A (2) bekezdés szerinti alakzat büntett, és *a tényállás eredményt tartalmaz*: a súlyos nélkülözés akkor valósul meg, ha a tartásra jogosult a kötelezett mulasztása folytán az elemi létszükséglet kielégítéséhez szükséges javakban szenved hiányt. A (3) bekezdés *büntethetőséget megszüntető, illetve korlátlanul enyhíthető okokat* tartalmaz. Eszerint, az (1) bekezdés alapján az elkövető nem büntethető, a (2) bekezdés esetén büntetése korlátlanul enyhíthető, ha kötelezettségének az elsőfokú ítélet meghozatala előtt eleget tesz. A bűncselekmény *alanya speciális*: tettese csak az lehet, akit jogszabályon alapuló és végrehajtható hatósági határozatban előírt (gyermek)tartási kötelezettség terhel.

*„Elmondom, hogy a gyerekemmel e-mailen, és Facebook-on próbálom tartani a kapcsolatot, személyesen 3 éve találkoztunk utoljára. A gyerek és az én kapcsolatom rossz, mert az anyja ellenem nevelte, mindent megtett, illetve semmit nem tett annak érdekében, hogy nekem jó kapcsolatom legyen a gyerekkel. Három évvel ezelőtt a gyerekemnek küldött ajándékot a szemétkébe dobta, melyről sms-t küldött”*⁷⁹

A megvizsgált bűnügyek közül 8 alkalommal fordult elő tartási kötelezettség elmulasztása (30,1%).

Kutatásaim

Célom, hogy a Budapest XII. kerületre vonatkozóan egy általános képet adjak a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények szerkezetéről, kiemelve az elkövetők

⁷⁸ Megtörtént eset alapján. A név fiktív. Az eseteírás felhasználható, azonban a forrás megjelölése hozzájárulás hiányában mellőzésre került.

⁷⁹ Megtörtént eset alapján, a gyanúsított szó szerinti vallomása. Az eseteírás felhasználható, azonban a forrás megjelölése személyes hozzájárulás hiányában mellőzésre került.

személyét. A kriminológiában a „bűnözés” fogalma is hasonlóképpen kerül meghatározásra: *egységnyi területen és időtartamban elkövetett bűncselekmények és azok elkövetőinek, illetve áldozatainak az összessége.*

A kriminológia a bűncselekményt, mint reális jelenséget fogja fel, módszertana ezért komplex. A kriminológiai kutatás módszerei közül az ügyiratok tanulmányozását választottam, mivel álláspontom szerint, így csak a tényeket és a tárgyilagos megállapításokat fogom közölni, és kimarad az emberek szubjektuma, amely akár jelentős mértékben befolyásolhatja a valós adatokat.

A kutatás teljessége érdekében – konzulensem közreműködésével – egy kérdőívet készítettem, amelynek segítségével dolgoztam fel a kérdéses büntetőügyeket. A kérdéseket úgy állítottam össze, hogy az érintett bűncselekményekkel kapcsolatos fontosabb jellemzőket lefedjék. Főleg az alany, a passzív alany és az elkövetés körülményeinek jellemzői szerepelnek a kérdések között.

Véleményem szerint, megfelelő mértékben mindenkinek tisztában kell lenni a bűncselekmények ilyen jellegű jellemzőivel, mivel ez részben a büntettek megelőzését is szolgálhatja. Sokan nem gondolnak bele, hogy egy lakás veszélyesebb, mint például az utca vagy más közterület. Itt arra gondolok, hogy a kiskorúak sérelmére elkövetett cselekmények helyszíne jelentős számban az elkövető lakása. A kellő tájékozottság orientálhatja az emberekben kialakult – néhol téves – nézeteket, illetve a hozzáállásukat, véleményüket akár meg is változtathatja, amely fontos része a prevenciónak. Ehhez viszont a kérdőíven egy olyan részt kellett összeállítanom, amely hivatalos számadatokon, felméréseken alapul, és felkelti az érdeklődést.

A BŰNCSELEKMÉNYEK MORFOLÓGIAI JELLEMZŐI

A morfológia szó alaktant jelent. Ez magába foglalja az elkövetők és az áldozatok körét, főbb személyiségjellemzőit, illetve az elkövetés helyét, eszközét, módszerét, amelynek kutatása nem egyszerű feladat, mivel *„a gyermekek sérelmére elkövetett cselekmények azonban még nem képeznek önálló vizsgálati kategóriát sem a kriminológiában, sem a statisztikai adatszolgáltatásban.”*⁸⁰

A feljelentő személye

Az általam vizsgált 21 büntetőügyben 19 alkalommal a szülő tette meg a feljelentést, és csupán 2 alkalommal a gyámhatósági intézmény. Ebből számomra az a következtetés vonható le, hogy a szülő, tehát a kiskorú gyermekkel együtt élő személy tudomással bírt a cselekmény elkövetéséről, és kívánta a bántalmazónak a megbüntetését.

A gyámhatóság kiskorú elhelyezésének megváltoztatása miatt tette meg a feljelentést mind a két ügyben, mivel a náluk – végrehajtható hatósági határozat alapján – elhelyezett kiskorút, annak szülője elvitte a gyámhatósági intézményből. Az egyik esetben a gyanúsított az alábbi módon védekezett vallomásaiban: (...) *„látogatni mentem Beát, amikor a kezembe kaptam, akkor viszont bevillant, hogy nekem el kell őt vinnem... Ha tudom, hogy ebből rendőrségi ügy lesz, akkor nem tettem volna meg, fogalmam sem volt, hogy ezzel bűncselekményt követek el. Azt tudtam, hogy nevelőszülőkhöz akarják adni Beát és hogy szülői felügyeleti jogom sincs már, de*

⁸⁰ Kerezi Klára: A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban), 127. oldal (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1995).

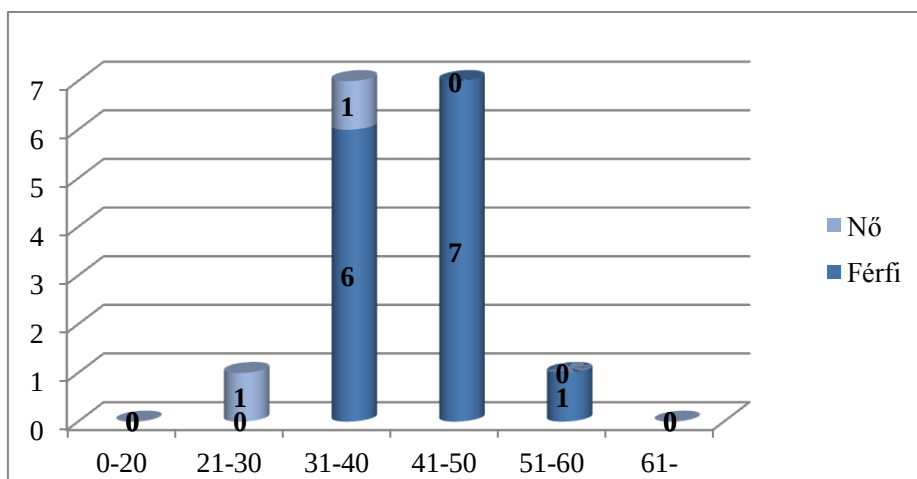
*nem gondoltam hogy ez miatt a rendőrségen kötök ki, ezt nagyon sajnálom. Viszont örülök, hogy Bea legalább egy napig a közelemben lehetett.*⁸¹

Az elkövetők köre és jellemzői

Elengedhetetlen ennél a bűncselekménytípusnál annak felderítése, hogy ki követte el a cselekményt. A kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények elkövetői (ügyszintén az áldozatai) személyiségének a feltárása nagyban segítheti a nyomozás helyes irányba terelését, majd a prevenció kialakítását. Ezek alapján megismerhetjük a személy társadalomra való veszélyességét, a motivációs tényezőket és az elkövetés oksági hátterét.

Az elkövetők száma, neme és életkora

A kutatásom során megállapítottam, hogy összesen 5 büntetőügyben nem került sor gyanúsított kihallgatására, ezek közül 4 ügyben megszüntették a nyomozást, bűncselekmény hiánya miatt.⁸² A fennmaradó 1 ügyben pedig még nem vonták felelősségre a bántalmazót. Így az alábbi diagramra, csak a gyanúsítottként felelősségre vont személyeket vittem fel.

A büntetőügyek vizsgálata azt bizonyítja, hogy az aktívnak mondható korosztályból kerül ki az elkövetők jelentős hányada. A férfi elkövetők zöme 31 és 50 év közötti. A büntetőügyek között nem szerepelt olyan büntetőeljárás, ahol idősebb személy lett volna a bántalmazó (például nagyszülő). Az iratok tanulmányozása során viszont az is szembetűnt, hogy nem volt olyan eset, amikor a kiskorúval egy háztartásban élt volna a nagyszülő. Feltételezésem szerint, ezért sem volt ilyen korú elkövető a vizsgált büntetőügyekben.

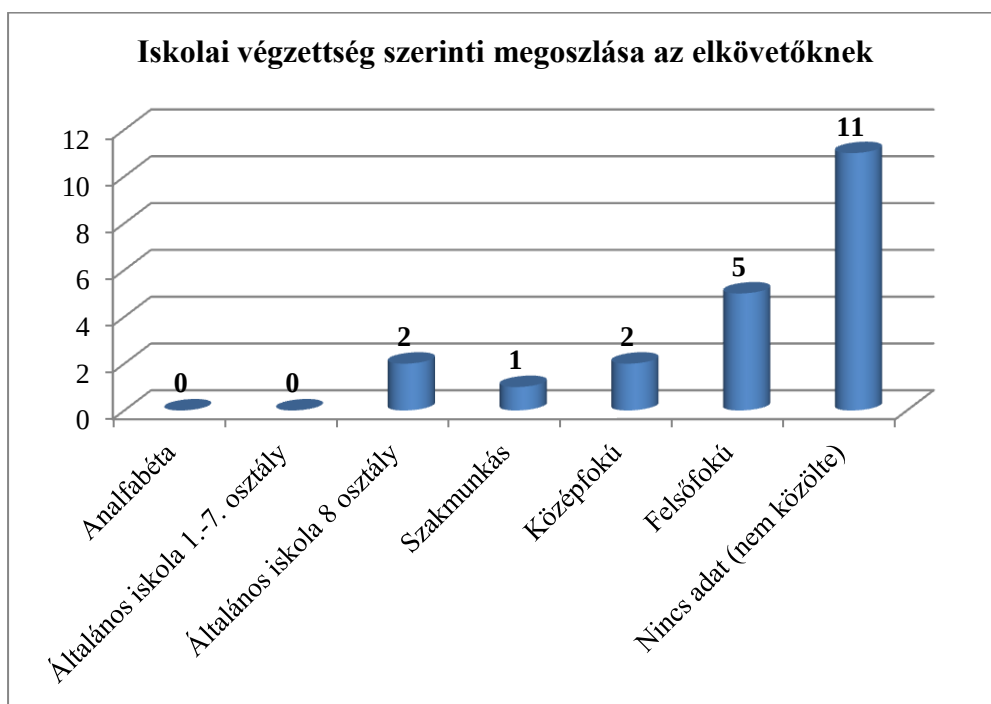
⁸¹ Megtörtént eset alapján, a gyanúsított (az anya) szó szerinti vallomása. A név fiktív. Az eseteleírás felhasználható, azonban a forrás megjelölése személyes hozzájárulás hiányában mellőzésre kerül.

⁸² Be. 190. § (1) bekezdése.

Az elkövetők iskolai végzettsége

Véleményem szerint, az elkövetők iskolai végzettségét nem indokolt csupán azért vizsgálni, mert a társadalom ítélete negatív a tettesek e tulajdonságával kapcsolatban.

A statisztikai adatok kimutatták, hogy a legtöbb elkövető – összesen 6 – vallomástétele során nem kívánt nyilatkozni erre a kérdésre (utolsó diagram oszlop). Itt is megjegyzem, hogy a 11 esetből 5 alkalommal nem került sor a gyanúsításra, így ezekben az esetekben ez okozza az adathiányosságot.

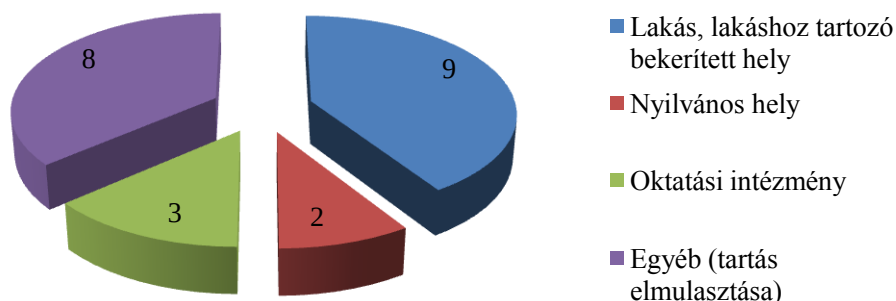

Azt azért hozzá kell tenni, hogy a magasabban iskolázott elkövetők más módszereket használhatnak az elkövetéskor. Ezek általában kvalifikáltabbak és rafináltabbak az átlagosnál, és esetükben eléggé gyakori a tagadó vallomástétel, amelyben egyéb indokokra hivatkozva próbálják meg bizonyítani a saját igazukat.

Az elkövetés helyszíne

Sokan nem gondolnak bele, hogy a saját lakásuk veszélyesebb, mint például az utca (ezt már korábban említettem a tanulmányomban, a kutatásom is ezt a mondatot támasztotta alá). A konkrét bántalmazásos ügyekben – tehát a tartási kötelezettség elmulasztása bűncselekmény kivételével – 9 alkalommal történt a kiskorúak otthonában a bűncselekmény.

Az elkövetés helyszínei

Az elkövetők előélete

Az elkövetők tulajdonságainak megismerése nagyon hasznos lehet, ha egy kriminológiai kutatást vagy egyéb statisztikai kimutatást szeretnénk készíteni, de a kiskorúak sérelmére elkövetett cselekmények felderítése során sosem szabad az általánosságra alapozni, mert minden ügy egyedi, és egyedi tervezést, illetőleg szervezést igényel a harmadlagos prevenció tekintetében is.

Fontos, hogy a prevenciók hatékonysága érdekében, a rendelkezésre álló adatok folyamatos elemzése és értékelése szükséges, amely alatt figyelembe vehetjük az általánosságokat és tényyszerűségeket megállapító kutatások eredményeit, abból a célból, hogy az érintett bűncselekmények elkövetőivel kapcsolatosan könnyebben tudjunk következtetéseket levonni.

Az akták tanulmányozása során nem sikerült olyan következtetést levonni, vagy megállapítást tenni, amely általánosságban elmondható lenne az elkövetők előéletével kapcsolatosan. A gyanúsítottak a vallomástétel során nem beszélnek a gyermekkorukban átélt traumákról, avagy egyéb személyes indokokról.

A bántalmazások tekintetében elmondható, hogy vagy tagadó vallomásokot tesznek a gyanúsítottak, vagy nem is tesznek vallomást. A vizsgált büntetőügyek tekintetében 2 ügyben abszolút nem tettek vallomást a gyanúsítottak, 6 ügyben pedig tagadó vallomás született.

A gyanúsítottak előéletének feltérképezése – meglátásom szerint – csak igazságügyi pszichológus szakértő bevonásával lehetséges, mivel a bántalmazók nem nyílnak meg a rendőrségi eljárások során.

Jellemző elkövetési okok, avagy védekezési technikák

- „Én nem követtem el.”
- „Nem így történt.”
- „Igen tudomásom van róla, szeretnék fizetni, de nem tudok.”
- „A terhemre rótt bűncselekmény elkövetését részben elismerem. Az nem igaz, hogy nem fizetnék, mert fizetek neki, csak nem a teljes tartásdíj összegét.”

– „A bűncselekménnyel kapcsolatban el kívánom mondani, hogy az időpontokra és a bűncselekmény helyszínére nem tudok emlékezni, mert nem követtem el.”⁸³

Az akták tanulmányozása során azt a következtetést sikerült levonnom, hogy a gyanúsítottak nem nyílnak meg az eljárás során, és szinte csak a tartás elmulasztása bűncselekmény esetében tesznek vallomást. Egyéb bűncselekmények esetében inkább tagadnak. Így eléggé nehéz az elkövetők személyiségének megállapítása, feltérképezése. Az eljáró rendőrnek fontos feladata volna a tagadásba vetett hit aláaknázása. Ez nem csak a nyomozás szempontjából fontos, hanem az elkövetés indokainak a megértésében is.

A gyanúsított előéletéről, környezetéről megszerzett információkat sokszor érdemes felhasználni, emlékeztetve például a kihallgatottat, hogy családjával milyen nyugodt körülmények közt élhettek volna, ha nem követi el a bűncselekményt.⁸⁴

A bántalmazók erőszakosságát, erőszakos viselkedését a környezet reakcióból, a környezetből származó elvárásokból, illetve mintákból lehet levezetni. Az elkövető – a tagadó vallomásokból kiindulva – nem hiszi, hogy viselkedése helytelen lenne, vagy, hogy negatív következményekkel járna.

Sajnos jelen kutatásomban csak egy felvetendő kérdés marad, hogy vajon a bántalmazó gyermekkorában maga is bántalmazott volt-e? Ugyanis az erőszakos, bántalmazó családban felnövekvő gyerekekben erős düh gyülemlik fel, amely számos módon testet ölthet, akár felnőtt korában is.

Az elkövető és az áldozat közötti kapcsolat

A kiskorúak elleni bűncselekmény nyomozásakor érdemes először az elkövetőnek az áldozattal való kapcsolatait feltárni, és az elsődleges információforrásokat ezáltal felkutatni, hogy egy megfelelő képet lehessen kialakítani az elkövetés okságáról vagy esetleges motivációjáról.

A számadatok a vizsgált bűncselekményekkel kapcsolatosan egyértelműen kimutatták, hogy a bántalmazó 17 esetben a gyermek szülője, nevelője, gondozója volt. A büntetőügyek közül 1 esetben elkövetőként az áldozat élettársát jelöltem meg, tekintettel arra, hogy a fizikai bántalmazás ugyan az édesanyját érte, azonban jelen cselekménynek szemtanúi és ezáltal elszenvedői voltak a gyermekek is. „Az erőszakos családban felnövekvő gyerekek szintén áldozatok: mindig félniük kell a bántalmazás megismétlődésétől, akár csak anyjukat, akár őket is éri erőszak.”⁸⁵ A fentiek alapján, összességében 18 alkalommal tehát családon belüli elkövetésről beszélünk.

Azt azonban meg kell jegyezni, hogy a vizsgált ügyekben az erőszakos bűncselekményeket nem családon belüli személy követte el. Egy esetben, egy szemérem-sértés bűncselekmény vizsgálatánál volt az édesapa az elkövető.

„A kisfiú – 3 éves – azt mesélte el édesanyjának, hogy az apja simogatta a hasát, combját addig, amíg felállt neki a kukija. A gyermek ezt nem egy alkalommal mesélte el édesanyjának, aki emiatt rendszeresen hordja pszichológushoz, mert a kapcsolattartásokat követően agresszív, és furcsán viselkedik. Kisfia már több alkalommal mondta, hogy az apja moziba viszi őt, ahol az ölébe kell ülnie és egész film alatt simogatta a hasát, combját.”⁸⁶

⁸³ Megtörtént eset alapján, a gyanúsítottak szó szerinti vallomásrészlete. Az esetleírás felhasználható, azonban a forrás megjelölése személyes hozzájárulás hiányában, mellőzésre kerül.

⁸⁴ Dr. Kertész–Dr. Koltai: Kihallgatás, 19. oldal (BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség, Budapest, 1967).

⁸⁵ Herman Judit (szerk.): Miért marad??? Feleség- és gyermekbántalmazás a családban. Hogyan segíthetünk? Kézikönyv segítő foglalkozású szakemberek számára, 63. oldal (NANE Egyesület, Budapest, 2006).

⁸⁶ Megtörtént eset alapján. Az életkor valós. Az esetleírás felhasználható, azonban a pontos forrás megjelölése személyes hozzájárulás hiányában mellőzésre kerül.

A KUTATÁS ÖSSZEGZÉSE

Összegezve: a gyermekek sérelmére bűncselekményt elkövetők személyiségének feltárása nagyban segíthetné a nyomozás helyes irányba terelését. Ezek alapján megismerhetjük a személy társadalomra való veszélyességét, motivációs tényezőit és az elkövetés oksági hátterét.

A kutatásból azt az érdemi következtetést tudom levonni, hogy a kiskorúak sérelmére megvalósított bűncselekmények jellemző elkövetési helye a kiskorú által is lakott lakás, vagyis a családi otthon. A bántalmazók, elkövetők, főleg az aktív korosztályból kerülnek ki, és iskolai végzettségük magasabb szintű, vagy éppen átlagos.

A kutatásom célja az volt, hogy megállapítsam, Budapest XII. kerületében a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények elkövetőiről lehet-e bármiféle általános képet alkotni. A külső személyiségjellemzőkkel kapcsolatosan – neme, kora – effektíve könnyű képet alkotni. Tekintettel ugyanakkor arra, hogy a gyanúsított nem köteles vallomást tenni, és az egyes kérdésekre történő válaszadást is megtagadhatja, így a belső személyiségjellemzőkről nem volt lehetséges általános következtetést levonni. A vallomásokból azt állapítottam meg, hogy minden bántalmazó elkövető személyes története más és más, de jellemzően mindenki megpróbál inkább tagadásba vagy hallgatásba burkolózni.

Megítélésem szerint, minél inkább törekedni kell arra, hogy a gyanúsítottak megnyíljanak, és ezzel is megértsük cselekedetüknek az okát. Ezzel hozzájárulunk ahhoz, hogy védett gyermekek éljenek mellettünk a mai világban.

A jövőben, meglátásom szerint, érdemes lenne jelen kutatást kiterjeszteni, hogy a bántalmazókra vonatkozó figyelmeztető jeleket idejében felismerhessük.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Irodalomjegyzék

1. Blaskó Béla–Miklós Irén–Pallagi Anikó: Büntetőjog Különös Rész I. (Rejtjel Kiadó, Budapest, 2008)
2. Cseh Eszter: Áldozat és áldozattan. Magyar Bűnöldöző 2014/3–4. szám (Magyar Bűnöldözők Szakmai Egyesülete, Budapest, 2014)
3. Csenyikné dr. Póth Ágnes–Fogarasi Mihály: Kriminálpszichológia (Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006)
4. Filó Erika–Katonáné dr. Pehr Erika: Gyermeki jogok, gyermekvédelem – Harmadik, hatályosított, bővített kiadás (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2009)
5. Hegedűs Judit (szerk): A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése 5. kötet. Család, gyermek, társadalom (Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, 2006)
6. Herczog Mária (szerk.): A gyermekvédelem nagy kézikönyve (Complex Kiadó, Budapest, 2011)
7. Herman Judit (szerk.): Miért marad??? Feleség- és gyermekbántalmazás a családban. Hogyan segíthetünk? Kézikönyv segítő foglalkozású szakemberek számára (NANE Egyesület, Budapest, 2006)
8. Horváth–Lengyel–Tóth: Gyermekek szexuális bántalmazása (adatgyűjtésen, felmérésen, esetelemzésen alapuló jelentés a magyarországi helyzetről a PANDÓRA SZELENCÉJE nevű nemzetközi projekt részeként) bővített változat (Független Médiaközpont, Budapest, 2011)

9. Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (CompLex Kiadó, Budapest, 2013)
10. Kerezsi Klára: A védtelen gyermek. Erőszak és elhanyagolás a családban (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995)
11. Kertész-Koltai: Kihallgatás (BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség, Budapest, 1967)
12. M. Nádas Mária (sorozatszerk.): Család, gyermek, társadalom. A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése 5. kötet (ELTE PPK Neveléstudományi Intézet, 2006)
13. Recski Ágnes (fordító): Erő a változáshoz. Hogyan szervezzünk és működtessünk önszorgító csoportokat párkapcsolati erőszak áldozatainak és túlélőinek (NANE Egyesület, Budapest, 2009)
14. Szeibert Orsolya (szerk.): Család – gyermek – vagyon. A joggyakorlat kihívásai (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012)
15. Tóth Olga: Erőszak a családban. TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 12. kötet (Tárki, Budapest, 1999)
16. Vaskuti András: A Büntető Törvénykönyv 2012–1978. Jogszabálytükör (CompLex Kiadó és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2013)

Internetes hivatkozások

1. http://www.citatum.hu/szerzo/Ross_Campbell (Citátum – Idézetek)
2. <http://www.bunuldozok.hu/magyar-bunuldozo.aspx> – Dr. Cseh Eszter: A kapcsolati (vagy családon belüli) erőszak – Interjú Tóth Györgyivel, a NANE elnökével. Magyar Bűnüldöző 2014. évi 1–2. szám, online kiadás (Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete, Budapest, 2014)
3. <http://www.bmfsfj.de/RedaktionBMFSFJ/Abteilung4/Pdf-Anlagen/kurzfassung-gewalt-frauen-englisch.property=pdf.pdf> – A Német Szövetségi Család-, Idős-, Nő- és Gyermekügyi Minisztérium tízezer fős női populáción végzett reprezentatív kutatásának eredményei
4. <http://www.ogyei.hu/upload/files/A%20gyermekbantalmazas.pdf> – Herczog Mária és Kovács Zsuzsanna: A gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzése, felismerése és kezelése. Módszertani ajánlás tervezet IV. háziorvosok, házi gyermekorvosok, védőnők, gyermek-egészségügyi szakemberek részére
5. <http://www.matud.iif.hu/2011/08/09.htm> – Alföldi Ágnes Dóra: A családon belüli erőszak problematikája a XXI. századi Magyarországon. Magyar Tudomány 2011/8. szám, online kiadás (Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2011)

Dr. Sipos Nóra⁸⁷**A tanú és a tanúvédelem elvi kérdései⁸⁸****BEVEZETÉS**

„A tanúk megfélemlítése által felvetett problémák fontos helyet kaptak a büntető igazságszolgáltatási rendszerben a szervezett bűnözés és más súlyos bűncselekmények esetén azon intézkedésekben, amikor a gyanúsítottak a tanúkkal szembeni fenyegetéssel járó bűncselekményt követtek el, vagy más módon oly mértékben megfélemlítették őket, hogy azok nem hajlandóak az elkövetőkkel való szembesítésre a tárgyaláson vagy a velük szembeni tanúvallomás tételére. Más, kielégítő bizonyítékok hiányában mindez az elkövetők felmentéséhez vezethet.”⁸⁹

A médiában, a nyomtatott és elektronikus sajtóban szinte minden nap találkozunk az ember a tanú, tanúvédelem, védett tanú, személyi védelem fogalmakkal. Mindenki használja e kifejezéseket, de gyakran nem a tényleges, valódi jelentésükkel. A „hét-köznapi” emberek pedig nem is tudják, hogy a szakemberek a mindennapi gyakorlat során hogyan valósítják meg ezeket, melyek azok az eszközök és normák, amelyek a háttérben működve szabályozzák a tevékenységeket. A szervezett bűnözés mértéke, terjedelme, szervezettsége folyamatosan nő és ennek kapcsán egyre fontosabb a tanúvédelem európai szinten történő rendezése, ráadásul a szervezett bűnözés mellett megjelent a terrorizmus problémája is.⁹⁰

A tanúvédelem a nemzetközi és a hazai szinten a büntetőeljárások legégetőbb kérdésévé az utóbbi évtizedekben vált. Bár napjainkban már nem élvez olyan kitüntetett szerepet a tanúvédelem témaköre a büntető eljárásjog tudományában, mint az 1990-es években, de mint alkalmazott jelenségről, fontos beszélni.

A tanúvallomás a leggyakoribb bizonyítási eszközök közül, a legfontosabb és a legnélkülözhetetlenebb bizonyítékforrás, hiszen a bizonyítékok nagy része többnyire tanúvallomásokból származik. A gyakorlat azt mutatja, hogy nem találkozunk olyan bűnüggyel, ahol ne kellene egy vagy több tanút az eljárásba bevonni, kihallgatni. Éppen ezért a szervezett bűnözés elleni harc, illetve az igazságszolgáltatás eredményes működésének kiemelt szereplője a tanú. Annak a biztosítása, hogy a tanú a félelem ellenére a törvényi kötelezettségeinek eleget tegyen, és ezáltal az igazságszolgáltatás eredményes lehessen, az állam feladata. A tanúvédelem jelentősége így megkérdőjelezhetetlen.

⁸⁷ Dr. Sipos Nóra r. főhadnagy a BRFK Korruptió és Gazdasági Bűnözés Elleni Főosztály I. Gazdaságvédelmi Osztály nyomozója.

⁸⁸ A szerző 2014 tavaszán végzett a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi karán. Lapunk hasábjain diplomamunkája bevezető részét és a tanúval kapcsolatos elvi kérdéseket összegző fejezetének szerkesztett változatát közöljük. Szerkesztette: dr. Kovács Gyula [KGyul@].

⁸⁹ <http://kuria-birosag.hu/hu/etmb/r-97-13-tanuk-megfelemlitese-es-vedelemhez-valo-jogrol> [Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (97) 13. ajánlása „A tanúk megfélemlítése és a védelemhez való jogról” címmel (elfogadva 1997. szeptember 10-én a miniszteri megbízottak 600 ülésén)].

⁹⁰ Csányi Csaba: Tanúvédelem, 13. oldal (Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2010).

Dolgozatomban eredetileg a tanúvédelem kialakulását, a nemzetközi modelleket és a hatályos jogszabályokban meghatározott tanúvédelmi intézkedések rendszerét mutatom be.

ELVI KÉRDÉSEK

Ebben a fejezetben a tanúvédelem „*tárgyának*”, a tanúnak a fogalmát, a fogalom fejlődését, eljárásjogi helyzetét, jogait kötelezettségeit mutatom be részletesen.

1. A tanú

1.1. A tanú fogalma

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) 79. § (1) bekezdése alapján *tanúként az hallgatható ki, akinek bizonyítandó tényről tudomása lehet.* Így tanúként bárki kihallgatható, korra, nemre, állampolgárságra tekintet nélkül, bár adott esetben külön eljárásjogi szabályok betartásával (pl. gyermekkorú tanú, katonai tanú esetén).

Az egyértelműnek tűnő fogalmat többen elemezték, több definíció is született. Azért szükséges ezeket bemutatni, mert tanúvédelemben a büntetőeljárás szerinti tanú részesülhet.

„A tanúvá válásnak két rendkívül lényeges feltétele van:

- *az egyik az, hogy az észlelés olyan, jogilag releváns tényekre, körülményekre és eseményekre vonatkozzon, amelyek egy későbbi büntetőeljárás alapjául szolgálnak,*
- *a másik feltétel pedig az, hogy ez a személy – valamely hatóság intézkedése vagy eljárása következtében – jogviszonyba kerüljön az eljárással és tanúként szerepeljen az ügyben.”⁹¹*

A tanúi minőség így kizár minden más eljárásjogi alanyiságot – kivéve a sértetti minőséget –, így nem lehet szakértő, védő, hatóság tagja sem.⁹²

A tanú definíciója törvénykezési jogi értelemben: *„tanú a bíróságtól, felektől s ezek képviselőitől különböző harmadik személy, aki valamely ténykörülményre vonatkozó észlelésén, érzéki benyomásán alapuló tudomását közli az eljáró hatósággal.”⁹³*

Lássuk, hogyan jutott el hatályos büntetőeljárás-jogi törvényünk ehhez a fogalomhoz.

1.2. A tanú fogalmának fejlődése

A Bünvádi Perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (Bvp.) 192. § szerint: *„Tanúk gyanánt, amennyiben kihallgatásuk szükségesnek mutatkozik, megidézendők mindazok; akiről fel lehet tenni, hogy a bűncselekményről és a bünvádi eljárásra nézve fontossággal bíró ténykörülményekről közvetlen észleleten alapuló tudomásuk van.*

Mindenki, akit tanúképpen megidéznek, amennyiben a törvény kivételt nem tesz, köteles megjelenni és tudomása szerint tanúságot tenni.”⁹⁴

⁹¹ Dr. Varga Zoltán: A tanú a büntetőeljárásban, 15. oldal (CompLex Kiadó, Budapest, 2009).

⁹² Csányi: Tanúvédelem, 18. oldal.

⁹³ Dr. Liziczay Sándor: A tanú fogalma, Collega. Jogi szakmai folyóirat 1999. évi 10. szám, 18. oldal (Accursius Jogász Egylet, Budapest, 1999).

⁹⁴ Az eredeti szöveg, a mai helyesírással (a szerkesztő megjegyzése).

Tehát a tanúnak közvetlen észlelésen alapuló tudomással kell bírnia, vagy legalábbis a hatóság ezt felételezi róla.

A büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. tvr. változtatott a fogalmon. A 62. § (2) bekezdése szerint, *„tanúként azt kell kihallgatni, akinek az ügy eldöntéséhez szükséges tényről tudomása van”*. Ezt szűkítette a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (továbbiakban régi Be.) 62. § (1) bekezdése azzal, hogy *„tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása van”*. A közvetlen észlelés már nem feltétel, így már az is tanúként kihallgatható, aki csak hallott az esetről.

A jelenleg hatályos törvény szerint tanúként az hallgatható ki, akiről feltételezhető, hogy az ügyben releváns tényről tudomása van (erre utal a *„lehet”* kifejezés). Így nem a tényleges tudomás számít, hanem az, hogy a személy beszámolhat releváns tényről, körülményről. Aki így tanúként kerül beidézésre, az tanúként is távozik, sőt tanúvédelemben is részesülhet, még akkor is, ha nincs a bizonyítandó tényekről tudomása.

Fontos, hogy a tanú véleményét, megérzéseit az általa elmondottakról jól különítsük el a tényektől, adatoktól, azok leírásától. Tapasztalataim szerint a tanúk, miután a figyelmeztetéseket tudomásul veszik, maguk is jelzik elbeszéléseikben, hogy *„ügy hallottam”, „azt pletykálják”, „szerintem ezt azért csinálta”, „ha kíváncsi a véleményemre”*, pont azért, hogy véletlenül se vezessék félre a hatóságok, ne merítsék ki a hamis tanúzás törvényi tényállását.

1.3. A tanú fogalma a nemzetközi jogban

A határokon átnyúló bűnözés és az így szükségképpen megjelenő tanúvédelem feltétlenül igényli, hogy a résztvevők egységes terminológiát használjanak a nemzetközi együttműködésben, a közös munka során függetlenül a nemzeti szabályozás fogalmaitól. Ezt a feladatot vállalta magára az Európa Tanács bűnügyi problémákkal foglalkozó állandó szakbizottsága – Bűnözési Problémákkal Foglalkozó Európai Bizottság (European Committee on Crime Problems; CDPC) –, amelyet 1993 júniusában alkottak meg a védelem jogai és a tanúk megfélemlítése kérdésének tanulmányozására. A Bizottság munkáját 1996 októberében fejezte be, amelynek eredménye egy ajánlástervezet lett a hozzá tartozó közel 30 pontból álló függelékkel, valamint összesen 30 oldal terjedelmű indoklással.⁹⁵ Az ajánlást végül az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1997. szeptember 10. napján, R (97.) 13. szám alatt (továbbiakban: Ajánlás) fogadta el, amely *„A tanúk megfélemlítése és a védelemhez való jog”* címet viselte. A Bizottság munkája során kiderült, hogy vannak bizonyos alapkérdések és -fogalmak, amelyekben a kifejezések, szavak értelmét illetően a Bizottság tagjainak egyetértésre kell jutni ahhoz, hogy vállalt munkájukat eredményesen tudják befejezni. Az egyik ilyen fontos kérdés, hogy a tanúvédelem szempontjából kit tekinthetünk tanúnak, azaz mely személyi körre terjedhet ki a tanúvédelem.⁹⁶

A Bizottság szerint a tanú fogalmának országonkénti eltérő értelmezése a jogrendszerek különbözőségére vezethető vissza. Az angolszász rendszerben a tanú *„az, aki eskü alatt számol be a bíróságnak az elbírálandó ügyben releváns tényekre vonatkozó tudomásáról, s e minősítés szemszögéből nincs jelentősége annak, hogy a kérdéses tettel éppen őt vádolják, tehát az ő büntetőjogi felelősségéről fognak dönteni”*. Ebből a meghatározásból is látszik, hogy komoly tárgyalásokat kellett folytatni ahhoz, hogy egységes fogalom kerüljön kialakításra, hiszen pl. hazánkban a

⁹⁵ Liziczay Sándor: Tanútípusok a büntetőeljárásban I. rész. Rendészeti Szemle 55. évfolyam, 2007/1. szám, 4. oldal (Rendészeti és Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2007).

⁹⁶ Bócz Endre: A tanúvédelem és az Európa Tanács. Belügyi Szemle, 1994/8. szám, 6. oldal (Belügyminisztérium, Budapest, 1994).

terhelt nem lehet tanú ugyanabban az ügyben, még akkor sem, ha a kérdéses cselekménnyel kapcsolatban őt büntetőjogi felelősség nem terheli. Javasolták azt is, hogy a szakértőt is megillessa a tanúnak járó védelem.⁹⁷

Mindezeket figyelembe véve a Bizottság arra a megállapításra jutott, hogy az Ajánlás szemszögéből figyelmen kívül hagyja a különféle tételes jogi megoldásokat és önálló definíciót alkalmaz. Az Ajánlás értelmében tanú alatt kell érteni minden személyt, aki függetlenül a nemzeti büntető eljárásjog által szabályozott helyzetétől, büntető ügyvel kapcsolatos információkkal rendelkezik.⁹⁸ Ez a meghatározás jóval kiterjesztőbb értelmezést jelent, mint a büntetőeljárás törvényünk tanúfogalma. A védelem szempontjából mindenki tanú, akinek a büntetőeljárás szempontjából releváns információi vannak birtokában, így a sértett, egyéb érdekelt, tolmács, hatósági tanú szakértő és rájuk tekintettel más személy, és ez azonos az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió által alkalmazott megoldásával.⁹⁹

Az Ajánlás indoklása szerint a tanú ajánlásbeli megfogalmazása az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. Cikke autonóm tanúfogalmából került meghatározásra, a nevezett Cikk alapján ugyanis úgy ítélték meg, hogy a tanú fogalma „autonóm” jelentést hordoz, a vallomás fogalma alá vonható minden olyan nyilatkozat, amelyet a bíróság figyelembe vesz a vád elbírálásánál. Eszerint tanúnak kell tekinteni minden olyan személyt, akinek a büntető igazságszolgáltatás számára releváns tényekről tudomása van, vagy egyébként helyzete folytán a büntetőeljárás keretében segíti a rendszer működését, így különösen:

- a szemtanúkat,
- a sértetteket,
- az elkövető-társakat, koronatanúkat, a bűnöző szervezet együttműködő tagjait,
- a laikus bírákat,
- a rendőri- és vádhatóságokat,
- az álcázott (rendőr) ügynököket.¹⁰⁰

Mindezekre tekintettel alakult ki az a felfogás, amely szerint a tanúi minőség inkább funkció, mint státusz, s a védelem szempontjából tanúnak minősül mindenki, akinek olyan ismeret van a birtokában, vagy olyan információt szolgáltat, amely a büntetőeljárásban releváns lehet.

Hasonló felfogást követett az Európai Unió Tanácsának 1995. november 23. napján kelt „A szervezett bűnözés elleni küzdelem során a tanúk védelméről” szóló 95/C/327/04. számú állásfoglalása is. Az állásfoglalás értelmében tanúnak tekintendő a büntetőeljárásban meghatározott jogállásától függetlenül minden olyan személy, aki a hatóságnak adatokat, információkat szolgáltat és ennek nyilvánosságra kerülése számára veszélyt jelentene. „A tanú tehát ebben az értelmezésben az a személy, aki a büntetőeljárás során a tényállás felderítését segíti elő nyilatkozataival, a hatóságtól és az eljárás más alanyaitól megkülönböztetett személy, aki a birtokában lévő információt a bűncselekménnyel kapcsolatosan az eljáró hatóság elé tárja, amely egyben nem csak joga, hanem kötelezettsége is és ezért a büntetőeljárás során mindvégig védelemben kell részesíteni őt, sőt bizonyos esetekben a büntetőeljárás befejezése után is.”¹⁰¹ A definíció külön tartalmazza tehát a „függetlenül

⁹⁷ Arday Adrienn: A tanú szerepe a jelen büntetőjogban, avagy hogyan védi az 1998. évi XIX. törvény a tanút. A szervezett bűnözés arcai, 125. oldal (Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004).

⁹⁸ Győri Adrienn: A tanúvédelem kérdései, különös tekintettel annak eszközeire az 1973. évi I. és az 1998. évi XIX. törvény tükrében. Büntetőjogi tanulmányok, 225. oldal (MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2004).

⁹⁹ Szabó Krisztián: Magyar Tanúvédelem az R (97) 13. számú Európa Tanácsi Ajánlás tükrében. Kováts Andor emlékkönyv, 118–119. oldal (Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2004).

¹⁰⁰ Liziczay: A tanú fogalma, Collega, 20. oldal

¹⁰¹ Varga: A tanú a büntetőeljárásban, 19. oldal.

jogi státuszától” fordulatot, ami egyértelművé teszi, hogy a védelemben részesülők köre szélesebb, mint az egyes államok bűnvádi perrendtartásai által tanúként meghatározott személyeké.

Az Európa Tanács 2005. április 20. napján kelt „*A tanúk és az igazságszolgáltatással együttműködők védelméről*” szóló Rec. (2005) 9. számú ajánlása akként pontosítja az Ajánlás tanúfogalmát, hogy tanú minden olyan, a büntetőeljárás szempontjából releváns információval rendelkező személy, aki képes vallomást tenni (függetlenül jogi státuszától és attól, hogy közvetlenül vagy közvetett módon, szóban vagy írásban tesz vallomást a nemzeti jog szerint), ide nem értve az „*igazságszolgáltatással együttműködő*” fogalmába tartozó személyeket. Megállapítható, hogy ez a meghatározás csupán annyival egészíti ki az eddigieket, hogy a „*tanú*” és az „*igazságszolgáltatással együttműködő*” fogalmát egyértelműen elválasztja egymástól.

A fentiek alapján is látható, hogy a jogrendszerek különbözősége miatt is, egységes, mindenki számára elfogadható, konkrétabb tanúfogalom nem lesz.

A tanúvédelem kérdését az Európa Tanács, az Európai Unió is folyamatosan tárgyalja, az uniós jog kialakításában fontos szerepet töltenek be az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásai, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága esetjoga.¹⁰²

2. A tanú eljárásjogi helyzete

2.1. A tanúzási képesség

Tanúként bárki kihallgatható nemre, korra, vallásra, állampolgárságra tekintet nélkül, akiről feltehető, hogy a bizonyítandó tényről tudomása lehet.

A személyi körből a Be. a 81. § (1) bekezdés c) pontja alapján az zárható ki „*akitől a testi vagy szellemi állapota miatt nyilvánvalóan nem várható helyes vallomás*”.

Ez a pont azokra az esetekre vonatkozik, amikor a tanú beszámítási képessége korlátozott vagy kizárt, vagy a testi fogyatékosága miatt nem volt képes észlelni a cselekményt. E körülmények is gyakran csak a tanúkenti idézést követően vagy a tanú megjelenése, kihallgatása során derülnek ki.¹⁰³

Eddigi munkám során előfordult olyan eset, hogy a sértett hölgyet tanúként kívántam kollégámmal kihallgatni – magas életkorára tekintettel – az otthonában. A tényállás szerint egy középkorú nő a sértett hölgy bankkártyáját használva több héten át naponta 100.000 Ft készpénzt vett fel bank-automatából. A hölgy nem értette meg az előadott tényállást, sőt azt mondta, hogy neki nincs is pénze, mert ami a bankban van, az a banké. Közel 1,5 órán keresztül tartózkodtunk nála, amely idő során voltak „*tiszta*” pillanatai is. Az egyik ilyen pillanatban elé tártam az elkövető fényképét, amelyben felismerte az őt ápoló középkorú nőt. A kihallgatást követően – a körülményeket részletesen leírva – az illetékes ügyészség kezdeményezte a sértett hölgy gondnokság alá helyezését. Az orvosi vizsgálat megállapította, hogy a hölgy demens, beszámítási képessége kizárt.

A Be. 86. § (1) bekezdése szerint „*a tizennegyedik életévét meg nem haladott személyt csak akkor lehet tanúként kihallgatni, ha a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható. A kihallgatása esetén a hamis tanúzás következményeire való figyelmeztetést mellőzni kell.*” A tizenharmadik életévét meg nem haladott, valamint a tizennegyedik életévét meg nem haladott tanú kihallgatásánál a tanú törvényes képviselője és gondozója jelen lehet (érdekellentét esetén a gyámhatóság

¹⁰² Csányi: Tanúvédelem, 22. oldal.

¹⁰³ Csányi: Tanúvédelem, 27–28. o. oldal.

képviselője). A Be. 86. § (3a) bekezdés szerint a figyelmeztetéseket (köteles a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani, és hogy a hamis tanúzást és a tanúvallomás jogosulatlan megtagadását a törvény büntetni rendeli) a tizen-nyolcadik életévét meg nem haladott tanú korára, érettségére figyelemmel, számára érthető módon kell megfogalmazni. Gyermek kihallgatása esetén külön módszereket szükséges alkalmazni, sőt egyre több helyen lehetőség van gyermek kihallgató szobák használatára is. Összességében megállapítható, hogy a büntetőeljárásban bárki lehet tanú, aki az adott releváns körülmények vonatkozásában érzékelési képességgel bír, a tanúvallomás tételéhez szükséges kommunikációs képességgel rendelkezik, és a Be. 81.§ -ban foglalt személyi körbe nem tartozik.¹⁰⁴

2.2. A tanú kötelezettségei

A tanú kötelezettségei az alábbiak szerint összesíthetők:

- idézésre, kihallgatható állapotban történő megjelenési kötelezettség;
- vallomástételi kötelezettség;
- igazmondási kötelezettség;
- közreműködési kötelezettség.

2.2.1. Idézésre, kihallgatható állapotban történő megjelenési kötelezettség

Az idézésen való megjelenés a tanú egyik legfontosabb kötelezettsége. A hatályos Be. ugyan külön nem említi meg a tanú ilyen irányú kötelezettségét – szemben a régi Be.-vel, amely kimondta, hogy *„a tanúként megidézett személy köteles kihallgatása végett megjelenni (...)”* –, azonban a megjelenési kötelezettség a hatályos törvényszövegből ugyanúgy levezethető. A Be. 79. § (2) bekezdése úgy fogalmaz, hogy *„akit tanúként megidézték, ha e törvény kivételt nem tesz, köteles vallomást tenni.”* Az idézett törvényhelyből következik, hogy a hatóság csak olyan személyt idéz, akinek jelenlétére és vallomására az eljárás során szükség van, az idézésen pedig a megidézett személy köteles megjelenni.

Sajnos sok esetben tapasztalom azt, hogy a megidézett tanú *„ajánlásnak”* veszik az idézés tényét vagy időpontját, és nem, vagy teljesen más időpontban jelennek meg.

A tanú megjelenésén kívül szükséges az is, hogy az megfelelő, vallomástételre kész állapotban jelenjen meg a hatóság előtt, hiszen csak így tudja kötelezettségét teljesíteni, és így várható tőle olyan vallomás, amelyet a hatóság az eljárás során fel tud használni. A Be. 69. § (2) bekezdése szerint, ha a tanú önhibájából olyan állapotban jelenik meg, hogy nem hallgatható ki, illetőleg az eljárási kötelezettségeit nem képes teljesíteni, a következő kihallgatására, illetve eljárási kötelezettségének teljesítése érdekében a tanú rendbírsággal sújtható vagy elővezetése rendelhető el. Az okozott költség megtérítésére határozattal kötelezni kell.

A megjelenés alól kivétel lehet, ha a tanú írásban tesz vallomást. A Be. 85. § (5)–(6) bekezdései szerint a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság engedélyezheti, hogy a tanú a szóbeli kihallgatása után vagy helyette írásban tegyen vallomást. Ebben az esetben a vallomás hitelességének biztosítására több mód van:

- tanú a vallomását saját kezűleg leírja és aláírja,
- az elektronikus okirat formájában elkészített vallomását minősített elektronikus aláírással látja el, vagy
- a tanúnak a más módon leírt vallomását bíró vagy közjegyző hitelesíti.

Az írásbeli tanúvallomás megtétele nem zárja ki, hogy később a tanút, ha ez szükséges, a kihallgatása céljából a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó ható-

¹⁰⁴ Csányi: Tanúvédelem, 27–28. oldal.

ság megidézze. Ha a tanú írásban tesz vallomást, az írásbeli vallomásból ki kell tűnnie, hogy a tanú a vallomást a vallomástétel akadályainak, valamint a hamis tanúzás következményeinek ismeretében tette meg, ezeket vele ismertetni kell, erre figyelmeztetni szükséges.

A belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (a továbbiakban: Nyer.) 21. § (1) szerint, *„ha a nyomozó szerv engedélyezi, hogy a tanú írásban tegyen vallomást, az engedélyben – a (2) bekezdésben meghatározottak mellett – fel kell tüntetni:*

- a) a figyelmeztetést arra vonatkozóan, hogy kérheti személyi adatainak zártan történő kezelését, illetve személyi védelem biztosítását,*
- b) a figyelmeztetést a vallomástétel akadályaira,*
- c) az arra vonatkozó felhívást, hogy a figyelmeztetések megértéséről, tudomásul vételéről a tanú írásbeli vallomásában nyilatkozzon,*
- d) a vallomástétel határidejét.”*

Amennyiben a tanú írásbeli vallomásából a Be. 85. § (2)–(6) bekezdésében meghatározott adat, nyilatkozat, feltétel hiányzik, gondoskodni kell ennek pótlásáról.

Eddigi munkám során írásbeli tanúvallomás lehetőségét olyan tanúk kérték, akik életvitelszerűen külföldön tartózkodtak, vagy mozgásában korlátozott voltak, illetve előfordult, hogy egy nyolcadik hónapban járó veszélyeztetett kismama tett írásban tanúvallomást.

2.2.2. Vallomástételi kötelezettség

A fent említett Be. törvényhely szabályozza azt is, hogy a tanúként megidézett személy köteles vallomást tenni a hatóság előtt, a feltett kérdésekre a legjobb tudomása szerint köteles válaszolni. A vallomástételi kötelezettség alól kivételt jelent, ha a vallomása megtételének törvényes akadálya van, amelyet a Be. 81–82. § szabályoz. Garanciális szabályként rögzíti ezzel kapcsolatban az eljárásjogi törvény, hogy az olyan tanú vallomása, aki nem hallgatható ki, vagy a vallomástételét megtagadhatja, bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.¹⁰⁵

2.2.3. Igazmondási kötelezettség

Be. 85. § (3) bekezdése szerint a kihallgatás elején tisztázni kell, hogy nincs-e a tanú vallomástételének akadálya. Ha a tanú vallomástételének nincs akadálya, figyelmeztetni kell arra, hogy a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat köteles vallani, továbbá arra, hogy a hamis tanúzást és a tanúvallomás jogosulatlan megtagadását a törvény büntetni rendeli. A figyelmeztetést, és a tanúnak a figyelmeztetésre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni. Ha ezek elmaradnak a tanú vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

A szabályszerű idézésen megjelenni és a hatóság előtt vallomást tenni köteles tanút a vallomása előadása során igazmondási kötelezettség terheli, amelyre őt a kihallgatás elején figyelmeztetni kell. Valótlanságok előadása, valamint a való kihallgatása esetén a tanú a hamis tanúzás bűncselekményét követi el.

2.2.4. Közreműködési kötelezettség

Ez a hatósággal, és annak tagjaival való együttműködési kötelezettség több részből tevődik össze:

¹⁰⁵ Be. 84. §.

- a Be. 67. § (5) bekezdése szerint: „a megidézett felhívható arra, hogy az ügyre vonatkozó iratain kívül a bizonyításnál felhasználható feljegyzéseit vagy egyéb tárgyait hozza magával”;
- a tanú tűrni köteles a szakértői vizsgálatot, kivéve műtét vagy műtétnek minősülő beavatkozást.

A tanúk részére küldött idézésen az eset, az ügy leírása nem szerepel, így a Be. 67. § (5) bekezdésében foglalt felhívás kapcsán gyakran felkeresik az ügyek előadóit telefonon, azzal, hogy pontosan mit hozzanak magukkal.

A Nyer. 19. § (2) bekezdése alapján a tanú által a kihallgatására hozott feljegyzés, irat vagy tárgy – ha az tárgyi bizonyítási eszköz – lefoglalásánál a Be. 152. §-a figyelembevételével kell eljárni.

A tanú kötelezettségeinek nem teljesítése eljárási kényszerintézkedés alkalmazását eredményezheti. Amennyiben az idézés szabályszerű és a tanú nem jelenik meg, és ezt előzetesen, mielőtt az akadály a tudomására jut, haladéktalanul, vagy ha ez már nem lehetséges, az akadály megszűnése után nyomban, alapos okkal nem igazolja, illetőleg az eljárási cselekményről engedély nélkül távozik, úgy rendbírsággal sújtható, vagy az elővezetése rendelhető el, illetve a távolmaradásával, az eltávozásával okozott költség megtérítésére is kötelezhető.¹⁰⁶

2.3. A tanú jogai

A tanút a következő jogok illetik:

- tájékoztatáshoz és ügyvédhez való jog;
- költségek megtérítéséhez való jog;
- a kihallgatás alóli mentességhez és a vallomástétel megtagadásához való jog;
- a tanúvédelemhez való jog.

2.3.1. Tájékoztatáshoz és ügyvédhez való jog

E jog szerint, a tanúnak joga van ahhoz, hogy folyamatosan tájékoztatást kapjon eljárási jogairól és kötelezettségeiről. Ez egyrészt mindvégig kötelezettsége az eljáró hatóságoknak, másrészt a tájékoztatáshoz való jog kiteljesítését jelenti a tanú azon joga, hogy jogosult meghatalmazott ügyvéd igénybevételére.

Be. 80. § szerint: „a tanú érdekében meghatalmazott ügyvéd járhat el, ha a tanú a jogairól való felvilágosítás céljából ezt szükségesnek tartja. A tanút erről az idézésében tájékoztatni kell”. A Be. 85. § (4) bekezdése alapján „a tanú kihallgatásánál jelen lehet az érdekében eljáró ügyvéd, aki a tanúnak felvilágosítást adhat a jogairól, de más tevékenységet nem végezhet, és a vallomást nem befolyásolhatja. A kihallgatást követően az arról készült jegyzőkönyvet megtekintheti, és észrevételeit írásban vagy szóban előterjesztheti”.

Természetesen az ügyvéd részvétele az eljárási cselekményeknél nem jelenti azt, hogy a hatóság a fenti tájékoztatási kötelezettsége alól mentesülne.

Az ügyvédhez való jogból nem következik a hatóságoknak azon kötelezettsége, hogy a tanú részére ügyvédről gondoskodjanak, ha a tanú ezt kéri. A tanú ugyanis nem kérheti a bíróságtól vagy a hatóságtól, hogy számára ügyvédet rendeljen ki jogai gyakorlása végett. A Be. vonatkozó rendelkezésének helyes értelmezése szerint, kizárólag a tanú köteles gondoskodni az ügyvéd közreműködéséről.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Be. 69. § (1)–(3) bekezdése.

¹⁰⁷ Csányi: Tanúvédelem, 29. oldal.

2.3.2. Költségek megtérítéséhez való jog

Be. 79. § (3) szerint: „a tanú kérelmére a megjelenésével felmerült költséget a külön jogszabályban¹⁰⁸ meghatározott mértékben az eljáró bíróság, ügyész vagy nyomozó hatóság megállapítja, és megtéríti. Erre a tanút az idézésben, valamint a kihallgatásának befejezésekor figyelmeztetni kell”.

A tanú köteles a szabályszerű idézésen a hatóság előtt megjelenni, amely sok esetben anyagi megterhelést jelent a tanúként megidézettnek. Éppen ezért ad lehetőséget a törvény arra, hogy amennyiben a tanú kéri, úgy a megjelenésével kapcsolatos költségeket a hatóság megtéríti, amely lehetőségről őket tájékoztatni kell. A gyakorlatban már az idézésen szerepel az erre vonatkozó kioktatás, de legkésőbb a kihallgatásán közölni kell vele a költségtérítésre vonatkozó tájékoztatást, és a tanú arra adott választát.

2.3.3. A kihallgatás alóli mentességhez és a vallomástétel megtagadásához való jog

A szakirodalom a tanú kihallgatás alóli mentességét a kihallgatás tilalmának abszolút, a vallomástétel megtagadását pedig relatív okaként (is) ismeri.

A) Akiknek tanúkénti kihallgatása kizárt (abszolút tilalmi okok)

A Be. 81. § (1) bekezdése alapján, „nem hallgatható ki tanúként

a) az egyházi személy és a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja arról, amire a hivatásánál fogva titoktartási kötelezettsége áll fenn,

b) a védő arról, amiről mint védő szerzett tudomást, vagy amit a terhelttel védői minőségében közölt,

c) akitől a testi vagy szellemi állapota miatt nyilvánvalóan nem várható helyes vallomás,

d) a hatósági tanú olyan tényekre, adatokra, körülményekre nézve, amelyre titoktartási kötelezettség terheli, és ez alól a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság nem mentette fel.

(2) Minősített adatról nem hallgatható ki tanúként az, aki a titoktartási kötelezettség alól nem kapott felmentést”.

A feltételeket a hatóságnak hivatalból kell vizsgálnia, amely azt is jelenti, hogy a személyek megidézésétől nem lehet eltekinteni. A megidézett tanú köteles megjelenni, de a vallomástételt megtagadja.¹⁰⁹ Ha a védő nem védői minőségben szerzett tudomást a bizonyítandó tényről, kihallgatható, ahogy abban az esetben is, ha ügyfele a titoktartási kötelezettség alól felmenti.¹¹⁰

B) Aki a tanúvallomást megtagadhatja (relatív tilalmi okok)

A Be. 82. § (1) bekezdése értelmében, „a tanúvallomást megtagadhatja

a) a terhelt hozzátartozója,

b) az, aki a (4) bekezdés esetét kivéve magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, az ezzel kapcsolatos kérdésben, akkor is, ha a tanúvallomást az a) pont alapján nem tagadta meg,

¹⁰⁸ A tanúk költségtérítését a 14/2008. (VI. 27.) IRM rendelet szabályozza.

¹⁰⁹ Megítélésem szerint, a tanú kihallgatása tilalmának abszolút okai szükségtelenné teszik azt, hogy a tanú a vallomástételt „megtagadja”. Az abszolút tilalom ugyanis azt jelenti, hogy a hatóság annak bejegyzése esetén sem hallgatja ki az inkriminált személyt. Ebből eredően az a kérdés, hogy a kihallgatandó személy megtagadja-e vagy sem a vallomástételt, indifferens (a szerkesztő megjegyzése).

¹¹⁰ Dr. Varga Zoltán: Tanú, tanúvallomás, tanúvédelem, 28–29. oldal (ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 2001).

c) – a 81. § (2) bekezdésében foglalt titoktartási kötelezettség esetét ide nem értve – az, aki a foglalkozásánál vagy közmegbízatásánál fogva titoktartásra köteles, ha a tanúvallomással a titoktartási kötelezettségét megsértené, kivéve, ha ez alól a külön jogszabály szerint jogosult felmentette, vagy külön jogszabály szerint a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság megkeresésére a titoktartási kötelezettség alá eső adat továbbítása a felmentésre jogosult számára kötelező,

d) a médiatartalom-szolgáltató, valamint a vele munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személy, ha a tanúvallomásával a számára a médiatartalom-szolgáltatói tevékenységgel összefüggésben információt átadó személy kilétét felfedné, az ezzel kapcsolatos kérdésben, kivéve, ha a bíróság az információt átadó személy kilétének felfedezésére kötelezte”.

A tanút a kihallgatása elején a mentességi okokra, jogaira figyelmeztetni kell, amelyet – a válasszal együtt – jegyzőkönyvbe kell venni. A figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a tanú vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. A megtagadás jogosságáról az eljáró bíróság, ügyész, illetőleg nyomozó hatóság határoz. A tanú vallomástételének akadályát figyelembe kell venni, mind a bűncselekmény elkövetésekor, mind a kihallgatáskor, sőt hozzátartozói viszony megszűnése után is megtagadható a vallomástétel. A tanú titoktartási kötelezettsége 82. § (1) bekezdésének c) pontjában meghatározottak esetén – felmentés hiányában – a külön jogszabályban meghatározott ideig áll fenn, míg az 82. § (1) bekezdés d) pontjában foglalt mentessége az annak alapjául szolgáló jogviszony megszűnése után is fennmarad.

A meghatározott mentességi okot minden esetben le kell ellenőrizni.

A 82. § (1) bekezdés c) pontjának hatálya alá tartozik az orvos, gyógyszerész, ügyvéd, adatkezelő, önálló bírósági végrehajtó.

Garanciális szabály, hogy a Be. 83. § és a 85. § (3) bekezdése rendelkezéseinek megsértésével kihallgatott tanú vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

A Nyer. 18. § szerint a tanú köteles válaszolni azokra a kérdésekre, amelyek a mentesség fennállásának megítéléséhez szükségesek. Ha a tanú a Be. 82. § (1) bekezdésének b) pontjára hivatkozással tagadja meg a vallomástételt, hozzá az általa, illetőleg hozzátartozója által elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatban további kérdések nem intézhetők. Amennyiben a tanú mentességre történt hivatkozását nem fogadják el, arról határozatot kell hozni. A határozat ellen panasszal lehet élni, de annak elbírálásáig a tanú nem hallgatható ki.

A tanút a döntés joga az eljárás során végig megilleti. Ha a tanú későbbi kihallgatásakor él a mentességi jogával, a korábbi vallomásait figyelmen kívül kell hagyni.¹¹¹

Fontos megjegyezni, hogy a Btk. egy új törvényi tényállást, a tanúvallomás jogosulatlan megtagadását illesztette be az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények sorába (Btk. 277. §). E bűncselekményt az a tanú követi el, aki büntetőügyben a bíróság előtti vallomástételt a következményekre történt figyelmeztetés után jogosulatlanul megtagadja.

2.3.4. A tanúvédelemhez való jog

A tanú védelmének jogpolitikai indoka a tanú életének és testi épségének vagy személyi szabadságának védelme, valamint az, hogy a tanú a vallomástételi kötelezettségének eleget tegyen és vallomását megfélemlítés nélkül tegye meg. Ennek érdekében a tanút a büntetőeljárás törvényben (Be.) meghatározottak szerint védelemben kell részesíteni (vesd össze: Be. 95. § rendelkezésével).

¹¹¹ Dr. Varga: Tanú, tanúvallomás, tanúvédelem, 30–31. oldal.

A tanú védelmének típusai (vagy fajtái):

- a tanú személyi adatainak zárt kezelése;
- különösen védett tanú;
- a büntetőeljárásban részt vevők személyi védelme;
- a tanúvédelmi programban részt vevő személyekre vonatkozó rendelkezések.

A tanú védelmével kapcsolatos ismeretek az eredeti dolgozat gerincét képezik, így ezt a témát tovább nem elemzem (a tanú védelmére vonatkozóan lásd még: a Be. 86–98/A. § és a Nyer. 23–26. § rendelkezéseit).

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

1. Arday Adrienn: A tanú szerepe a jelen büntetőjogban, avagy hogyan védi az 1998. évi XIX. törvény a tanút. A szervezett bűnözés arcai (Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004)
2. Bócz Endre: A tanúvédelem és az Európa Tanács. Belügyi Szemle, 1994/8. szám (Belügyminisztérium, Budapest, 1994)
3. Csányi Csaba: Tanúvédelem (Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2010)
4. Győri Adrienn: A tanúvédelem kérdései, különös tekintettel annak eszközeire az 1973. évi I. és az 1998. évi XIX. törvény tükrében. Büntetőjogi tanulmányok (MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2004)
5. <http://kuria-birosag.hu/hu/etmb/r-97-13-tanuk-megfelemlitese-es-vedelemhez-valo-jogrol> [Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (97) 13. ajánlása „A tanúk megfélemlítése és a védelemhez való jogról” (elfogadva 1997. szeptember 10-én a miniszteri megbízottak 600 ülésén)]
6. Liziczay Sándor: A tanú fogalma. Collega. Jogi szakmai folyóirat 1999. évi 10. szám (Accursius Jogász Egylet, Budapest, 1999)
7. Liziczay Sándor: Tanútípusok a büntetőeljárásban I. rész. Rendészeti Szemle 55. évfolyam, 2007/1. szám (Rendészeti és Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2007)
8. Szabó Krisztián: Magyar Tanúvédelem az R (97) 13. számú Európa Tanácsi Ajánlás tükrében. Kováts Andor emlékkönyv (Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2004)
9. Varga Zoltán: A tanú a büntetőeljárásban (CompLex Kiadó, Budapest, 2009)
10. Varga Zoltán: Tanú, tanúvallomás, tanúvédelem (ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 2001)

Dr. Vári Vince¹¹²

Diverziók a nyomozás hatékonyságának szolgálatában

BEVEZETÉS

A társadalmi és gazdasági változásoknak köszönhető egyre növekvő bűnözéssel az államoknak már több évtizede szembe kell nézniük, amelyre jogalkotásaik – a legalitás elvén csorbát ejtve – többnyire a dekriminalizáció büntetőpolitikájával válaszoltak. A dekriminalizáció jelentős kodifikációs vezérlőelv szegődve könnyű megoldással kecsegtetve szorította vissza a bűnözési rátát, noha a bűnözés fokozódó kihívásainak kezelésére más, a legalitás elvén kisebb sérelmét ejtő megoldás is létezik. Mégpedig a büntető igazságszolgáltatási rendszer differenciált, vagyis mérsékelt igénybevétele vagy az attól való elterelés. Az elterelés szempontjait egy modern jogállam, a kriminalizáció ultima ratio határvonalának szabatos és rugalmas formálása helyett, sokkal inkább érvényre juttatja. Formailag az elterelés a legalitás és az officialitás törvényi korlátaiban, az opportunitásban és az opportunitáshoz hasonló intézkedésekben, az eltérő sommás eljárások (külön, vagy alapeljárások) alaki szabályaiban, valamint feltételekhez kötöttségeiben jelenhetnek meg. Amíg a dekriminalizálás csupán deklarálja az egyes jogsértések meg nem valósulását a büntető törvény – gyors és sokszor hatásvizsgálat nélküli – módosításaival, addig a diverziós formák a törvényesség jegyében alkusznek meg a bűnüldözés (jogalkalmazás) lehetőségeivel, belátva annak cselekvési határait és korlátait.

Az opportunitás alapú differenciálás nemzetközi jogi kíváncsalmná nőtt ki magát, ezt támasztja alá az Emberi jogok európai bíróságának az Euroegyezmény 6. Cikk 1. pontjával összefüggő joggyakorlata, ami az ésszerű időtartammal kapcsolatosan az alábbi főtételeket szögezi le:

- az egész büntetőeljárás ne húzódjon el indokolatlanul;
- az egyes eljárási időtartamok sem tarthatnak indokolatlanul sokáig;
- ne legyenek „holtidők” vagyis olyan időszakok, amikor a hatóság indokolatlanul nem végez eljárási cselekményt.

A bíróságokon egymásra tornyosulnak az ügyek, így azok képtelenek a törvényes határidőket tartani. Egy-egy bonyolultabb büntetőügy több évig is elhúzódhat a nyomozás megindításától az ügyet érdemben lezáró jogerős bírósági határozat meghozataláig.¹¹³ Magyarországon az utóbbi években éppen az eljárások elhúzódása jelenti a büntető igazságszolgáltatás legnagyobb kihívását, ami szoros összefüggésben van egyre csökkenő ázsíójával. Az átlagos nyomozási határidő kitolódásának okán, könnyen belátható az a tény, hogy a hatóságok akkor sem fejezik be a büntetőeljárást, amikor az igen könnyen elintézhető, vagy akkor sem kezdeményeznek gyorsított eljárást, ha az ügyekben meglennének a bíróság elé állítás feltételei. A nyomozó hatóság majd minden esetben 2–3 nyomozási cselekmény elvégzése ellenére sem zárja le az eljárást 2 hónapon belül, így a határidő leteltét szinte mindig

¹¹² A szerző rendőr őrnagy, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetőeljárás-jogi Tanszékének oktatója.

¹¹³ Dr. Pápai-Tarr Ágnes: A büntetőeljárás egyszerűsítésének alkotmányjogi kérdései, különös tekintettel az úgynevezett külön eljárásokra, 227. oldal (Collectio Juridica Universitatis Debreceniensis V. Debrecen. 2005).

kivárja. Ennek az oka abban rejlik, hogy sokszor az egyéb irányú belső adminisztrációs terhelés köti le a nyomozó hatóság erejét és energiáit, ami az érdemi nyomozási tevékenységtől veszi el az időt. Ezen túlmenően, nem elhanyagolható szempont, hogy hierarchikus szervezet gyanánt, a működésirányítást végző felsőbb szerv eredményességi elvárásai élveznek számára prioritást, kihatva ezzel a munkaszervezet tevékenységének szervezésére és ezzel a bűnüldöző munka gyorsaságára és minőségére.

1. A BÜNTETŐELJÁRÁS-JOGI DIVERZIÓK JOGINTÉZMÉNYI INDOKAI

A diverziók szükségessége mellett több érv is szól:

- egyes magatartások, valamint e magatartások tanúsítói nem érik el azt a társadalomra veszélyességi fokot, amely büntetőjogi hátrány, büntetőjogi következmény alkalmazását indokolná, és a büntettek elkövetőivel szemben elegendő egyéb – enyhébb, illetőleg nagyobb mértékben nevelő jellegű – jogkövetkezmények megállapítását lehetővé tevő felelősségre vonás;
- a felelősség megállapítása folyamatának rövidítése és egyszerűsítése;
- a büntetőeljárás mentesítése a csekély ügyektől, és egyszersmind a büntetőeljárási hatóságok munkájának egyszerűsítése és könnyítése.

A büntetőeljárás egyszerűsítésére és a hatékonyságra törekvés a 60–70-es évek magyar büntetőpolitikájának is jogfejlesztő motorjává vált. A jogalkalmazás jogpolitikai irányelveiről szóló 14/1973. sz. NET¹¹⁴ határozat 11. pontja kiemelten kezelte a büntetőjogi felelősségre vonás differenciálását. Ennek követelménye átfogta:

- az eljárási forma megválasztását,
- a büntetőjogi felelősség mértékének megállapítását, azaz az alkalmazott joghátrány kiszabását, és végül
- a kiszabott büntetés végrehajtása módjának a meghatározását.

A differenciálás követelményeit a következőkre építi:

- az elkövetett cselekmény jellege (bűncselekményi kategória),
- a bűnösség minősége,
- az elkövető személyének a társadalomra veszélyessége (visszaesői minőség, életmód, stb.).

Sajnálatos módon, a nyomozás differenciálásának lehetősége a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvényt (régi Be.) felváltó, a büntetőeljárásról szóló, 2003. július 1-jén hatályba lépő 1998. évi XIX. törvénnyel (a továbbiakban: Be.) megszűnt.¹¹⁵ Az új törvénybe a nyomozás hatékonyságát javító és az eljárást egyszerűsítő diverziós jogintézmények nem épültek be, annak ellenére, hogy a büntetőeljárás hatékonyságának kulcsa a magyar büntetőeljárásból alapvetően hiányzó, rendőrségi diverziókban rejlik. A következőkben a diverziók szerepét és jelentőségét kívánom elemezni.

2. A DIVERZIÓ MEGHATÁROZÁSA ÉS SZEREPE

A diverzió a latin „*divertere*” szóból származik, amely elhajlást, letérést, eltérést jelent.¹¹⁶ A diverziót az igazságszolgáltatással összefüggésben először az Amerikai Egyesült Államokban használták az 1960-as években a fiatalok elkövetőkkel kapcsolatban. Az angolban a „*diversion*” elterelést jelent.¹¹⁷ Ebben a jelentésben hasz-

¹¹⁴ A (Magyar) Népköztársaság Elnöki Tanácsa: NET (a szerkesztő, dr. Kovács Gyula megjegyzése).

¹¹⁵ Az új Be. nem ismeri a vétségi eljárás jogintézményét.

¹¹⁶ <http://en.wiktionary.org/wiki/diversion> [Wikiszótár (letöltve: 2014. május 23.)].

¹¹⁷ http://szotar.sztaki.hu/search?fromlang=all&tolang=all&searchWord=diversion&langcode=hu&u=0&langprefix=&searchMode=WORD_PREFIX&viewMode=full&ignoreAccents=1 (letöltve: 2014. május 23.).

náljuk az igazságszolgáltatással kapcsolatban, de vajon mitől való elterelésről beszélhetünk? „Az elterelés a büntetőügy nem büntetőjogi elintézését jelenti. Másként megfogalmazva: a diverzió összefoglaló elnevezése a büntetőeljárás szokványos állomásaitól történő eltérési módoknak.”¹¹⁸

Erdei¹¹⁹ gondolatán haladva, a diverzió lényege abban ragadható meg, hogy a lehető legtöbb esetben igyekszik kiküszöbölni a büntetőeljárás hibáit és hiányosságait. Amennyiben a tágabb értelemben vett diverzióról beszélünk, akkor minden olyan eszközt és módszert ide sorolhatunk, amely a büntetőeljárásán kívül, annak káros hatásait elkerülve alkalmazható. Fontos eszköz ez annak érdekében, hogy el lehessen kerülni a túlzott kriminalizálást, ugyanis abból adódik az igazságszolgáltatás káros leterheltsége, hogy a szigorú legalitás miatt minden kis tárgyi súlyú és társadalmi veszélyességgel bíró cselekmény miatt ugyanúgy kötelező az eljárás lefolytatása. Burgstaller értelmezésében, szintén a diverzió ezen oldalára helyezi a hangsúlyt, vagyis a kevésbé veszélyes elkövetők kisebb súlyú bűncselekményeinek kiemelése a formális eljárásból, és büntetőjogon kívüli informális úton való elintézése.¹²⁰

Mindez szoros kapcsolatban áll azokkal a büntetőeljárásán belül alkalmazható, alternatív szankciókkal, amelyeknek célja a szabadságvesztés kiváltása, megint csak annak érdekében, hogy elkerülhetők legyenek a már korábban megfogalmazott káros következményei ennek a büntetésnek. Ezt nevezhetjük a diverzió kriminológiai céljának is.¹²¹ Szűkebb értelemben vett diverzió alatt azokat a megoldásokat értjük, amelyek még a büntetőeljárás bemeneti szakaszában alkalmazhatók. Ide tartozik például a mediáció, a helyreállítás/jóvátétel, és az ügyészi vádemelés elhalasztása.¹²² Ahogy az osztrák diverzióhoz kapcsolódó kommentár is fogalmaz, a diverzió szembeállítható a dekriminalizációval, hiszen itt nem szükséges büntetőjogi módosítás, mivel csak az adott tényállítással szembeni állami reagálás módja változik, és nem teszi meg nem történné az adott cselekményt. Elsősorban büntetőeljárás reformról van szó, és nem kell büntető törvénykönyvet módosítani.¹²³

A diverzió, mint általános elterelés, többféle formában létezik, tehát több lehetőség adott arra, hogy az eljárást ne a „klasszikus” úton folytassák le.

2.1. A diverzió fajtái¹²⁴

A diverziókat a következők szerint csoportosíthatjuk:

- egyszerű diverzió,
- interveniáló diverzió,
- rejtett diverzió és
- természetes diverzió.

¹¹⁸ Barabás Andrea Tünde: Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, 60. oldal (KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004).

¹¹⁹ Prof. Dr. Erdei Árpád, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának oktatója (a szerkesztő megjegyzése).

¹²⁰ Burgstaller: Perspektiven der Diversion in Österreich aus der Sicht der Justiz. in: Perspektiven der Diversion in Österreich, 15. oldal [(Interdisziplinäre Tagung vom 27 bis 29 April in Innsbruck). Bundesministerium in Justiz. 1995].

¹²¹ Hirano: „*Diversion und Schlichtung*”. ZStW 93 (1981). In: Fakó, E. (2003) Diverzió a német, az osztrák és a magyar büntetőeljárásban. PhD. értekezés, 10. oldal (Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar – Deák Ferenc Doktori Iskola).

¹²² Kerezsi Klára: Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája, 211. oldal (CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006)

¹²³ Manzschers Kurzkommentar StPO, 8. Aufl, 2000., Wien, 90a § (1), Rn 2.

¹²⁴ Hirano (1981), 1087–1089. oldal.

2.1.1. Egyszerű diverzió

Ez abban az esetben, olyan jogrendszerben alkalmazható, ahol érvényesülhet az opportunitás elve, és az ügyészségnek, esetleg a nyomozó hatóságnak is van diszkrecionális jogköre arra vonatkozóan, hogy bizonyos cselekmények esetén egyáltalán kíván-e eljárást folytatni. Tehát az egyszerű diverzió a büntetőeljárásról való következmények nélküli lemondást jelenti, vagy a nyomozási szakban, de mindenképpen az ítélet meghozatala előtt. Itt tulajdonképpen olyan, társadalomra csekély veszélyességű cselekményekről van szó, amelyek esetében nem indokolt a büntetőjogi szankció alkalmazása.¹²⁵

2.1.2. Interveniáló diverzió

Ebben az esetben is a büntetőeljárástól való elterelésről van szó, de ez feltételhez kötött. Mégpedig az elkövető személyére szabott feltételhez, általában valamilyen kötelezettséget kell teljesítenie, legtöbbször az áldozat felé. Mindenképpen szükséges az elkövető és az áldozat beleegyezése, feltétel továbbá az is, hogy sikeres legyen a program, és az elkövető tényleg teljesítse, amit neki kell, mert csak ebben az esetben kerülhető el a büntetőeljárás.

2.1.3 Rejtett diverzió¹²⁶

Azokban a jogrendszerekben, amelyekben a legalitás elve érvényesül, a rendőrség nem gyakorolhatja a diverziót, ha bűncselekmény jut a tudomására bármilyen forrásból, hanem értelemszerűen, hivatalból el kell indítania az eljárást. Ugyanakkor a rejtett diverzió egy olyan mozgásteret hoz létre, amit a rendőrség akkor használhat ki, amikor eredménytelennek tűnő, bagatell cselekményeknél lebeszéljük a panaszost, nem veszik fel a feljelentést, nem intézkednek bejelentések esetén. Ez is azt eredményezi, hogy a kisebb súlyú cselekményekből nem lesz ügy és eljárás.

2.1.4 Természetes diverzió

Ennek a diverzió fajtának a jellemzőinél a közösségi büntetések említhetők meg első sorban. Az angolszász jogrendszerhez tartozó országokban, ahol a helyi szintű közösségek is részt vehetnek a bűnyűdőzésben, ott a közösség is meghatározhat informális szankciókat. Amennyiben ezek kudarcot vallanak, akkor lép a helyére a büntetőeljárás.

A fent felsorolt diverziók úgy is csoportosíthatók, hogy az eljárás mely szakaszában, ki alkalmazhatja. A természetes diverzió már akkor működésbe lép, ha egy cselekmény a rendőrség tudomására jut. A rejtett diverzió a hatósági tudomásra jutással indul el, vagyis, amikor a nyomozó hatóság tudomást szerez a cselekményről. Lehet alkalmazni a diverziót akkor is, ha már van ügy, de az ügyész még nem emelt vádat, továbbá a bírónak is joga van diverziós eszközöket alkalmazni az eljárás bírói szakaszában. Kulcskérdés, hogy milyen jogrendszerről beszélünk, mert az angolszász jogrendszerben a rendőrségnek is és az ügyészségnek is széles diszkrecionális jogköre lehet, míg a kontinentális jogrendszerben csak ügyési és bírói diverzió lehetséges.

A kontinentális jogrendszerben a legalitás elvének „gyengülése” eredményezte azt, hogy kezdetben alkalmazható volt fiatalkorúaknál a felfüggesztett szabadságvesztés és a próbára bocsátás, majd az idő előrehaladtával és a diverzió térhódítá-

¹²⁵ Az igazságszolgáltatás terheit főleg azok az esetek csökkentik, amelyek nem kerülnek tárgyalási szakaszban a bíróság elé. Erre kielégítő eszköz az egyszerű diverzió, amelyet célirányosan erre hoztak létre egyes jogrendszerek.

¹²⁶ Blau: Diversion und Strafrecht. Jura.1987.S.29.

sával, az ügyész szerepe ezzel párhuzamosan erősödött. Az európai országok ügyészségeit tekintve, három alapmodellét különböztethetünk meg.¹²⁷

1. Az ügyészség tisztán funkcionális szervezet a szorosan értelmezett legalitás elve miatt, az a feladata csupán, hogy előkészítse az ügyeket a bíróság számára. Nincs felhatalmazása arra, hogy eljárást szüntessen meg, minden ügyet bíróság elé kell vinni.

2. Az ügyészség dönthet az eljárás megszüntetéséről. Eldöntheti, hogy vádat emel-e, de szankciót nem szabhat ki, csak a bíróság.

3. Az ügyészség megszüntetheti az eljárást, és ezen kívül szankciót is alkalmazhat a gyanúsítottal szemben, például pénzbírságot.

Az USA-ban a rendőrség és az ügyészség szinte korlátlan diszkrecionális lehetőséggel rendelkezik abban a tekintetben, hogy lefolytassák-e az eljárást vagy sem, azaz a diverziós lehetőségek elrendelésénél csak a célszerűségi szempontokra kell figyelemmel lenniük. Az ügyek nagy száma miatt, a rendőrség ügyészi beavatkozás nélkül folytatja le a nyomozást.¹²⁸

A diverzió igazán az eljárás kezdetén tölti be hatékonysági küldetését, éppen ezért lényeges, hogy a jogrendszerek lehetővé tegyék, miszerint az ügyészség és esetleg a nyomozó hatóság élhessen ezekkel az eszközökkel. Csak így használhatók ki a diverzió valódi előnyei, lényegében azok, amelyek miatt szükség volt rájuk.

3. AZ ÜGYÉSZI ÉS A NYOMOZÓ HATÓSÁGI HIERARCHIA HATÉKONYSÁGI VISSZÁSSÁGA

A büntetőeljárás hatékonyságának diverziókkal szorosan összefüggő és kikerülhetetlen dimenziója a két büntető igazságszolgáltatási alrendszer intézményes hierarchiája. Ennek egyenes és logikus következménye, hogy a tevékenységi formáikban egymástól függő elemek egymásnak való alárendelése – bizalom és kölcsönösségi alapú mozgástér biztosításának hiányában – óhatatlanul is a teljes rendszer hatékonyságának csorbulását idézi elő. *„A működésirányítás és a tevékenységirányítás kölcsönhatásban van egymással. Az utóbbi az előző függvénye. A működésirányítás biztosítja a szervezet számára a költségvetési fedezetet, az hozza létre a szervezetet, annak struktúráját, oda vannak telepítve a személyzeti döntések, hatása van a dolgozók képzettségére. A színvonalas, törvényes tevékenység és annak irányítása elvileg feltételezi a működés tökéletes irányítását. Ellenkező esetben a jogalkalmazás területén működési zavarok léphetnek fel, a tevékenységirányítás hatékonysága kisebb lesz. A tevékenységirányítás kiszolgáltatott a működésirányításnak, ugyanakkor a törvény a nyomozások irányításáért a felelősséget a tevékenységet irányító ügyészre telepíti.”*¹²⁹ A következményeket szemléltető negatív mutatók –többek között – a látens bűncselekmények számának növekedésében, az eljárások lassulásában és elhúzódásában, illetve a büntetőpolitikai cselekvésben, elsősorban a lakosság nagy részét irritáló jogsértő kategóriák ultima ratio alóli kivételében, vagyis a dekriminalizációban mutatkoznak meg. Egyes kategóriák kiiktatása mellett, a kriminálpolitika a súlyos vagy a társadalmi és médiaérdeklődésre számot tartó bűncselekményi kategóriák elrettentő büntetésére helyezi a hangsúlyt. Ugyancsak a ha-

¹²⁷ Kerecsi (2006), 210. oldal.

¹²⁸ Az Amerikai Egyesült Államokban az ügyésznek nincs törvényen alapuló jogköre a rendőrség felett és arra, hogy utasítást adjon a nyomozásra nézve. A két szerv közötti kapcsolat nagyfokú rugalmasságot mutat és az adott feladathoz igazodik. in: John McEnany–Bócz Endre: Bűnügyi nyomozás és büntetőjogi felelősségre vonás az Egyesült Államokban I. rész (Az amerikai büntetőeljárás) Rendészeti Szemle, 1992/11. szám, 45. oldal (Belügyminisztérium, Budapest, 1992).

¹²⁹ Nyíri Sándor: Az ügyészség és a nyomozóhatóság kapcsolata. Belügyi Szemle 2003/7–8. szám, 64. oldal (Belügyminisztérium, Budapest, 2003).

tékonyágvesztés jelentős következménye a büntető igazságszolgáltatási rendszerbe vetett társadalmi hit devalválódása.

Elméletet igazolandó, hogy a legalitás és officialitás elvén nyugvó büntetőeljárási rendszerű országokban, a 100 ezer lakosra jutó bűncselekmények száma lényegesen alacsonyabb, mint az opportunitást, diverziókat és az ügyész–nyomozó hatóság kapcsolatában a bizalmi és kevésbé a függőségi, irányítási alapú jogköröket preferáló országokban. Ezekben az országokban a látencia kisebb, tehát a lakosság bizalma nagyobb a hatóságban. Az alrendszerek egymás tekintetében rugalmasabb mozgástérrel bírnak, és lényeges elemként a diverziós megoldások jogintézményi és alkalmazási arányában is jobban jelen vannak. Sőt, még a legalitás talaján álló országok esetében is egyre megengedettebb az arányosság elve alapján történő rendőrségi diverziós indikálás, illetve a formális mozgástér elismerése a szelekcióra. A nyomozóelvű, hierarchikus irányítás mellett folyó büntetőeljárás másik hátulütője – az inkvizitórius rendszer többszintűsége miatt – az „ellenőrzés” igényéből fakadó ismétlési kényszer, amely a szintek egymásra épülése és nem egymás mellettségének elismerése hiányában, a korábbi tevékenység újbóli lefolytatásával, az eljárás egészének lassulását, retrospektív elve miatt a megismerési lehetőség torzulási esélyeit növeli, ezzel együtt a bizonyítás hatásosságának csorbulását eredményezi.

A többszintű eljárás miatti ismétlések hatására bekövetkező információtorzulás okozta hatékonyságvesztést, a vegyes rendszerben az eljárási garanciák betartására fokozottan ügyelő nyomozóelvű inkvizitórius¹³⁰ modell írásbelisége kívánja csökkenteni, amit azonban gyakorlati szinten lényegében kiolt a modern büntetőeljárások elengedhetetlen jogállami akkuzatórius¹³¹ elemeinek formalizált bírósági túlsúlya. Ebből fakadón, a vegyes rendszerre jellemző, kizárólag a tárgyalási szakaszban domináló szóbeliség és közvetlenség elvének szigorú betartatása nyilvánvalóan a bizonyítás és az eredményesség jelentős csorbulását okozná, amennyiben nem engednék teret a nyomozási szakasz bizonyítási eredményeit a tárgyaláson tételesen citáltató, eljárásjogi formáknak.¹³²

A vegyes rendszeren így legjellemzőbben, a nyomozási szakasz eredményeinek tárgyalási ismétlése miatti hatékonyság csorbulás kérhető számon, ami logikusan a bizonyítási garanciák szerepének a nyomozási szakaszban való erősödéséhez – amitől egyben tényállási megalapozottságot is remélve – és a belső bürokratikus szerveződés markánsabbá válásához vezet. Másrészt a nyomozó hatóság ügyész-ségi függéséből eredő másik „hátrányát” is elszenvedti az „eredményesség maximalizálás” jelenséggel, amit a nyomozó hatóság a redundáns nyomozási és bizonyítási cselekmények végrehajtási kényszereként értékel. A helyzet okozta anomáliát csak fokozza a kriminalisztikában jártasabb, illetve a bizonyítás „életszerűsége” tekintetében gyakorlottabb nyomozó hatóság decens ellenállása az ügyészség időnként formálisnak tűnő és empíriától elrugaszkodott elvárásaival szemben.

Érdemes a kérdést kicsit rendszerszemléletben megközelíteni, és belátni azt a kézzelfogható tény, hogy az olyan nyílt rendszerek,¹³³ mint az igazságszolgáltatás esetében, az alrendszerek (interdependencia) között kölcsönös függőségi viszony áll fenn, miközben részlegesen, de függetlenek egymástól, azaz viszonylagos autonómiát élveznek funkciójuk tekintetében. Tevékenységük ellátása során, független-

¹³⁰ Az eljárás írásbeli és titkos. Köött bizonyítási rendszere van, eredménye az akta, szűk korlátok között érvényesül a védelem, jellemzője a többszintű eljárás és a jogorvoslati rendszer, stb.

¹³¹ Szóbeliség, nyilvánosság és közvetlenség elve érvényesül. Szabad bizonyítási rendszer és a funkciómegosztás elve dominál, ami a karakteres védői jogokkal összefüggésben realizálódik.

¹³² A büntetőeljárásról szóló XIX. törvényt (Be.) módosító 2010. évi CLXXXIII. törvény rendelkezései, többek között a 291. §, 296. §, 299. § és 301. §.

¹³³ Farkas Ákos: A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai, 28–29. oldal (Osiris Kiadó, Budapest, 2002).

ségük megőrzésére törekednek, ami összeütközésbe kerülhet a rendszer egészének törekvésével, átfogó céljával. Ez a megállapítás igaz az egyes elemek egymáshoz való viszonyára is, mint Connidis utal rá, az alrendszerek közötti konfliktusok származhatnak abból is, hogy az egyes alrendszerek megkísérlik fenntartani a funkcionális-autonómia különböző fokát. *„Igen nagy a valószínűsége annak, hogy miközben az adott szervezet saját funkcionális autonómiáját megkísérli maximalizálni arra törekszik, hogy más alrendszerét minimalizálja, ami közöttük feszültséget, konfliktust keletkeztethet.”*¹³⁴

4. DIVERZIÓS FORMÁK EURÓPÁBAN¹³⁵

Kétség nélkül konstatalhatjuk, hogy az Európai Unió majdnem minden tagállama rendelkezik egy vagy több egyszerűsítést, gyorsítást, illetve elterelést szolgáló büntetőeljárási lehetőséggel. A külföldi rendőrségi diverziók, a magyar büntetőeljárásal ellentétben, az eljárás kezdeti „input” szakaszában bírnak jelentőséggel, és – a rejtett diverziókat kiküszöbölendő – éppen a nyomozó hatóság számára biztosítanak mozgásteret a felesleges munkaterheket elkerülni, amiből kinyert kapacitással az érdemi munkára fókuszálva a valós teljesítményt tudják növelni. Ezek szinte egyöntetűen a viszonylag kisebb súlyú (a leggyakrabban maximum 3, vagy 5 év szabadságvesztés büntetéssel fenyegetett) ügyekben alkalmazhatók. Egyes országokban igen kedveltek ezek, pl. Spanyolországban az esetek 90%-a ún. rövidített eljárásban történik, Észtországban pedig hasonlóan magas az egyszerűsített eljárások gyakorisága. Az orosz Btk. tágabb teret nyit a gyors lezáráshoz, lehetővé téve a súlyosabb (maximum 10 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett) ügyekben történő alkalmazást (az egyes országokról lásd lentebb). Az egyszerűsítési lehetőségek alkalmazása során, mindenhol jelentős szerephez jut az ügyész, bár vannak olyan országok, ahol az elterelés, mint egyszerűsítési forma, már a rendőrségi szakban is alkalmazható, míg máshol akár az elsőfokú bírósági ítéletig lehetséges a diverzió. Az alkalmazás feltételei között rendszerint megtalálható az elkövető személy bűnösségének bizonyítottsága (pl. tettenérés), az érintett felek beleegyezése, az ügy egyszerű megítélése.

A gyorsított eljárások közül **Bulgária** alkalmazza mind a sommás eljárást, mind az ún. azonnali eljárást, valamint a rövidített eljárást az elsőfokú tárgyalás előtt. Ezek feltétele azonban a bizonyítottság (pl. tettenérés, vagy beismerés, szemtanú) és a felek egyetértése. A nyomozó hatóság, a sommás eljárás esetén, a feltételek fennállásának megállapítását követő 7 napon belül befejezi a nyomozást. Az iratismertetésre a sértettet nem idézik be. Az azonnali eljárásban a nyomozó hatóság a feltételek fennállásának megállapítását követő 3 napon belül befejezi a nyomozást. Az iratismertetésre a sértettet nem idézik be.

Csehországban a sommás előzetes meghallgatás azon bűncselekmények esetében alkalmazható, amelyekben a kerületi bíróság jogosult eljárni, és amelyekre a törvény legfeljebb 5 év szabadságvesztés büntetés kiszabását rendeli. Az eljárás egyszerűsített eljárás, egyesbíró előtt. (Egyesbíró jár el azon bűncselekmények ese-

¹³⁴ Connidis, Ingrid Arnet: Rethinking of Criminal Justice Research. A system perspective, 32. oldal (Holt, Rinehart and Winston of Canada Limited, 1982).

¹³⁵ Kutatási jelentés (kézirat): Az eljárást gyorsító, hatékonyságot növelő megoldások az európai vádhatóságok munkaszervezésében. (Kutatás száma: III.B.1.28.) Készítette: dr. Mészáros Ádám PhD – kutatásvezető, dr. Szabó Judit, dr. Tilki Katalin, dr. Barabás A. Tünde PhD. 2012. A mű első része az Ügyészek Lapja (főszerkesztő: Kiss Anna) 2013/3–4. számában (25–46. oldal), a második része a lap 2014/1. számában (5–19. oldal) jelent meg (Ügyészek Országos Egyesülete, Budapest, 2013/14).

tében, amelyekre a törvény legfeljebb 5 év tartamú szabadságvesztés büntetés kiszabását rendeli.)

Észtországban, az általános eljárás mellett, a jogi szabályozás lehetővé teszi a büntetőügyek négy egyszerűsített eljárásban történő elbírálását. Az egyszerűsített eljárások alkalmazása nagyon népszerű, a kevésbé súlyos büntetőügyek 90%-a ilyen eljárásban zajlik. Az egyszerűsített eljárások nem alkalmazhatók a nagyon súlyos bűncselekmények (pl. emberölés) esetén. A diverziós eszközök általában bármely, legfeljebb 5 év szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény esetében alkalmazhatók. Ebben a kérdésben az ügyész dönt, azonban a mediáció alkalmazásához a sértett előzetes hozzájárulása szükséges.

Finnországban jelenleg nincs külön gyorsított eljárás, amely bármely bűncselekmény esetében alkalmazható lenne. Az egyszerűsített eljárások azonban egyben gyorsított tárgyalást is jelentenek azon bűncselekmények vonatkozásában, amelyekre azokat alkalmazni lehet.

Ilyen egyszerűsített eljárás a sommás eljárás (finn elnevezése rangaistusmääräysmenettel, bíróságon kívüli – outside the court), amely során pénzbüntetés és 1000 € összeghatárig elkobzás szabható ki az olyan bűncselekmények esetében, amelyekre a törvény az enyhítő körülmények figyelmen kívül hagyásával is csak pénzbüntetés vagy legfeljebb 6 hónap tartamú szabadságvesztés büntetés kiszabását rendeli. A sommás büntetőeljárást jellemzően a kis súlyú közlekedési bűncselekmények (gyorshajtás) és kis súlyú lopások esetében alkalmazzák. Az egyszerűsített bírósági eljárás (írásbeli eljárás) során, a bíróság tárgyalás nélkül (írásban) is határozhat, meghatározott feltételek teljesülése esetén. Ebben az eljárásban legfeljebb 9 hónapig terjedő (feltételes vagy végrehajtandó) szabadságvesztés büntetés szabható ki. Az írásbeli eljárás feltétele, hogy a vád tárgyát képező bűncselekmények, amelyeket a vádiratban meghatározott körülmények között követtek el, pénzbüntetéssel vagy legfeljebb 2 évig tartó szabadságvesztéssel büntetendők; a vádlott beismerése; egyértelmű lemondása a szóbeli tárgyalás jogáról; és hozzájárulása ahhoz, hogy ügyét a kerületi/területi bíróság írásbeli eljárásban bírálja el. További feltétel, hogy a bűncselekmény elkövetése idején a vádlott már betöltse a 18. életévét, valamint, hogy a sértett a nyomozás során vagy az eljárás későbbi szakaszában írásban nyilatkozzon arról, nem kíván szóbeli tárgyalást, és az eset összes körülményeit figyelembe véve, az ügy elbírálásához nincs szükség tárgyalás tartására.

Görögországban nincs sommás vagy egyszerűsített eljárás. Ugyanakkor, a feljelentés kézhezvételét követően, a kisebb súlyú bűncselekmények esetében (tehát az életfogytig tartó vagy 5–20 év tartamú szabadságvesztéssel büntetendő cselekményeknél nem), az ügyész előzetes vizsgálat vagy előzetes nyomozás lefolytatása nélkül is megindíthatja a büntetőeljárást oly módon, hogy egyenesen a bíróság elé idézi a vádlottat. A súlyos bűncselekmények körében nyomozás elrendelésével indul a büntetőeljárás, az előzetes vizsgálat/nyomozás vagy előzetes eljárási cselekmények következtetései alapján.

Lengyelországban meghatározott bűncselekmények vonatkozásában lehet az eljárást egyszerűsíteni, illetve gyorsítani. A (lengyel) Be. 54. szakaszában foglaltak szerint „A lengyel büntetőjogi rendszerben bizonyos bűncselekmények – beleértve a kis súlyú bűncselekményeket – esetén lehetőség van gyorsított eljárás alkalmazására.”

Lettországban hasonlóképpen van lehetőség meghatározott bűncselekmények vonatkozásában gyorsított eljárás alkalmazására a büntetőeljárási tv. 379. §, 385. §, 415. §, 420. §, 424. §, 428. § és 433. §-ában foglalt feltételek mellett: ha a bűncselekmény elkövetőjének személye biztos, mert tetten érték a bűnelkövetés során vagy közvetlenül azt követően; az illető szabálysértést, illetve kevésbé súlyos bűn-

cselekményt követett el. Az eljárást vezető személy a sommás eljárások szerinti nyomozást folytathat, ha a bűncselekmény elkövetőjének személye biztos; és a büntetőeljárás várhatóan 10 napon belül befejeződik. Az ügyész a saját, a vádlott vagy a védő kezdeményezésére, a bűnösséggel és a büntetéssel kapcsolatos megállapodást köthet, ha rendelkezésre állnak a bizonyítékok, a vádlott egyetért a bűncselekménye súlyának és minősítésének megállapításával, a cselekmény által okozott kár felmérésével, valamint a megállapodásra irányuló eljárással (quasi mediáció).

Litvániában bármilyen önálló vagy alternatív büntetéssel szankcionálható bűncselekmény esetében (kivéve a kizárólag határozott idejű vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményeket), büntetőparanccsal is befejezhető az eljárás és kiszabható a büntetés. A büntetőparancs kibocsátásával záruló eljárás csak akkor alkalmazható, ha az elkövető megtérítette, illetve jóvátette a bűncselekmény által okozott kárt, amennyiben kár keletkezett, vagy ha vállalja e kár megtérítését, jóvátételét. Ezen kívül, ha egy bűncselekmény elkövetésének körülményei egyértelműek, és az adott bűncselekmény vonatkozásában a kerületi bíróság jár el, az ügyész a bűncselekmény elkövetésének napján vagy az azt követő 10 napon belül az ügyben hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságnál indítványozhatja az ügy gyorsított tárgyalását.

Oroszországban, az orosz büntető eljárásjog szerint, a vádlottnak az ügyész vagy a magánvádló és a sértett hozzájárulása esetén joga van kijelenteni, hogy elismeri az ellene felhozott vádat, és beadványban kérheti, hogy a büntetőeljárás lefolytatása nélkül hozzanak ítéletet az ügyében, de csak olyan bűncselekmény esetén, amelyet az Oroszországi Föderáció Büntető Törvénykönyve legfeljebb 10 év szabadságvesztéssel rendel büntetni.

Ebben az esetben a bíróság a rendes bírósági eljárás lefolytatása nélkül hozhat ítéletet, amennyiben meggyőződött arról, hogy:

- 1) a vádlott tisztában van az általa benyújtott beadvány jellegével és következményeivel;
- 2) a beadványt önként, a védővel történt konzultációt követően adta be.

A bírósági eljárás nélküli ítélethozatalt indítványozó beadvánnyal kapcsolatban a vádlottnak az ellene felhozott vádak elismerésére irányuló nyilatkozattétele a védője jelenlétében történik. Abban az esetben, ha a védőt maga a vádlott, annak jogi képviselője vagy ezek meghatalmazottja nem hívja meg/nem értesíti, a védő részvételét az ügyben a bíróság biztosítja.

A vádlott benyújthatja a beadványt:

- 1) amint megismeri a büntetőügy anyagait – ez az iratismertetési jegyzőkönyvbe kerül bejegyzésre;

- 2) az előzetes meghallgatás során, ha ez a Be. 229. cikke értelmében kötelező.

Bár **Portugáliában** nincsen gyorsított eljárás, de jól működik a sommás vagy egyszerűsített eljárás (Be. 381–391. §) és a rövidített eljárás (Be. 391/A–391/G. §). Van diverziós, illetve konszenzusos eszközük is – ilyen az „extra sommás” eljárás (portugálul processo sumarissimo: Be. 392–398. §), az eljárás ideiglenes felfüggesztése (Be. 281–282. §), az ügy elutasítása a büntetés alóli mentesítés miatt (Be. 280. §) és büntetőügyi mediáció (21/2007 tv.). Sommás vagy egyszerűsített eljárás alkalmazható tettenérés esetén, a legfeljebb 5 év szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények esetén, illetve akkor, ha ennél hosszabb tartamú büntetés is alkalmazható lenne, de az ügyész szerint, az adott ügyben, nincs szükség a súlyosabb büntetés kiszabására. Rövidített eljárás akkor alkalmazható, ha egyszerű és világos bizonyíték áll rendelkezésre olyan bűncselekmények esetében, amelyekre a törvény pénzbüntetés vagy legfeljebb 5 év szabadságvesztés kiszabását rendeli, il-

letve hosszabb tartamú kiszabható büntetés esetén akkor, ha az ügyész nem látja szükségesnek a súlyosabb büntetés kiszabását.

Romániában, a Be. 320. cikke szerint (beiktatta a bírósági eljárás gyorsításáról szóló 2010/202 tv.), a vádlott a bírósági szak megindulása előtt beismerheti a nyomozási szakban megállapítottak elkövetését, és kérheti, hogy az ítéletet a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján hozzák meg. A vádlott ilyenkor a szabadságvesztéssel büntetendő cselekmények vonatkozásában az előírt törvényi maximum harmadával csökkentett mértékű büntetést, a pénzbüntetéssel sújtható bűncselekmények esetében pedig a törvényi maximum negyedével csökkentett büntetést kaphat (ez a rendelkezés nem alkalmazható az életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő cselekmények tekintetében).

Spanyolországban létezik egy ún. „rövidített” eljárás, de mivel a legtöbb ügyben ezt alkalmazzák, ez inkább főszabály, mintsem kivétel. Léteznek továbbá ún. „gyors tárgyalások” az olyan bűncselekmények esetére, ahol a kiszabható szabadságvesztés 5 évnél rövidebb tartamú, nagyon kevés nyomozást igényel, vagy egyáltalán nem igényel nyomozást, és az elkövetőt bíróság elé állítják (pl. tetten éréskor).

A feltételeket a büntetőeljárás tv. 795–801. §-ai tartalmazzák. Nyomozás hiányában a nyomozási bíró ítéletet hozhat, amennyiben a vádlott hozzájárul. Ilyenkor az ügyész a büntetés 33%-kal történő csökkentését indítványozhatja.

Svájcban is működik az ún. gyorsított eljárás (CPC 358. cikk), eszerint a terhelt a vádemelés előtt bármikor kérheti az ügyésztől a gyorsított eljárás lefolytatását, feltéve hogy a gyanúsított elismeri az ügy jogi minősítéséhez elengedhetetlen tényeket és – még ha csak elvben is – elismeri a polgári igényeket. A gyorsított eljárás nem lehetséges azokban az ügyekben, amelyekben az ügyész 5 évet meghaladó tartamú szabadságvesztés kiszabását indítványozza.

Svédországban néhány kisebb közlekedési bűncselekmény esetében alkalmazható az eljárás gyorsítása, ha az elkövető beismeri a cselekményt, és a rendőrség bírságot vethet ki rá. Amennyiben a gyanúsított tagadja a bűncselekmény elkövetését, az ügy az ügyészhez, majd a bíróságra kerül.

Néhány ügyben az ügyész is kiszabhat pénzbüntetést, pl. bolti lopás és ittas vezetés elkövetésekor, de csak ha a gyanúsított beismerte a bűncselekmény elkövetését, és a döntés előtt felkínálták neki a tárgyalás előtti nyomozás lehetőségét. Esetenként, ha a gyanúsított beismerő vallomást tett, és beidézték, a tárgyalás a távollétében is megtartható.

Szlovákiában a Be. 204. §-a szabályozza az ún. sommás (gyorsított) eljárást, amelyet a tetten ért vagy a szökés után elfogott személyek ellen, rendőr vagy ügyész folytathat le. Ezt a szabályt a kevéssé súlyos bűncselekmények gyors és informális tisztázása iránti igény indokolja.

Szlovéniában a gyorsított eljárás lefolytatása tekintetében a bűncselekmény büntetési tétele az irányadó. Ez az eljárási mód akkor alkalmazható, ha a törvényben előírt büntetés nem haladja meg a 3 év tartamú szabadságvesztést; az ügyész által indítványozott büntetés pénzbüntetés, próbára bocsátás, vagy legfeljebb 6 hónap tartamú szabadságvesztés; és elegendő bizonyíték szól amellett, hogy a gyanúsított elkövette a kérdéses bűncselekményt.

Ukrajnában egyszerűsített eljárás a vádlott távollétében, bírósági határozat nélkül tartható: ha a vádlott teljes körű beismerő vallomást tett; nem vitatja a tárgyalás előtti nyomozás által feltárt körülményeket; beleegyezik, hogy a vádiratban foglaltakról a távollétében döntsenek; a sértett nem ellenzi ezt az eljárást.

5. DIVERZIO ÉS AZ ALRENDSZERI HIERARCHIA A JOGRENDSZERI MINTÁKAT NYÚJTÓ EURÓPAI UNIÓS ORSZÁGOK BÜNTETŐELJÁRÁSAIBAN

A fejezetcímbe jelzett országok kiválasztásánál arra törekedtem, hogy elsősorban olyan példákat mutassak be, amelyek hazánk jogrendszerének fejlődésére nagy hatást gyakoroltak. Így fontosnak tartottam a mintaként szolgáló kontinentális jogrendszerű és legalitásalapú Németországot és Ausztriát idesorolni, továbbá a nagy hagyománnyal és fejlett büntetőeljárás-jogi szabályozással rendelkező Franciaországot, illetve a nem túl régen kontinentálisból akkuzatórius elvű eljárásjogi törvényt hatályba léptető Olaszországot is megemlíteni. Ellenpólusként elengedhetetlennek véltem az opportunitás alapú, decentralizált, akkuzatórius jogrendszerrel rendelkező Egyesült Királyság megemlítését is. Az elemzés nézőpontjai az ügyészség és a nyomozó hatóság kapcsolata a büntetőeljárás menetében, illetve elsősorban az „*eljárás kezdeti*” diverziók helyzete.

5.1. Németország¹³⁶

5.1.1. Ügyészség–nyomozó hatóság kapcsolata

Németországban a rendőrség – Magyarországhoz hasonlóan – a Belügyminisztériumnak van alárendelve. Ez a besorolás az ügyészségi hatalmat korlátozza. Azért, hogy az ügyészség üttöerejét a bűnözés elleni harcban ne nagyon gyengítsék, az ügyészség a rendőrség irányába utasítási jogosultságot kapott (StPO 161. § I.).¹³⁷ Ez az utasítási jogosultság valamennyi rendőrségi hivatalnokkal szemben fennáll, azzal a lényegi megkülönböztetéssel, hogy egyes rendőrségi hivatalnokok, nyomozó személyek (Ermittlungspersonen)¹³⁸ közvetlen ügyészségi irányítás alatt állnak. Ezeknek, az StPO szerint, egy sor különleges jogosítványuk van, többek között az, hogy az ügyészség valamennyi rendelkezését végre kell hajtaniuk (GVG 152. §).¹³⁹ A többi rendőrségi hivatalnok ugyancsak köteles az ügyészség megkeresését teljesíteni (StPO 161. § I. 2.), de nem áll az ügyészség működésirányítása alatt. A „*megkeresés*” fogalma törvényből adódik, mivel az ilyen hivatalnokok vonatkozásában közvetlen fölé- és alárendeltségi viszony nem áll fenn.¹⁴⁰ Az ügyészség lényegében nem fogantató szerv, ezért „*kéz nélküli fejnek*” is nevezik.¹⁴¹

Az azonos kontinentális modell ellenére, óriási a különbség a magyar és a német struktúra között, mivel a német rendszer érett módon belátta a hatékonysághoz szükséges irányítási alapvetéseket, ezért a nyomozóhatóság közvetlen vizsgálati tevékenysége a tevékenység- és működésirányításban nem válik szét. Az eltérő eredményességi prioritások így jól tisztázott kapacitáskezelési és irányítási modellben öltenek testet.

¹³⁶ Németországban a váderedményesség: 80,5%. Forrás: A vád törvényességének vizsgálata. 2013. Összefoglaló Vélemény, 40. oldal [szám: 2013.El.II.E.1/4.2014. április (Kúria, Büntető Kollégium, Joggyakorlat elemző Csoport, Budapest, 2013)].

¹³⁷ A német Büntető Perrendtartás [1877. II. 1-től hatályos Büntető perrendtartás (Strafprozessordnung, StPO) az 1987-es egységes szerkezetbe foglalva].

¹³⁸ Lényegében ügyészségi segédtisztviselők, akik mindenben az ügyészség utasítása szerint járnak el. In: Hellmann: Strafprozessrecht. Rn. 91–92. oldal.

¹³⁹ Német Bírósági Szervezeti Törvény (Gerichtsverfassungsgesetz, GVG 1975-ben egységes szerkezetbe foglalva).

¹⁴⁰ Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei, 29. oldal. Egyetemi jegyzet (Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2011).

¹⁴¹ Roxin: Strafverfahrenrecht, 1993. § 10. Rn. 14.

5.1.2. Rendőrségi diverzió

A kontinentális jogrendszer legalitás talaján állva, a diverziós lehetőségek jelentősen korlátozottak a nyomozási szakaszban. Diverzióra csak a nyomozás lezárulásával nyílik lehetőség. A nyomozás megindítása előtt azonban még van lehetőség diverzióra, főleg az egyszerű diverzióra. Ugyanakkor a törvényi szabályozás hiányában, főleg a joggyakorlat és a belső szabályozók munkálták ki a metódusokat, hogy milyen esetekben kerül el a rendőrség a jelentéktelen ügyek miatti nyomozás megindítását.¹⁴²

A következő esetekben van mód eljárásgyorsító lehetőség alkalmazására: azokban az ügyekben, amelyekben egyesbíró vagy vegyes tanács [ülőkökökkel (mixed bench)] jár el (és legfeljebb 4 év szabadságvesztés róható ki), gyorsított eljárásra van lehetőség, feltéve hogy az ügyben egyszerű tények és egyértelmű bizonyítékok állnak rendelkezésre (StPO 417. § et seq.). Bizonyos feltételek meglétekor lehetőség van írásbeli eljárás lefolytatására (StPO 407. § et seq.).

A rendőrségnek nincs jogosultsága az StPO 153. § (1) bekezdése szerint a bűnüldözésről való lemondásra, mert az ügyiratot az ügyészségre kell továbbítani. Mégis, a saját kezdeményezésére indított nyomozást megszakíthatja, ha úgy látja, hogy az ügyészség a bűnüldözéstől feltehetően eltekintene. Ebben az esetben a nyomozást nem folytatja tovább, hanem az ügyésztől utasítást kér arra nézve, hogy az ügyészi diverzióhoz szükséges feltételek fennállásakor¹⁴³ folytassa-e tovább a nyomozást.¹⁴⁴ Ebben a körben a rendőrség úgy tud munkát spórolni, ha először a 153. § (1) bekezdéséhez szükséges körülményeket deríti fel. Az egészen jelentéktelen esetekben a rendőrségnek az arányosság elvén (minima non carat preator) alapuló passzivitása törvényi felhatalmazás és jogszabályi rendelkezés hiányában is elfogadható.¹⁴⁵

5.2. Egyesült Királyság és Wales¹⁴⁶

Angliában a rendőrség nincs felosztva funkció szerint sem, az úgynevezett „*police judiciaire*” van megbízva a bűnügyek megoldásával. Bűnüldözési funkcióit tekintve a rendőrség Angliában és Walesben két fontos szempontból különbözik a kontinensen található rendőrségtől:

- a bűnesetek nyomozását nagyrészt önállóan végzi. A rendőrség nem a közvádló irányítása vagy a bíró utasítása alapján folytatja a nyomozást;
- amint befejezte a vizsgálatot, és azonosította a terheltet, a rendőrség dönt arról, hogy vádat emel-e, a vád képviseléről azonban a vádló (ügyész) határoz.

„Más országokkal összehasonlítva az angol koronaügyészek kevésbé fontos szerepet játszanak a büntető igazságszolgáltatási rendszerben. Nincs joguk a rendőrség tevékenységének ellenőrzésére, és a rendőrség az (nem pedig a koronaügyész), aki döntést hozhat, hogy vádat emeljenek-e vagy sem. 1985 előtt a legtöbb vádat a rendőrség emelte, amelynek hivatalos szerepe a nyomozásra és a vádemelésre is vonatkozott. Az 1985-ös Törvénysértések miatti Vádemelési Törvény (Prosecution of Offences Act)¹⁴⁷ a rendőrségre bízta azt a hatáskört, hogy eldöntse, vádemelést kezdeményez-e vagy sem. De ha a rendőrség elindítja a vádemelés fo-

¹⁴² Hermann, J: „*Diversion und Schlichtung*.” Zeitung für gesamte für Strafrechtswissenschaft. 96(1984) Hft. 2.465.

¹⁴³ A büntetendő cselekmény vétség legyen és közvadás. Csekély fokú elkövetői felelősség, továbbá a társadalom érdekének hiánya álljon fenn. Ezen túl elkövetői, ügyészi és bírói hozzájárulás szükséges a rendelkezés alkalmazásához.

¹⁴⁴ StPO Kommentar § 153., Rn. 2. (Kommentar zu StPO), (Hrsg): Leuterhand, 1998.

¹⁴⁵ KMR Kommentar § 153., Rn. 8.

¹⁴⁶ Váderedményesség: 83%. A vád törvényességének vizsgálata (2014), 40. oldal.

¹⁴⁷ Az 1987-es Büntető Igazságszolgáltatási Törvény – Criminal Justice Act.

lyamatát, ezt követően át kell adnia az aktát a CPS-nek,¹⁴⁸ amelynek joga van lezárni az ügyet.¹⁴⁹

Az angolszász rendszerben teljesen független a rendőrség a bűnyödzési funkció betöltésének tekintetében, még a vádemelés is az ő kompetenciája, így ebben a modellben a teljes decentralizáció elvét követve a tevékenység és a működésirányítás semmilyen formában nem keveredik, azok vegytisztán különválaszthatók. Amennyiben a koronaügyész úgy látja, hogy a rendőrség által emelt vád nem megalapozott, úgy lezárhatja az ügyet, egyébként átveszi azt, és a vádat a bíróság előtt képviseli.

5.3. Franciaország

Franciaországban a Police Judiciaire (PJ) az ügyész irányítására vagy hivatalból járnak el a legalitás elve alapján, egészen a vizsgálati szakasz megnyitásáig. Addig fő feladatuk, hogy beszerezzék a bizonyítékokat, és az elkövetőt is fel kell deríteniük. Amikor vizsgálati szakaszba ér az ügy, kikerül az ügyész irányítása alól, és azt a vizsgálóbíró veszi át. A rendőri tevékenység hierarchikusan megosztott, attól függően, hogy civil hatalomhoz tartozik-e, így a (police) a Belügyminisztériumhoz, míg a katonai (gendarmarie) rendőri erők a Honvédelmi Minisztériumhoz tartoznak. A civil hatalomhoz tartozó PJ-k a rendőrségi területi egységeket nem teljesen lefedő ügyészek tevékenységirányítása alatt állnak. A francia rendszerben eklatánsan válik szét az irányítás, a működési jogkörök – mint alapvetően hatalmi tényezők –, illetve a nyomozás szakaszai (felderítés, vizsgálat), így az akkuzatórius elemek kerülnek túlsúlyba, de már a vizsgálóbíró irányítása alatt. Megkülönböztetett az eljárás, ha contravention (kihágás), délit (vétség) vagy crime (büntett) történik. Az utóbbi kettőben a rendőrség lényegesen nagyobb hatáskörrel rendelkezik.¹⁵⁰ Jól kitűnik, hogy van vádemelési nyomozás (instruction), ami lényegében megfelel a magyar nyomozás vizsgálati szakaszának, és az alapján elképzelhető sommás (szóbeli meghallgatás) nélküli ügybefejezés is. A vizsgálati szakasz azonban csak a legsúlyosabb crime-ok esetében kötelező, ellentétben a magyar vizsgálati szakasszal, ahová minden esetben a felderítés után kerül az ügy, vagy ahol már alaphoz az elkövető ismertsége esetén indul a „nyomozás”. A francia büntetőeljárás (CPP)¹⁵¹ a szervezési irányítás hatékonysági szempontjából jól átlátható, a feladatai elhatárolhatók. Az eljárás menete igyekszik az egyes funkciókat az eljárási szereplőkhöz kapcsolódóan differenciálva, a legkisebb igénybevétel és tevékenységismétlődés nélkül realizálni.

5.4. Olaszország¹⁵²

Olaszországban különálló rendőrség létezik a nyomozásokra, amelyet bírósági rendőrségnek neveznek (polizia giudiziaria). Feladata a CPP 55. cikk¹⁵³ alapján azonos a bűnyödzési tevékenységet is ellátó más országok rendőrségeinek feladatkörével, amelybe a büntetendő cselekményekről való információszerzés és a bizonyítási eszközök beszerzése érdekében, a nyomozási cselekmények végrehajtása tartozik. A bírósági rendőrség dolgozói azonban az ügyész tevékenység- és

¹⁴⁸ CPS – Koronaügyész.

¹⁴⁹ Herke (2011), 30–31. oldal.

¹⁵⁰ Herke Csongor: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei. Egyetemi jegyzet, 22. oldal (Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2012).

¹⁵¹ Az 1958-as Francia Büntető Perrendtartás – Code de Procédure Pénale.

¹⁵² Nincs konkrét váderedményességi adat, de a hasonló büntetőeljárási rendszerrel és intézményi struktúrával rendelkező Spanyolországban 75% körül. A vád törvényességének vizsgálata (2014), 40. oldal.

¹⁵³ Az 1988-as Olasz Büntető Perrendtartás – Codice di procedura penale.

működésirányítása alatt állnak, és helyileg is az ügyészségen van egy osztályuk, ahol bármely ügyész közvetlen megbízást adhat a rendőrségi alkalmazottaknak nyomozási cselekmények elvégzésére. Az olasz büntetőeljárás menete hasonlít a magyaréhoz, annyi különbséggel, hogy a vádemelést követő előkészítő tárgyalás a vád érdemi, vagyis tartalmi és formai követelményének előzetes megvitatásával, és főtárgyalásra való alkalmasságának vizsgálatáról folyik.¹⁵⁴

Olaszországban, a következő bűncselekmények miatt, az alábbi feltételek mellett lehetséges eljárásgyorsító intézkedés alkalmazása:

- amikor az elkövetőt tetten érik és egyértelmű bizonyíték áll rendelkezésre;
- kis súlyú bűncselekmények megvalósításakor, a vádlottal kötött megállapodást követően;
- a vádlott kérésére valamennyi bűncselekmény esetében;
- kis súlyú bűncselekmények esetében, ha a gyorsított eljárást nem ellenzik.

Az olasz büntetőeljárásban az irányítási viszonyok letisztultan mutatják a tevékenység és a működésirányítás azonosságának szükségességét, ami menetét tekintve a magyarországi büntetőeljárás-joghoz erősen hasonló szakaszokból áll. Eltérekésként mutatkozik a vizsgálati tevékenység ügyészi felügyeletén túl, a vád törvényességének előzetes bírósági vizsgálata, amely érdemi megfontolásból bírósági kontroll alatt, és akkuzatórikus keretek között „*alkalmasnak nyilvánítja*” a vádat, azaz dönt róla formai és tartalmi szempontból egyaránt.

5.5. Ausztria

5.5.1. Az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolata büntetőeljárásban

Az osztrák jogrendszer a hazai szabályozásra mindig hatással volt. Ez megfigyelhető az osztrák büntetőeljárás törvény esetében is. Az osztrák büntető eljárás törvény „*Strafprozessordnung 1975, BGBl 1975/631 idF*” XXX főrészből áll. Az osztrák büntetőeljárás a miénkhez hasonlóan a szigorú legalitás talajára helyezkedik.¹⁵⁵ Az eljárás lényegében három szakaszból áll: az első az előzetes szakasz, vagyis a nyomozás és a vizsgálat, a második a közbenső vagy tárgyalást előkészítő szakasz, a harmadik a főeljárás, vagyis a bírósági tárgyalás. Nincs büntetti és vétségi eljárás, a pénzbüntetéssel vagy 1 évi szabadságvesztéssel fenyegetett vétségekben a helyi bíróság az ügyész írásos vádindítványára formális vizsgálat alapján dönt. Az egyesbíró az esküdtszéki eljárást nem igénylő, 5 évet meg nem haladó vétségek esetében dönt. Az ügyész értékeli a cselekményt és dönt arról, hogy szükség van-e nyomozásra. Mint peres fél, maga nyomozási cselekményeket nem végezhet, viszont a nyomozással a közbiztonsági hatóságokat,¹⁵⁶ vagy a vizsgálóbíró bízhatja meg. Mindig az ügyész dönti el, hogy melyik szervet keresi meg a nyomozási feladatokkal, a nyomozást végző szervnek nincs mérlegelési joga a célszerűséget illetően. A gyakorlatban széleskörű tényfelderítés zajlik az előzetes eljárásban. Ezt követően az ügyésznek lehetősége van az ügy lezárásának egyik verziójaként diverziót alkalmazni,¹⁵⁷ amennyiben fennállnak a törvényi feltételek, továbbá a pótmagánvádló

¹⁵⁴ Herke (2012), 23. oldal.

¹⁵⁵ Dr. Nagy Anita: Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakaszában (PhD értekezés), 187. oldal (Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2007). A PhD értekezés védésének időpontja: 2008. február 19.

¹⁵⁶ Ez a vidéki csendőrségből, illetve a városi rendőrségből áll. A nyomozásokat többnyire a rendőrségek végzik.

¹⁵⁷ StPo, 90a §. (1) bek. Az ügyész lemond a bűnüldözésről olyan felderített tényállásra alapozott ügy esetében, ha úgy látja, hogy pénzösszeg fizetésére, próbára bocsátásra, pártfogó felügyelet elrendelése mellett, a köz érdekében végzett munkára, illetve peren kívüli egyezségekre van lehetőség, nem olyan súlyos az elkövető bűnössége, és ettől kellő visszatartó hatás várható.

fellépésének lehetősége mellett, az ügyet lezárni. Amennyiben a nyomozás sikeres, joga van vizsgálatot indítani, amiről a vizsgálóbíró határozattal dönt,¹⁵⁸ vagy ennek szükségtelensége esetén vádiratot nyújt be a bíróságra.

A legjelentősebb különbség, hogy a nyomozás befejezését követően, a magyar büntetőeljárással ellentétben, eljárást egyszerűsítő megoldásként jelen van a diverzió, illetve vizsgálatra csak külön döntés esetén, de nem mindig kerül sor, így nem duplázódik a rendőrségi nyomozás azzal, hogy ugyanaz a szerv két szakaszra bontja a nyomozást, amivel ismétli és elnyújtja a büntetőeljárást. A nyomozás jól definiálhatóan akkor fejeződik be, ha tisztázták, szükség van-e büntetőeljárásra, illetve ki ellen. Addig a vizsgálat arról szól, hogy konkrét bűncselekmény miatt, meghatározott személlyel szemben kell-e vádat emelni, vagy lemondani a vádemelésről. A vizsgálati szakasz elrendelése lényeges momentum, mert innentől a vádelv lép életbe, és a terhelt peres fél lesz. A vizsgálóbíró alkalmazhat diverziót, vagy visszaküldheti az ügyiratot az ügyésznek, ha az vádra alkalmas vagy alkalmatlan. A vizsgálat indítványozása teljes mértékben az ügyészen múlik, azonban az említett vizsgálati tevékenységet csak a vizsgálóbíró, és lényegében „bírósági” szabályok szerint végezhet, gondolva itt a védelem jogainak érvényesülésére. Lényegében az előzetes eljárás felosztása teljes mértékben megfelel a magyar nyomozás felderítési és vizsgálati felosztásának, de amint látható, a vizsgálat csak nyomozáslezárással és vizsgálóbírói döntéssel indulhat el.

Az osztrák ügyész nem rendelkezik irányítási joggal a rendőrség felett, természetesen fordulhat kifejezett kérrrel a rendőrség felé, de a nyomozás érdemi folyamatára, annak mikéntjére vagy időkeretére nem bír befolyással. Az osztrák rendszerben élesen elválik a tevékenység és a működésirányítás, ami a büntetőeljárás sajátos menetéből ered, ugyanis jól letagolt, és eljárási szerepek tekintetében nem keveredik és ütközik a tevékenység és a működésirányítás. Miután a rendőrség az ügyészség megkeresésére elvégezte a nyomozási feladatokat, úgy az ügyész dönti el, hogy meghatároz-e további feladatokat. A két szervezet viszonyát alapvetően a rugalmas kooperáció jellemzi, ahol bizonyos határokon belül a rendőrség teljesíti az ügyész kéréseit.¹⁵⁹

5.5.2. Diverzió Ausztriában

A diverzió Ausztriában való alkalmazása több okra is visszavezethető. Egyrészt a nemzetközi tendenciák hatására a kisbűnözés stigmatizációs hatásainak kiiktatása érdekében, a pénzbüntetés felváltására jóvátétellel, másrészt a sértett szerepének felértékelése céljából, továbbá az elítélések nagy számát a politika megelégtelte. Emellett az ausztriai szankciókutatások is eredményesen kimutatták, hogy a visszaesés ugyanolyan, függetlenül attól, hogy súlyos illetve közepes büntetéseket alkalmaznak.¹⁶⁰ Ezen felül, a fiatalkorúak esetében a diverzió pozitív tapasztalatai szintén indokolták ezt, ráadásul a büntetési paletta szűkössége lépett fel a kisebb súlyú bűncselekmények megítélésében a szabadságvesztés visszaszorítási igényének hatására.

A diverziókat az ügyész kötelezően alkalmazza, ha annak törvényi feltételei fennállnak, mindössze az egyes diverziós formák kiválasztásánál élhet mérlegeléssel. A

¹⁵⁸ StFo, 91. § (1) bek.

¹⁵⁹ http://www.euro-justice.com/member_states/austria/country_report/1362/ (letöltési idő: 2014. június 17.).

¹⁶⁰ Pilgram: Die erste österreichische Rückfallstatistik – in Mitter zur Evaluation regionaler Strafenpolitik. ÖJZ., 1991., 577. in: Fakó Edit: Diverziók a német, az osztrák és a magyar büntetőeljárásban (PhD értekezés), 100. oldal (Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2003).

diverziók alkalmazásához nem szükséges a beismerő vallomás sem, azonban ha a terhelt nem ért egyet az alkalmazott diverzióval, úgy kérheti a rendes eljárás lefolytatását.

6. A NEMZETKÖZI PÉLDÁK ÖSSZEFOGLALÁSA¹⁶¹

A diverzió lehetősége tehát, mint a fentiekből is kiderül, az egyes országoknál az eljárás különböző szakaszaiban nyílik meg, de főképpen a bírósági tárgyalás előtt, hiszen célja éppen a korai elterelés. A válaszadók között alapvetően annyi a különbség, hogy vannak országok, ahol az elterelés **már a rendőrségi szakban lehetséges**, és van, ahol nem kizárt a bírósági szakban való alkalmazás sem. Így Csehországban, Észtországban, Finnországban, Lettországon, Oroszországban, Szlovákiában, Portugáliában, Romániában, Ukrajnában (egészen a bíróság ítéletre való visszavonulásáig) már a rendőrségi szakban, és ezt követően is lehetséges az ügyészi szakaszban.

Ezzel szemben Ausztriában, Bulgáriában, Görögországban, Litvániában, Magyarországon, Németországban, Olaszországban, Svédországban, Svájcban, Szlovéniában, legkorábban az ügyészi szakban válik lehetővé a diverziós megoldások igénybevétele. Ezen felül, a bírósági szakaszban is alkalmazható, jellemzően a mediáció eseteiben, például Lengyelországban, Magyarországon, illetve Ukrajnában.

Ahogy az összehasonlító adatokból kikövetkeztethető, többféle megoldás létezik az eljárás egyszerűsítésére és gyorsítására, de majdnem minden állam esetében erősen tapintható az a tendencia, hogy az elterelési és az egyszerűsítési megoldások, **főleg a tárgyalási szakasz előtt és annak kikerülésével, tehát a bíróság kiiktatásával**, valósulnak meg. Ezek alapján az alábbi gyorsítási megoldásokat különböztethetjük meg:

- sommás eljárás;
- megegyezés;
- egyszerűsített eljárások;
- a hagyományos bírósági eljárások egyszerűsítése;
- az ügy közvetlenül ítélőbíróság elé terjesztése.

1. Sommás eljárás

„Olyan bűncselekmények elbírálása során, amelyekben a ténybeli elemek megelőzik a morális elemeket (a bűncselekmény elkövetésére irányuló szándék), valamennyi állam vezessen be bírák közreműködését elsősorban nem igénylő sommás eljárást, vagy írásbeli eljárást.” Az ilyen eljárások írásbeliek, anyagi szankcióval járnak, többnyire nincs bírósági eljárás, se kényszerintézkedés, továbbá az elkövetőnek lehetősége van a rendes bírósági utat választani. A bírósági szakasz elhagyása, az írásbeli egyszerűsített szakasz után, ügyészi vagy bírósági döntés születik.

2. Megegyezés

A megegyezés lényege: a büntetőeljárás egyes szakaszaiban a büntetőügyekben eljáró hatóságok és egyéb közreműködő hatóságok megegyezést hozhassanak létre, különösen csekély súlyú bűncselekmények esetén. Az alábbi alapelvekre figyelemmel: szabályozzák a hatóságok által a gyanúsítottak felajánlott megegyezés feltételeit, különösen a megegyezés eljárási díjának az állam, vagy közhasznú-, avagy jótékonyági intézmény részére történő megfizetését, a bűncselekményből száma-

¹⁶¹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (87) 18 sz. Ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítéséről és az Indokolás (Elfogadta a Miniszteri Bizottság 1987. szeptember 17-én a miniszteri megbízottak 410. ülésén).

zó javak vagy haszon visszajuttatását. Szintén a bírósági szakasz kerül elhagyásra teljes egészében, de konszenzuális alapon, és nem büntető keretek között.

3. Egyszerűsített eljárások a körülményeknél fogva kisebb jelentőségű ügyekben

A körülményeknél fogva kisebb jelentőségű bűncselekmények esetében, amikor a tények megalapozottnak tűnnek és biztosnak tűnik, hogy a gyanúsított követte el a bűncselekményt, egyszerűsített eljárást lehet alkalmazni, azaz bírói hatóság által lefolytatott írásbeli eljárást, megtakarítva a tárgyalási szakaszt, és amely az ítélettel egyenértékű határozathoz vezet, mint például a büntetőparancs. Van nyomozási szakasz, amely a bizonyítékok, a tények és a tényállás körülményeinél fogva lehetővé teszi, hogy bizonyos körülmények esetén mellőzzék a tárgyalást. Az írásbeli nyomozási anyag alapján egy büntető paranccsal zárják le az ügyet, és mondják ki az elkövető bűnösségét.

4. A hagyományos bírósági eljárás egyszerűsítése

Amennyiben van vizsgálati szakasz a tárgyalást megelőzően, és a tárgyalás alatt, ahol létezik bírói hatóság által fogantatott vizsgálat az ügy ítéldbíróshoz kerülése előtt, úgy ez a vizsgálati szakasz elhagyható. Az előzetes vizsgálatot olyan ügyekre lehet korlátozni, amelyekben ez az ügy megoldásához és a vádlottak bűnösségének vagy ártatlanságának megalapozásához szükségesnek látszik. Ebben az esetben az előzetes vizsgálat szükségességéről bírói hatóságnak kell döntenie, figyelemmel a rendőrségi nyomozás eredményére, az ügy súlyára és bonyolultságára, valamint arra, hogy a tényeket a vádlott elismerte-e. Esetlegesen, ha a bíró igényt tart az előzetes vizsgálatra másik egyszerűsítési variációként, azt minden alkalmatlan formáság mellőzésével kell végrehajtani, és különösen a tanúk formális meghallgatásának elkerülésével, főleg, ha a vádlott nem vitatja a tényeket. Ez különösen a nyomozási szakaszban – amelynek alapvető célja a tények vizsgálata –, mint szűrő működik: közbenső szakasza(i) során halmozódnak fel a legnagyobb kétségek. Az egyszerű vagy a kevésbé súlyos ügyekben nincs szükség és nem szolgál semmilyen érdeket a „kétszeres vizsgálat” a rendőrség és a bírói hatóság részéről, különösen akkor nem, ha a bizonyítékok világosnak tűnnek. Ez azt jelenti, hogy az ügynek a bíróság elé terjesztéséről hozott döntés, a rendőrség által felderített bizonyítékokon alapul. Ez a gyakorlat Ausztriában és Franciaországban, és ez az alapja az olyan eljárásoknak, mint a citation directe (közvetlen idézés), flagrante delicto¹⁶² (tettenérés), vagy a comparution immédiate (bíróság elé állítás).

5. Az ügy közvetlen ítéldbíróshoz terjesztése

Amennyiben az illetékes bírói hatóság vagy az ügyész nem tartja szükségesnek az előzetes vizsgálatot, az ügyet közvetlenül az ítéldbíróshoz kell terjeszteni. Ha a vádlott nyilvános tárgyalást tartó bíróság előtt beismeri bűnösségét, semmilyen más bizonyítékra nincs szükség. A bíróság ezt követően meghallgatja az ügyész előadását a vádat megalapozó tényállásról, és a védelmet az enyhítő körülményekről. A bíróság a szociális körülmények vizsgálatával és az elkövető bíróság előtti személyes megjelenésével is élhet, mielőtt a büntetés kiszabására sor kerül. Következésképpen, ha az ügy súlya és bonyolultsága nem teszi szükségessé a vizsgálatot, ez elhagyható. Figyelemmel arra, hogy az ilyen vizsgálat megduplázza az elvégzendő munkát, és az eljárás elfogadhatatlan elhúzódását eredményezi, nem lehet általa-

¹⁶² Flagrante delicto: zajló bűncselekmény közben, bűn azon melegében. Az *in flagrante delicto* azt jelenti: forró bűnben égni (a szerkesztő megjegyzése).

nos és kötelező jellegű. A vizsgálatot azokra az ügyekre kell korlátozni/kiterjeszteni, amelyek alkalmasnak látszanak az ügy tényállásának megállapítására, valamint a gyanúsítottak bűnösségének, avagy esetleges vagy valószínű ártatlanságának megalapozására.

7. DIVERZIÓS ÉS OPPORTUNITÁSI FORMÁK ARÁNYA ÉS GYAKORLATA MAGYARORSZÁGON

Annak megítélése, hogy a diverziós eszközök valójában gyorsítják-e az eljárást, vagy inkább terhet jelentenek az ügyészre, meglehetősen vegyes. Ez elsősorban azért van így, mert a gyorsítási jogintézmények alkalmazási követelményei csak bizonyos alrendszerre gyakorolnak hatást, ami többnyire munkateher növekedésben csúcsosodik ki (határozatot kell hozni, pártfogó felügyelői véleményt kell beszerezni a vádemelés elhalasztásánál, adott esetben meg kell hallgatni a gyanúsítottat és a sértettet, az eredménytelen diverziós eljárásokat követően újra foglalkozni kell az ügygel, stb.), és ez Magyarországon leginkább a közbenső, ügyészi szakaszban realizálódik. Ebből következik, hogy elsőnek a büntető igazságszolgáltatás reflektórába kerülő ügyekben, a rendőrség a magyar Be. normái alapján „önállóságától” megfosztva, nem tudja hathatósan a diverziós eszközökkel élve önmagában az eljárást gyorsítani, csak abban az esetben, ha az ügyészi szervezettel együttműködve fokozza a kooperatív ügyfeldolgozást. Másik oldalról a közbenső szakaszt követő bírósági diverziók pedig úgyszintén a döntési pozícióban a mérleg nyelvének szerepét betöltő ügyészség miatt nem érvényesülnek kellő hatékonysággal, ennek köszönhetően rendkívül alacsony a tárgyalás mellőzése vagy a tárgyalásról lemondásos ügybefejezések száma. Döntően a bíróság elé állítás teszi ki az eltereléssel befejezett ügyek jelentős hányadát, de itt is az ügyek bírói eljárásának elhúzódása gyengíti a gyorsított eljárás hatékonyságát.

Magyarországon számos mód van az eljárás „gyors” lezárására. A Be. XIV. Fejezete által szabályozott bíróság elé állítás, mint gyorsított eljárás feltételeit az 517. § szabályozza. A soron kívüli eljárás biztosítása kötelező, ha a terhelt előzetes letartóztatásban van [Be. 136. § (1) bekezdése]; illetőleg a kiskorú sértett sérelmére elkövetett; az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmény; vagy a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény miatt; vagy az itt felsoroltakon kívül más, személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt; ha a kiskorú sértett érdeke a büntetőeljárás mielőbbi befejezését indokolja; valamint a Be. 554/B. § szerinti kiemelt jelentőségű ügyekben (Be. 64. §).

Az eljárás gyorsítását, illetve a diverziót eredményezi a megrovás (Btk. 64. §), a vádemelés mellőzése (Be. 220. §), a vádemelés elhalasztása (Be. 222. §), a közvetítői eljárás (Be. 221/A. §), a tárgyalás mellőzésével folytatott eljárás (Be. XXVII. Fejezet) és a bíróság elé állítás (Be. XXIV. Fejezet).

A nemzetközi kitekintést követően úgy tűnik, hogy bár *Magyarország* a jogi szabályozás tekintetében rendelkezik eljárást gyorsító lehetőségekkel, ám azok hazánkban csak korlátozottan és nem megfelelő hatékonysággal érvényesülnek. Ezek működését és gyakorlatát az alábbiakban külön-külön is részletezni kívánom.

7.1. Az opportunitás elvének érvényesítésével megvalósuló diverziós jogintézmények hazánkban

Az opportunitás elvének hazai jogintézmények keretén belül megvalósuló érvényesítésével kapcsolatosan

1. a megrovásról,

2. a vádemelés részbeni mellőzéséről,
3. a vádemelés elhalasztásáról, valamint
4. a közvetítői eljárásról

szeretnék néhány gondolatot – a teljesség igénye nélkül – kifejezni.

A felsorolt jogintézmények közös sajátossága, hogy a bírósági szakaszt megelőzően kerülnek alkalmazásra, így mentesítik az igazságszolgáltatást az ügyek elbírálása alól, bár az ilyen metódussal lezárt ügyek esetében nem a legalitás elvének „mindenek feletti” érvényre juttatása a cél, hanem a bűncselekmény körülményeire, illetve az elkövető személyre tekintettel, az ügyész mérlegelése alapján a bíróság általi felelősségre vonástól el lehet tekinteni. Ezekben az esetekben az enyhe bűnösségnek, illetve az elkövető büntetlen előéletének, esetlegesen a tényállási körülmények különös mentő és enyhítő körülményeinek a büntetőeljárás kezdeti szakaszában való értékelése azt a következtetést engedi meg az ügyész számára, hogy mindezeket a bíróság is hasonlóan értékelné, a büntetés kiszabásánál arra különös tekintettel lenne, így válik feleslegessé a bírói út igénybevétele. Az opportunitás nagyobb térhódításának eltérő mértékét a diszpozitív szabályozás és a szubjektív jogalkalmazói beállítottság akadályozza azzal, hogy büntetőjogi tekintetben nem köti kógens szabályokhoz az alkalmazásukat. A szigorítás permanens szorgalmazása a legalitás erősítését, következésképpen az opportunitás visszafogását eredményezheti, amely a bírósági útról elterelés ellen ható körülmény lehet.¹⁶³

7.1.1. A megrovás¹⁶⁴

A 2013-as ügyészégi ügyforgalmi statisztika szerint, az ügyészi megrovások aránya a büntetőeljárás befejezési formáiban mindössze 8% volt. Arra nézve nem állnak rendelkezésre adatok, hogy bűncselekménytípusok szerint hogyan alakul a megrovások aránya.

a) A megrovás előnye: megkíméli a gyanúsítottat a további eljárástól, lényegileg nem stigmatizálja a büntetéssel az elkövetőt az egyéb hátrányos jogkövetkezmények alkalmazásával.

b) A megrovás hátránya: nem rendezi a sértett és az elkövető közötti konfliktushelyzetet, nem igényli és várja el a jóvátétel lehetőségét az állam vagy a sértett irányába. Hosszadalmas és indokolatlanul bonyolult nyomozás előzheti meg, aminél nem merül fel a megrovás vagy jóvátételi megoldások alkalmazási lehetősége annak függvényében, hogy az elkövető bűnösségének beismerése az eljárást rövidítené vagy lezárná, így további bizonyítási elemek felesleges beiktatása az alkalmazott megrovás tükrében haszontalan és hatékonyságot mellőző megoldás. Másrészt megtöri azt az elvet, miszerint büntetőjogi joghátrányt kizárólag a bíróság alkalmaz.

A tárgyalatkból következik, hogy a megrovás intézménye önmagában legkevésbé sem hatékony diverziós megoldás, hiszen kizárólag az ügyész, mint jogalkalmazó diszkrecionális jogkörén alapul, továbbá jogszabályi szinten irreleváns a bűncselekményt kiváltó konfliktushelyzet, áldozat-elkövető viszony. Kizárólag ténybeli és jogi megítélés alá helyezi a történeti tényállást, és annak tükrében értékeli a társadalomra veszélyesség csekély fokát úgy, hogy alkalmazását nem köti az elkövető bűnösségének elismeréséhez vagy tevékeny megbánáshoz. A külföldi minták jól mutatják,

¹⁶³ Részletesen lásd Láng László: *A büntetőeljárást gyorsító és egyszerűsítő jogintézmények és mechanizmusok*. Előadás, EUROJUSTICE konferencia, Budapest, 2010). Lásd még Kiss Anna: *Görögország helyett Budapest* című cikkét (Ügyvédvilág, 2013. május 23. – <http://ugyvedvilag.hu/rovatok/életmod/gorogorszag-helyett-budapest>).

¹⁶⁴ A Be. 190. § (1) bekezdés j) pontja szerint, az ügyész a nyomozást határozattal megszünteti, és megrovást alkalmaz, ha a gyanúsított cselekménye már nem veszélyes, vagy oly csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés kiszabása, vagy más intézkedés alkalmazása is szükséges.

hogy önmagában a büntetéstől való eltekintés és effektív „figyelmeztetés” alkalmazásánál lényegesen jobb megoldás a felelősség elismeréséhez társuló büntetőeljárási könnyítések rendelkezésével a sommás bírói út elkerülése és jóvátétel vagy pénz-büntetés alkalmazása. Ehhez viszont már a rendőrség az eljárás kezdeti szakaszában akkor javaslatot tesz az ilyen irányú ügylezárási módokra, amikor nyilvánvalóvá válik, hogy az elkövető együttműködése és a cselekményi oldal jellemzői vélhetően indokolhatják a sommás befejezést. Ez jelenleg nálunk nem adott, hiszen a megrovással történő nyomozás megszüntetés joga az ügyészé, arra nézve a nyomozó hatóság a Be. szerint nem tehet javaslatot. A megrovás diverziós formája egyértelműen elavult, kizárólag állam és elkövető kapcsolatára építő legalitás alapú intézmény, ami negligálja a bűncselekményi helyzet konfliktustermészetének elismerését, mellőzi a felelősség beismeréséből eredő speciális prevenciók tényezőit, továbbá nem fókuszál a nyomozó hatóság terhelésmentesítésére sem.

7.1.2. A nyomozás és a vádemelés részbeni mellőzése¹⁶⁵

A 2013-as ügyészségi ügyforgalmi statisztika szerint, a részbeni mellőzések száma a büntetőeljárás befejezési formáiban mindössze 1 volt, mind a nyomozás, mind a vádemelés vonatkozásában. Ez a jogintézmény az alkalmazásának rendkívül elhanyagolható ritkasága miatt, lényeges szerepet nem tölt be a diverziók körében.

a) A vádemelés mellőzésének előnye: a bíróság a valós tárgyi súlyú bűncselekmények elbírálására összpontosíthat.

b) A vádemelés mellőzésének hátránya: a sértett úgy érezheti, hogy az ő ügyével nem foglalkoznak; az ügyész munkaterhét – nagyszámú mellőzés esetén – jelentősen növelheti, hiszen valamennyi sértett részére külön határozat szerkesztése és kézbesítése szükséges; a sértett felléphet pótmagánvádlóként, a bíróságon a mellőzött cselekmények önálló elbírálása gondokat okozhat, ezért a „visszaegyesítés” aligha lesz elkerülhető.

A felsorolt hátrányok sem magyarázzák azt, hogy a nyomozás és/vagy a vádemelés részbeni mellőzése, miért nem kerül gyakoribb alkalmazásra olyan bűncselekmények esetében, ahol nem individuális sértett van. Vélhetően sokkal inkább azért mellőzik az ügyészek, mert az egyes bűncselekmények bizonyítottságának szintje és az ügyek egymásról való leválasztásával együtt járó adminisztratív procedúra a döntő szempont, és nem a halmazatban elkövetett bűncselekmények tárgyi súlyának egymáshoz viszonyított, törvényben nevesített jelentősége. Ami – tegyük hozzá – a büntetés kiszabása során egyébként is értékelést nyer, és legkevesbé sem lesz elenyésző jelentőségű, ha ezekben is kellő felderítettség és bizonyítottság támogatásával történik meg a vádemelés. A jogintézmény nem hatékony és mellőzi a jogalkalmazás gyakorlati oldalának beszámítását. Amennyiben a jogalkotó valóban működőképesse kívánná tenni, úgy szintén a kezdeti nyomozási szakaszhoz kellene visszanyúlni, nagyobb teret engedve a nyomozó hatóság számára, hogy önállóan – ügyészi jóváhagyástól függetlenül – döntsön arról, hogy a nyomozást ne folytassa le az ilyen ügyekben. A nyomozás mellőzéséről hozott határozat szintén ügyészi jogkör, így attól az ügyész szinte soha nem tekint el, ahogy azt a teljes év alatt produkált 1 esetben előfordult nyomozásmellőzés is mutatja. A nyomozó hatóság tehát az

¹⁶⁵ Be. 187. § (1) A gyanúsított kihallgatása után az ügyész a további nyomozást határozattal mellőzheti az olyan bűncselekmény miatt, amelynek az elkövetett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége. 220. § (1) Az ügyész határozattal mellőzheti a vádemelést az olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége. Erre a vádiratban utalni kell, és a vádemelés részbeni mellőzését a sértettel közölni kell.

összes olyan bűncselekmény vonatkozásában a teljes vizsgálati tevékenységet le fogja folytatni, amivel az elkövető gyanúsítható, annak ellenére, hogy az alacsony tárgyi súlyúaknak a halmazati büntetés kiszabása szempontjából nagyon csekély jelentőségük van. De lege ferenda: csak a gyanúsítást megelőzően tett nyomozóhatósági javaslatnak, vagy az önálló – sértett panaszjogának fenntartása mellett – biztosított nyomozóhatósági határozathozatalnak lenne valós diverziós, azaz hatékonyságjavító funkciója.

7.1.3. A vádemelés elhalasztása¹⁶⁶

A 2013-as ügyészségi ügyforgalmi statisztika szerint, a vádemelés elhalasztások aránya a büntetőeljárások befejezésében 8,5% volt.

a) A vádemelés elhalasztásának előnye: a gyanúsítottat megkíméli a további eljárástól; a sértett kára rövid időn belül megtérülhet; a gyanúsított meghatározott célra anyagi juttatást teljesít vagy közérdekű munkát végez.

b) A vádemelés elhalasztásának hátránya: az ügyész a bűncselekmény elkövetése miatt ír elő kötelezettséget, bár a bíróság a terhelt bűnösségét nem állapította meg; az ügyész munkáját növeli, mert az elhalasztásról külön határozatot kell hoznia. Az ügyésznek pártfogó felügyelői véleményt kell beszereznie; a gyanúsítottat meg kell hallgatnia; ha az elhalasztás sikeres, újabb határozatot kell hoznia az eljárás megszüntetéséről; ha az elhalasztás nem bizonyul sikeresnek, vádat kell emelnie, vagyis ismét el kell járnia.

A vádemelés elhalasztása esetében, az ügyész kvázi bűnösséget állapít meg, és a magatartási szabályok alkalmazásával effektíve büntetést szab ki.¹⁶⁷ A jogintézmény gyengéje, hogy nem épít a terhelt beismerésére, máskülönben sommás megoldásként kiiktatja a bírói utat. Vádemelés elhalasztásánál minden esetben szükség van a teljes nyomozásra, és nem kombinálható a gyorsított bíróság elé állítással sem. Megoldás lehetne, hogy amennyiben egyébként a büntetési tétel szerinti minősítés alapján a bűncselekmény alkalmassá válhat a vádemelés elhalasztására, olyankor a nyomozó hatóság – az adminisztrációs terhet levéve az ügyészségről – javaslatot tehetne a vádemelés elhalasztására, – hasonlóan a vádemelési javaslathoz. Ezt követően az ügyész lényegében a vádemelés elhalasztásáról rendelkezne, míg a nyomozó hatóság végezné a pártfogó felügyelő kirendelésével és a magatartási szabályok betartásának ellenőrzésével kapcsolatos feladatokat. A szabályok megszegésének konstatálása esetén, a nyomozó hatóság tenne ismételten javaslatot a vádemelésre, ezzel a megoldással az ügyészség érdekkörében jelentkező bürokratikus – a gyakoribb alkalmazást akadályozó – hátrányok nem csorbitának a jogintézmény igénybevételeének gyakoriságát, így aránya feltehetően jelentősen nőne.

¹⁶⁶ Be. 222. § (1) Az ügyész a vádemelés helyett háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt – a bűncselekmény súlyára, és a rendkívüli enyhítő körülményekre tekintettel – a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre határozattal elhalaszthatja, ha ennek a gyanúsított jövőbeni magatartásában mutatózó kedvező hatása feltételezhető.

¹⁶⁷ Be. 225. § (2) Az ügyész a gyanúsított részére kötelezettségként írhatja elő, hogy

a) részben vagy egészben térítse meg a sértettnek a bűncselekménnyel okozott kárt,
b) más módon gondoskodik a sértettnek adandó jóvátételről,
c) meghatározott célra anyagi juttatást teljesítsen, vagy a köz számára munkát végezzen (a köz javára teljesített jóvátétel),
d) pszichiátriai vagy alkoholfüggőséget gyógyító kezelésben vegyen részt.

7.1.4. A közvetítői eljárás¹⁶⁸

A közvetítői eljárások a 2013-as ügyészégi ügyforgalmi statisztika alapján a büntetőeljárások befejezéseinek kb. 3%-át teszik ki, tehát arányuk nem jelentős. Jogintézményi bevezetése a nemzetközi resztoratív igazságszolgáltatási trendnek köszönhető. Klasszikus diverziós formának tekinthető, azonban a jogalkalmazók erősen retributív szemlélete miatt jelentős mértékben nem képes a büntetőeljárások hatékonyságát akár hosszútávon sem javítani, hiába alkalmas, lebonyolítási metódusa miatt, az eljárások könnyítésére és gyorsítására. Ez az elterelési forma a büntetőeljáráson kívülre helyezi a konfliktus megoldását, illetve az elkövető-áldozat viszonyának rendezését. Hátrányára szól, hogy gyakran hiúsul meg – a statisztika alapján minden 5–6. esetben – a közvetítői eljárások sikere a megegyezés vagy a teljesítés hiánya miatt, ami így csak elnyújtja és lassítja az eljárást, ellentétben az eredeti egyszerűsítést és az áldozati szempontokat szem előtt tartó rendeltetésével. Nálunk a mediációs elterelés alapvetően autoritásfüggő, hiszen beindítására az ügyféli kezdeményezéstől és a felek együttműködési készségétől függetlenül kizárólag a hatóság – ügyész, bírói – diszkrecionális jogának gyakorlása mellett kerülhet sor. A nyomozó hatóság nem jogosult a feltételek fennállása esetén az eljárás felfüggesztéséről önállóan dönteni, arra csupán az ügyész irányába élhet javaslattal, melynek lehetőségei a helyi ügyészség jogalkalmazói gyakorlatának erősen kiszolgáltatva, javarészt a törvényi taxációnál szűkebb körben, bizonyos bűncselekményi kategóriákban preferáltak.

A közvetítői eljárás részletes szabályait a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXIII. törvény tartalmazza. E témában lásd még a Btk. és a Be. közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezései értelmezéséről szóló 3/2007. BK véleményt.¹⁶⁹

7.2. A rövidített vagy sommás eljárások

A rövidített vagy sommás eljárások keretén belül

- a bíróság elé állításról,
- a tárgyalás mellőzéséről (a büntetőparancsról), valamint
- a tárgyalásról lemondásról

szeretnék írni.

7.2.1. A bíróság elé állítás

A Be. 517. § (1) bekezdése alapján, az ügyész a terheltet a gyanúsítottként történő kihallgatásától számított harminc napon belül bíróság elé állíthatja, ha

- a) a bűncselekményre a törvény nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendel,
- b) az ügy megítélése egyszerű,
- c) a bizonyítékok rendelkezésre állnak,

¹⁶⁸ Be. 221/A. § (3) Az ügyész hivatalból, vagy a gyanúsított, a védő, illetőleg a sértett indítványára az eljárást legfeljebb hat hónapi időtartamra felfüggeszti, és az ügyet közvetítői eljárásra utalja, ha

a) a Btk. 29. §-a alapján, az eljárás megszüntetésének vagy a büntetés korlátlan enyhítésének lehet helye,

b) a gyanúsított a vádemelésig beismerő vallomást tett, vállalja, és képes a bűncselekménnyel okozott sérelmet a sértett által elfogadott módon és mértékben jóvátenni,

c) a gyanúsított és a sértett is hozzájárult a közvetítői eljárás lefolytatásához, valamint

d) a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bírósági eljárás lefolytatása mellőzhető, vagy megalapozottan feltehető, hogy a bíróság a tevékeny megbánást a büntetés kiszabása során értékelni fogja.

¹⁶⁹ A szerkesztő megjegyzése.

d) a terhelt a bűncselekmény elkövetését beismerte.

A 2013-as ügyészségi ügyforgalmi statisztika szerint, a bíróság elé állítások aránya a büntetőeljárások befejezésénél 8,9% volt.

a) A bíróság elé állítás előnye: az ügy elbírálása a bűncselekmény elkövetésétől számított rövid időn belül befejeződik; a bíróságot mentesíti a tárgyalás előkészítése körébe tartozó számtalan feladattól; mivel az állam válasza a bűncselekmény elkövetésére rendkívül rövid idő alatt bekövetkezik, a büntetés jóval hatékonyabb, s erősítheti azt a nézetet, hogy a bűncselekmény elkövetéséért járó felelősségre vonás elkerülhetetlen.

b) A bíróság elé állítás hátránya: növeli a nyomozó hatóság, vagy/és az ügyész munkaterhét az azonnali intézkedések elvégzése miatt; mint előre nem tervezett eljárás, a bíróság munkarendjét megbolygatja, ezért a bírák nem mindenütt fogadják lelkesen.

A bíróság elé állításnál olyan feltételeket ír elő a törvény, amelyek jelentősen megnehezítik a bizonyítékok rövid – 30 napos – intervallumon belüli rendelkezésre állását. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy mi a helyzet egy testi sértés esetén az orvos szakértői véleménnyel, amely egyébként egy rendkívül egyszerű jogi és ténybeli megítélésű ügy esetében is megnehezíti a határidőn belüli ügyfeldolgozást és a bíróság elé állítást. Ugyanakkor nem differenciál nyomozási és vizsgálati vonatkozásban, így az ilyen ügyek érdemileg minden esetben a nyomozó szerv részéről főleg csak vizsgálati munkát követelnek meg az elsődleges intézkedéseken túl, ami teljességgel felesleges, ha figyelembe vesszük, hogy indokoltságuk a bíróságra való közvetlen idézéssel javarészt kiiktatható lehetne.

Másrészt formai és eljárási könnyítések sem adóttak az ilyen ún. „gyors” eljárások során, amiből az következik, hogy azok kizárólag a munkaszervezet megváltoztatása és az ügyészséggel való munkavégzés összehangoltságának javítása esetén hozhatnak bármilyen sikert, és fejthetnek ki valós gyorsítást. Harmadrészt a törvény kizárólag a nyomozó hatóság és az ügyészség számára írja elő a gyorsított eljárás kötelezettségét, azonban a bíróságok – mivel rájuk a törvény már nem ír elő konkrét határidős kötelezettséget – nagyon gyakran az általános ügyekkel együtt a megszokott ügyintézési ütemben tárgyalják az ilyen ügyeket is. Így gyakran több hónapos késedelemmel tűzik ki és tárgyalják a bíróság elé állításos ügyeket, teljesen függetlenül attól, hogy egyébként az eljárás, az 517. § alapján, külön eljárás keretei között indult.¹⁷⁰

A bíróság elé állítások alacsony arányát elsősorban a diszpozitív rendelkezések indokolják, amelyek fenntartása az alábbi tényezőkre vezethetők vissza.

- Az ilyen ügyek könnyen és egyszerűen felderíthetők, így a túlterhelt és kapacitáshiányos nyomozó szervek saját hatékonyságukat javítani tudják az ilyen ügyekre rendelkezésre álló nyomozási határidő többlettel, ellensúlyozva a nehezebben nyomozható és hosszabb elhúzódású ügyekre fordított intervallumot.
- Alapját képezi a statisztikai homogenitás, vagyis ezeket az ügyeket is egy egységnek kezelik, így nem tesznek különbséget az ügyek eredményességi mutatóiban.
- Értelemszerűen, a gyorsított eljárásokra (bíróság elé állítás) rendelkezésre álló időkeret folyamatos növelése egy burkolt jogalkotói szándékot takar, hogy elismerve a jogalkalmazó túlterheltségét – amit a statisztikai szemlélet okoz, és javarészt emberi tényező – ésszerű kompromisszummal tereli be őket a gyorsított eljárások számának növelésébe, úgy, hogy ezzel lényegileg kapacitás rugal-

¹⁷⁰ Fázsi László–Fedor Anett: A bíróság elé állítás szabályozásának változásai. Belügyi Szemle 2014/1. szám, 75–91. oldal (Belügyminisztérium, Budapest, 2014).

masságukat csökkenti az átlagos nyomozási határidővel való gazdálkodás korlátozása miatt. „A bíróság elé állítás szabályozása terén a jogalkotó nem tudott felnőni feladatához, és figyelmen kívül hagyta a jogalkalmazás emberi tényezőjét. A külön eljárás tervezhetetlensége feszebb tevékenységet kíván meg az általános szabályokhoz képest még ma is a szorosabb határidők betartása miatt. Ezért a jogalkalmazó rövid távú érdekei könnyen felülírhatják a jogalkotó által kitűzött célt, amíg diszkrecionális jogkörében dönthet arról, hogy a bíróság elé állításra alkalmas ügyek esetében kezdeményezi-e a külön eljárás lefolytatását. A bíróság elé állítások tekintetében nagy szóródás mutatkozik az egyes megyék között. Ez pedig semmi mással, csak a rendőrség és az ügyészség eltérő aktivitásával magyarázható.”¹⁷¹ „Az eljárás egyszerűsítését, illetve gyorsítását célzó intézmények alkalmazását nem feltétlenül célszerű a jogalkalmazó mérlegelésére bízni, ha lehetőségének és indokoltságának kérdése jogalkotás szintjén is eldönthető.”¹⁷² A bíróság elé állítással kapcsolatosan a jelenlegi Be. törvény koncepciójánál is megjelentek a szkepszisek: „A gondot – no, nem az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolatában, hanem az egész büntetőeljárás menetében – a bíróság elé állítás új szabálya okozza majd. A Be. 517. § (2) bekezdése szerint ugyanis, ha a bíróság elé állítás feltételei fennállnak, tettenérés esetén az ügyész a terheltet a bűncselekmény elkövetésétől számított 15 napon belül bíróság elé állítja. Ezeket az ügyeket, az 1973. évi Be. szerint, zömében tárgyalás mellőzésével zárta le a büntető igazságszolgáltatás. Kérdés-ként tehető fel, hogy az intézmény alkalmazásának a nyomozó hatóságoknál, az ügyészségen, az ügyvédi karban és a bíróságon megvannak-e a feltételei. A válasz egyértelmű nem! Ebből az következik, hogy a Be.-nek ez a rendelkezése a gyakorlatban nem lesz életképes.”¹⁷³

- A jogalkotó a diszpozitivitással lényegében fenntartja a nyomozó hatóság aktuális reagálási képességét és flexibilitását a változó feladatokhoz oly módon, hogy nem köti fix határidőkhöz. Az egész kérdés kiindulópontja annak a tézisnek az elfogadása, hogy a bűnözés a bűnüldözés képességeihez igazodik, vagyis megnövekedett bűnüldözési potenciál arányosan növekvő bűnözéssel – látenciából leharapva – köti le a mindenkori kapacitást.

E gyorsított intézmény hatékonyság növelésének egyik módja, hogy nem a jogalkalmazó mérlegelésére bízta, hogy az adott feltételek fennállnak-e a konkrét ügyben, hanem a jogalkotó valóságos pozitív tartalmú feltételek eligazításával pontosan meghatározza azt, hogy ténylegesen milyen tartalmú ügyekben helyesli az egyszerűsítés alkalmazását. Az egyszerűsítés feltételeit tehát nem diszpozitív, hanem kógens szabályok állapítják meg, amelyek természetesen megengedhetik azt, hogy az eset összes körülményeire, de főként az ügy bonyolultságára tekintettel a jogalkalmazó esetenként az egyszerűsített eljárásra tartozó ügkörben is a rendes eljárási formát válassza.

A kógens feltételek bevezetéséhez vizsgálni kell a taxálandó ügyek időszerűségét, vagyis átlagosan mennyi idő kell az adott büntetőeljárás során a nyomozásra. Az időtényező variálása azonban nem mindig hat a differenciálás ambicionálásának irányába. A gyorsított eljárásokra szánt határidő emelését nyilvánvalóan eddig is a

¹⁷¹ Fázsi László–Fedor Anett (2014), 82–83. oldal.

¹⁷² Fázsi László–Stál József: A nyomozás nélküli vádemelés lehetőségeinek kérdéseiről a büntetőbíró szemszögéből. Belügyi Szemle 2012/12. szám, 47. oldal (Belügyminisztérium, Budapest, 2012).

¹⁷³ Nyíri Sándor: Az ügyészség és a nyomozóhatóság kapcsolata. Belügyi Szemle 2003/7–8. szám 64. oldal (Belügyminisztérium, Budapest, 2003).

gyakoribb alkalmazás szorgalmazásának szándéka vezérelte,¹⁷⁴ így nőtt meg az I. Be. törvényben leírt bíróság elé állítás 3 napos határideje 2010-ben, közel fél évszázad alatt, fokozatosan 30 napra. A statisztikákat áttekintve látványos növekedést a gyorsított eljárások számának szaporodásában mégsem tapasztalhatunk, nem beszélve arról, hogy valójában többségében olyan ügyek esetében kerül alkalmazásra, ahol érdemleges nyomozási cselekmények végrehajtása nem igazán történik. Mindezekről függetlenül, a tárgyalásra kitűzés és a rendes jogorvoslat miatt a bírósági eljárás látványosan mégsem rövidült.

Megvizsgálva az egyes nyomozó hatóságok bíróság elé állításának számadatait, megállapíthatjuk, hogy jelenleg bizonyos nyomozó hatóságok esetében rendkívül változó az arányuk (Somogy Megye: 29,22 %, Budapest: 0,89% – 2012-es adat),¹⁷⁵ ami mit sem bizonyít jobban, mint:

1. más az egyes nyomozó hatóságok munkaszervezési feltételrendszere,
2. sajátos és nem egységes a büntető igazságszolgáltatás szereplőinek egymáshoz való (bizalmi) viszonya,
3. aránytalan a kapacitás elosztás és a kondíciók az egyes hatáskori és illetékességi szintek között,
4. a büntetőeljárásokra fordított időkeret önkényes, a jogalkalmazó szerv munkaigényességétől és hajlandóságától függően van beállítva.

Statisztikai mérésekkel nincs alátámasztva, azonban a nyomozások időtartama összevetve a bűncselekmények számával, szintén arról árulkodik, hogy a hatékonyság és a gyorsaság – ellenben az ügyeredményességgel – valójában nem szempont. Az is valószínűsíthetően kijelenthető, hogy a bizonyítási eljárás terjedelmére vonatkozó adatokat nem lehet egyszerű vízváltásztónak tekinteni mennyiségi alapon, hiszen legkevesbé sem a Btk.-beli minősítés teszi egyszerűvé vagy/és bonyolulttá az adott ügy nyomozását.

7.2.1.1. A bíróság elé állítások számát – nyomozó hatósági érdekkörben – befolyásoló tényezők

Nyomozó hatósági érdekkörön belül, a bíróság elé állítások számát a következő tényezők befolyásolják.

a) Jelentős mértékben függ az alkalmazás gyakorisága attól, hogy az adott rendőri szerv azt mennyire preferálja, amelyet lényegesen erősít, hogy jelenleg a nyomozó hatóságok hatékonysági rangsorában ez a gyorsított eljárási forma értékelési tényezőként szerepel.

b) Gyengíti az alkalmazást, ha a forrányomos intézkedések sorában nem hangsúlyos a bíróság elé állítás, így nem lesznek megfelelőek az elsődleges intézkedések. Kellő vezetői irányítás és nyomatékosítás hiányában, az azonnalos cselekményeket végző nyomozók nem törekednek arra, hogy a kihallgatás eredményre vezessen, így a gyanúsított általában megtagadhatja a vallomástételt.¹⁷⁶ Sajnálatosan csak ké-

¹⁷⁴ Moldoványi György: A bíróság elé állítás, a tárgyalás mellőzése pénzbüntetés kiszabása estén és a különleges eljárások szabályozása az új büntető eljárási törvényben. Belügyi Szemle, 1973/10. szám, 12. oldal (Belügyminisztérium, Budapest, 1973).

¹⁷⁵ Legfőbb ügyészség által a büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai című statisztikai összeállítás. 2013.

¹⁷⁶ Az elsődleges intézkedéseknek és a halasztást nem tűrő (halaszthatatlan) nyomozási cselekményeknek, valamint a komplex krimináltaktikai módszerként alkalmazott forrányomos felderítésnek, messze nem az a célja, hogy a gyanúsított kihallgatása „eredményre vezessen”. Kétségtelen, hogy a gyanúsított „együttműködési készsége” már a kezdeti lépésektől meghatározhatja a nyomozás (pozitív) irányát, azonban a jelzett intézkedések és nyomozási cselekmények elrendelésének fő vagy alapvető oka a késedelem veszélye, másképpen: a nyomok, anyagmaradványok és tárgyi bizonyítási eszközök mielőbbi felkutatása és rögzítése, valamint a még szabadlábban lévő, menekülő, stb. elkövető(k) elfogása, illetve kiténének megállapítása. (A szerkesztő megjegyzése.)

sőbb, az ügyet kézhez vevő vizsgáló előtt derül ki a gyanúsított együttműködési készsége, különösen, ha már elkezdtek kihallgatni a tanúkat, és beszerezni a bizonyítási eszközöket. Ilyen okból gyakran hiúsul meg a bíróság elé állítás. Segít, ha az elsődleges intézkedéseket követően rögtön szelektálják az ügyet, és létezik a kaptányságon külön csoport vagy alosztály az ilyen eljárásokra.

c) A bíróság elé állítások hátránya tehát, hogy az ilyen eljárás szervezettebb munkavégzést követel, több személyt mozgat meg (pl. a 3 napos határidő esetében azonnal ki kell hallgatni a tanúkat, értéknilatkozatot szükséges beszerezni, stb.), ami felborítja a vizsgálók betervezett napirendjét, az idézések csúsznak, stb. Ezért több embert és precízebb szolgálatbeosztást igényel, ami egy nagyobb és létszám tekintetében jobb helyzetben lévő nyomozó hatóságnál olyannyira nem okoz gondot. Nem véltetlen az óriási eltérés a nyomozó hatóságok ezzel összefüggő statisztikai mutatóiban.

d) A 30 napos bíróság elé állítás esetében akadály, hogy amennyiben szakértő ki-rendelésre kerül sor, a szakvélemény nem mindig készül el időre. Például súlyos testi sértés esetében, amire megérkezik a kórházból a látlelet és annak alapján elkészül a szakvélemény, letelik a 30 napos határidő. További gond, hogy amire a vizsgáló megkapja az ügyet a nyomozóktól, akkor már 4–5 napos az ügy, illetve ennnyivel korábban már küldeni kellene az ügyésznek.

e) Legnagyobb oka a bíróság elé állítások csökkenésének, hogy a tettenérések száma drasztikusan visszaesett, főleg a nagyvárosokban, ahol túl kevés járőr van az utcán, így logikusan kevesebb a tettenérés. Javulhatna ez az arány, ha egyszerűsíténék tettenérés esetén a bizonyítást, egyszerűsödhetne a dokumentációs kötöttség is, vagyis csak az eljárás időkerete csökkenhetne. Elegendő lehetne a rendőri jelentés, azonban az általános bizalmatlanság miatt, ne kételkedjen senki azok tartalmában. Továbbá, ne legyen szükséges a jelentésben rögzített és meghallgatott tanúk vizsgálati szakban történő kihallgatása. Nem világos, hogy mit és milyen bizonyítékokat tekintünk elégségesnek a törvény alapján, ezért sokat javítana az eljárások hatékonyságán, ha legalább ORFK utasítás formájában, ajánlás szinten megfogalmazásra kerülnének a bizonyítási cselekmények, negatív vagy pozitív vonatkozásban. A tettenérésre tekintettel el kell gondolkodni azon is, hogy a kisebb fokú bizonyítottság is elegendő legyen a marasztaláshoz, tehát más bizonyítási eszközöket külön már ne kelljen beszerezni. Ahogy erre korábban utaltam, az ilyen ügyeket rendőrségi diverzió keretében a tettenérés, beismerés esetén sommás eljárással, esetleg konszenzuális elemmel – nyilatkozat a kár jóvátételére – lehetne kombinálni, és az eljárást bírói út nélkül, pénzbüntetés alkalmazásával, megrovással vagy vádemelés elhalasztásával intézni.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Néhány szerkesztői megjegyzés a tettenéréssel kapcsolatosan: sajátságos, hogy a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.), a rendőrség szolgálati szabályzata [30/2011. (IX. 22.) BM rendelet], a Be. és a 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (Nyer.), valamint a Btk. nem definiálja a tettenérést. Egyedül a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs. tv.) – a szabálysértési őrizettel összefüggésben – utal a fogalomra. A Szabs. tv. 73. § (1) bekezdés második mondatának – rendesen kiterjesztő – értelmezése szerint, a tettenérésre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni akkor is, ha a szabálysértés helyszínéről elmenekült elkövetőt a rendőrség az elkövetéstől számított negyvennyolc órán belül elfogja.

E mosolyfakasztó meghatározás értelmében, amennyiben az elkövető, például 2014. november 21-én 23:00 órakor Nyíregyházán elkövet egy elzárással is büntethető szabálysértést, majd a helyszínről elmenekül, és a rendőrség november 23-án 21:00 órakor Pécsen, a Korhely Étteremben, vacsorázás közben elfogja, az tettenérésnek minősül.

Számomra lényegesen létszerűbb a korábbi (bírói gyakorlat által is preferált) definíció, amelynek alapján tettenérésről akkor beszélhetünk, ha a jogsértő cselekmény, illetve annak tényállási elemei (elkövetési magatartása) a tettenérő személy előtt valósulnak meg, illetve akkor is tettenérésről van szó, amikor az elkövető az inkriminált cselekmény elkövetése után a helyszínről elmenekül és folyamatos üldözés eredményeképpen – de nem napok múlva – fogják el.

7.2.2. A tárgyalás mellőzése (a büntetőparancs)¹⁷⁸

A 2013-as ügyészségi ügyforgalmi statisztika szerint, a tárgyalás mellőzések aránya a büntetőeljárások befejezésében 12,6% volt, amiből a pénzbüntetés, próbára bocsátás és a közérdekű munka, legvégül a felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazása a gyakorisági sorrend.

a) A büntetőparancs előnye: rendkívüli módon egyszerűsített szabályozás, amely a büntetőeljárás, de nem a nyomozás jelentős gyorsítását eredményezi; az eljáró hatóságok közül, az ügyésznek csökkenti a munkaterhét, a bírósági eljárást szinte kizárja, azonban a nyomozó hatóság számára nem jelent semmilyen könnyítést.

b) A büntetőparancs hátránya: amikor korábban csak csekély súlyú bűncselekmények miatt kizárólag pénzbüntetést lehetett tárgyalás mellőzésével kiszabni, akkor ritka volt a tárgyalás tartásának kérése. Amióta azonban a tárgyalás mellőzése olyan eljárássá vált, amelyben a terhelt úgy kaphat például felfüggesztett szabadságvesztést, hogy bíróval, sőt még bírósági titkárral sem feltétlenül találkozik, az aggályok fokozódnak. Ezt az sem osztatja el megnyugtatóan, hogy amikor a vádlott részére a tárgyalás mellőzésével hozott végzést nem lehetett kézbesíteni, a bíróság az ügy tárgyalásának kitűzése iránt intézkedett.

Arányában a tárgyalás mellőzése teszi ki a büntetőeljárás gyorsítása szempontjából a legjelentősebb súlyt a büntetőeljárásban, ami viszont semmilyen szinten nem hat ki a nyomozás gyorsására, mivel az csak a bíróság tehermentesítését szolgálja. Valójában nem könnyít a nyomozás eljárási szabályain, a vizsgálati szakasz bizonyítási feladatainak összetettségén, így kissé visszás a helyzet, hogy akár több száz vagy ezer oldalas akták alapján, több hónapos nyomozást követően az ügyészség tárgyalás mellőzésével kéri a bíróságtól a határozat hozatalát az elkövető bűnösségének kérdésében. Ez az eljárási forma lényegében elismeri, hogy indokolatlan a nyomozási szak vizsgálati tevékenységének bírósági ismételése, ezzel lényegében teljes egészében a nyomozó hatóság vizsgálati részlegére telepíti az előkészítő vizsgálat felelősségét és eredményét. A magas arány arról árulkodik, hogy a nyomozás vizsgálati munkájának színvonala képes kiváltani a tárgyalási bizonyítást. Ebben a tekintetben jogosan merül fel a vizsgálati terület nyomozó hatóságtól történő leválasztási igénye, abból a célból, hogy a tevékenység és a működésirányítás az ügyész és a nyomozó hatóságon keresztül ne váljon el egymástól, így a precízebb vizsgálati tevékenységeket követően, nagyobb arányban kerüljön sor a tárgyalás mellőzés, mint külön eljárás alkalmazására. Ebből a perspektívából indokolt lenne az egyszerűsített és bonyolultabb vizsgálati formákat differenciálni, így nyomozó hatósági kapacitás szabadítható fel az összetettebb vizsgálati eljárásokra. Jelenleg ugyanis minden vizsgálat azonos eljárási rendben zajlik, ha így nézzük, a tárgyalás mellőzésének említetten magas aránya valójában már korántsem olyan jelentős.

¹⁷⁸ Be. 544. § (1) A bíróság az ügyész indítványára vagy hivatalból a szabadlábon lévő vádlottal szemben tárgyalás mellőzésével, végzésben végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést, közérdekű munkát, pénzbüntetést, foglalkozástól eltiltást, járművezetéstől eltiltást, kitiltást, a sportrendezvények látogatásától való eltiltást, kiutasítást – katonával szemben lefokozást, szolgálati viszony megszüntetését is –, továbbá intézkedésként jóvátételi munkát, próbára bocsátást, megrovást alkalmaz az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén, ha

a) a törvény a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztését, a közérdekű munkát, a pénzbüntetést, a foglalkozástól eltiltást, a járművezetéstől eltiltást, a kitiltást, a sportrendezvények látogatásától való eltiltást, a kiutasítást – katonával szemben a lefokozást, a szolgálati viszony megszüntetését, a rendfokozatban visszavetést és a várakozási idő meghosszabbítását is –, illetve a jóvátételi munka vagy a próbára bocsátás alkalmazását lehetővé teszi,

b) a tényállás egyszerű,

c) a vádlott a bűncselekmény elkövetését beismerte,

d) a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető.

7.2.3. Lemondás a tárgyalásról¹⁷⁹

A 2013-as ügyészségi ügyforgalmi statisztika szerint, a tárgyalásról lemondás a büntetőeljárás befejezési formáiban mindösszesen 39 esetben történt. Ez a jogintézmény a részbeni mellőzéshez hasonlóan, alkalmazásának rendkívül elhanyagolható mivolta miatt, lényeges szerepet nem tölt be a diverziók körében.

a) A tárgyalásról lemondás jogintézményének az előnye: a bíróság elkerüli a fárasztó, a nehézkes és hosszadalmas bizonyítást, és ezzel jelentős időt takaríthat meg. A terhelt beismerő vallomása ellenében, kedvezményként, a tárgyalást követő büntetéséhez képest vélemezhetően jelentős kedvezményben részesül, aminek ára a másik oldalon is megtérül azzal, hogy az eljárás kimenetelének vádhatósági kockázatát redukálja, illetve a bíróságot tehermentesíti.

b) A tárgyalásról lemondás jogintézményének a hátránya: nem érvényesül az ártatlanság vélelme; az ügyész vállára teherként nehezedik, hogy az arra alkalmas ügyeket neki kell kiválasztania. Az egyszerű megítélésű ügyek esetén a szóbeli vádemelés, illetőleg a tárgyalás mellőzése gyorsabb és egyszerűbb eljárás. Másrészt az ügyésznek kell feloldania azt a konfliktust, hogy vajon a bíróság számára kedvező időszerűséget biztosító eljárás fejében, a kedvezményes büntetés indítványozása elegendő-e a büntetési célok eléréséhez. Az ügyésznek a beismerés súlyát mérlegelve, a javasolt büntetéstől eltérő bírósági döntés kockázatát viselnie kell (már ha van ilyen).

Nehezen érthető, hogy bár a tárgyalás mellőzéséhez hasonló jogintézmény miért nem jobban preferált az ügyészség által, hiszen ugyanazokat az alapjogokat sérti, többek között jogot a bírósági eljáráshoz vagy az ártatlanság vélelmét, ám ellentétben a tárgyalás mellőzésével, ennél a jogintézménynél a vádlott hozzájárul a tárgyalási szakasz kihagyásával történő ítélethozatalhoz, tehát nem az ő kezdeményezésétől függetlenül kerül sor az alapjogi aggályokkal terhes, külön eljárás lefolytatására. Teljesen hipokrita az a felfogás, hogy a tárgyalás mellőzése esetén, az ügyész képes és hajlandó az ügyeket tárgyalás mellőzésének javaslatával küldeni a bíróságra, míg ha a terhelt kezdeményezi ugyanezt, az már mérlegelést igényel, és eldöntéséhez, megítéléséhez kétségei fűződhetnek még abban az esetben is, ha a tárgyalás mellőzésének konjunktív feltételei egyébként fennállnak. Ez a diverziós jogintézmény a joggyakorlat tükrében arra enged következtetni, hogy az ügyészség kevésbé ad helyt a terhelti kezdeményezésnek, annak ellenére, hogy esetlegesen a terhelt egyetértésével biztosított, tárgyalás nélküli, gyors ítélethozatalt biztosíthatna. Amennyiben a vádirattól a terhelt javára eltérő ítélet lényegesen kockázatosabb lenne az ügyészség felé, úgy garantáltan jobban preferálná ezt a diverziós formát. Ugyanakkor a váderedményesség magyarországi mutatóit figyelembe véve,¹⁸⁰ a vádhatóságot nem fenyegeti nagy veszély, hogy a vádiratban javasolt büntetés vagy intézkedés helyett, lényegesen enyhébb büntetést és intézkedést fog majd a bíróság kiszabni. Ennek köszönhetően, nem élvez túl nagy prioritást a vádhatóságnál a terhelt által kezdeményezett tárgyalásról lemondás diverziós eljárása, ami egyébként is csak az ügyészség és a bíróság számára jelent könnyebb és gyorsabb eljárást. A jogintézmény alkalmazási hatékonysága a jelenlegi magyar „kötelező” vizsgálati előkészítő szakaszon alapuló kontinentális nyomozó elvű rendszerben igazából nem fokozható, így számszerű növekedésére a jövőben sem lehet számítani. Ez a jogintézmény az angolszász és a nem duplikált, hanem egyszeri vagy fakultatív vizsgálati

¹⁷⁹ Be. 534. § (1) Ha a terhelt a vádemelést megelőzően bűnösségére is kiterjedő beismerő vallomást tesz és a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság az ügyész indítványára, nyilvános ülésen hozott ítélettel megállapíthatja a vádirattal egyező tényállás, valamint a vádirattal egyező minősítés miatt a vádlott bűnösségét, és büntetést szabhat ki, illetve intézkedést alkalmazhat.

¹⁸⁰ A váderedményesség 2012-ben 96%-os volt.

eljárási rendszerű büntetőeljárási rendszerekben tud valóban működőképes lenni. Sajnálatos módon az alacsony szám arról is árulkodik, hogy a védelem nem tud a vád számára valódi ellenfélként fellépni (hiába az alapelvi szinten rögzített fair trial) – és valós fenyegető hatást kiváltani abból a célból, hogy az ügyészség gyakrabban döntsön az ilyen diverziós alku igénybevétele mellett.

ÖSSZEGZÉS

Írásomban a büntetőeljárások gyorsítása sokat hangoztatott területének „szürke zónáira”, a rendőrségi diverzióra kívántam ráirányítani a figyelmet. Kétségtelen, hogy a nyomozás gyorsításának és hatékonyabbá tételének kötelezettsége legalább annyira fontos feladat, mint az alapjogok és a büntetőeljárás alapelveinek betartása, vagy akár a törvényesség érvényre juttatása. Elég csak arra gondolni, hogy a túlterhelt és működőképességében jelentősen korlátozott nyomozó hatóságok értelemszerűen csak a törvénytelen eljárások irányába mozdulva lesznek képesek eredményjavulást elérni, különösen, ha kizárólag a bűnüldözési statisztikákra alapul a teljesítményértékelési rendszerük. Így éppen annyira fontos a gyorsítást szolgáló diverziós megoldásokat megvizsgálni és alkalmazási hatékonyságukat növelni, mint az ügyfeldolgozó kapacitást vagy képzési szintet növelni és fejleszteni. A differenciálás kérdéskörében a nyomozást egyszerűsítő megoldásokkal egy másik tanulmányomban korábban már foglalkoztam, ezért itt inkább a büntetőeljárási elterelések gyakorlatát elemeztem. Ebből a célból fontosnak láttam, hogy az OKRI-nak az erre a kérdésre irányuló nemzetközi és korábban még nem publikált kutatása alapján mutassam be számos európai ország diverziós gyakorlatát. Ezt követően elengedhetetlennek tartottam, hogy rávilágítsak a hatékonyságot jelentősen befolyásoló ügyészségi és nyomozó hatósági viszony természetére, amelyet egyes kiemelt jelentőségű országok büntetőeljárási rendszerének bemutatásánál, a diverziós formáik mellett, szintén hangsúlyoztam. Végül Magyarország hatályos büntetőeljárási szabályozásának diverziós intézményeit vettem górcső alá, a jogalkalmazás hatékonyságának tükrében. A fentiek elemzése során, a következő megállapításokra jutottam.

1. A hazai diverziók alkalmazásának döntő és kizárólagos szakasza a közbelső ügyészi szakasz, amelyet minden esetben a teljes bizonyítási formassággal járó nyomozási szakasznak kell megelőznie.
2. A diverziós formáink leginkább a bíróságokat tehermentesítik, de részben az ügyészségeket is.
3. Magyarországon a rendőrségi diverzió jogintézményi formái nem léteznek, ezért a rendőrség csak a „rejtett” diverziót alkalmazhatja, ami azonban saját népszerűségét és lakossági megítélését csorbitja, továbbá az eljárások megindítására való hajlandóság csökkenése miatt, a hatósággal szembeni bizalmatlanságot fokozza.
4. A létező diverziós (opportunitás elvű vagy sommás) lehetőségek a nyomozó hatóság számára eljárási munkakönnnyítést vagy tehermentesítést egyáltalán nem biztosítanak.
5. A büntetőeljárás alapján csupán egyetlen diverziós forma érinti a nyomozó hatóságot (bíróság elé állítás), ami azonban csak többletfeladatokkal jár. Másrészt, sajátosságai miatt, a jelentősen eltérő nyomozó hatósági kondíciók következtében, differenciáltan kerül alkalmazásra a munkaszervezés sajátos többletfeladatai okán.
6. A nyomozó hatóság vizsgálati eljárása, a leggyakrabban alkalmazott bírósági diverzió, a tárgyalás mellőzés keretében elismerésre kerül azzal, hogy a tárgyalási bizonyítást már feleslegesnek ítéli meg az ügyész. Ugyanakkor a hazai nyomozó hatóságnál nincs fakultatív vizsgálat, mint más országokban (pl. Ausztria), így a

vádirattal elküldött¹⁸¹ minden más ügyben vizsgálati tehermentesítésre, diverziós formában, nem került sor.

7. Nem létezik az elsődleges – közterületi – intézkedéseket követően az egyszerű jogi és ténybeli megítélésű ügyekben, akár tettenérés esetén sem a bíróságra való közvetlen idézés rendszere, amivel a nyomozó hatóság vizsgálati tevékenysége szintén kiküszöbölhető lehetne.
8. Nincs lehetőség a nyomozó hatóság számára, hogy az eljárás nyomozási szakaszában javaslatot tegyen a bíróságot mentesítő diverziós formák alkalmazására, annak ellenére, hogy az elrendelések feltételei már itt világossá válnak.
9. A bíróság elé állítás csak a nyomozó hatóság és az ügyész számára ír elő gyorsítási kötelezettséget,¹⁸² a bíróság számára már nem, így az ügyek sok esetben a hagyományos eljárási rendben kerülnek elbírálásra.

Egyszer és mindenkorra be kell látni, hogy a büntetőeljárás hatékonyságának kulcsa (gyorsítása, egyszerűsítése) a többi országhoz hasonlóan a rendőrségi diverziók térnyerésének megengedésében rejlik. Ezt jól mutatja, hogy még a szigorú legalitás elvén nyugvó jogrendszerek is felmérték azt a helyzetet, aminek köszönhetően az ilyen jogintézményeket a jogalkotók az egyes büntetőeljárási kodifikációk során már nem az egyes alrendszerek (bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság) érdekérvényesítési képességeinek eredményétől függően vezettek be vagy hagytak figyelmen kívül, hanem kizárólag a büntetőeljárás egészének hatékonysága és célszerűsége által vezérelve.

A tanulmányom arra a feltevésre épült, hogy az ügyészség és a nyomozó hatóság viszonyának kölcsönös, bizalmi és nem függőségi, vagy függőségi ugyan, de tevékenység és a működésirányítási összekapcsolása jelentősen összefügg a teljes büntető igazságszolgáltatási rendszer működésének hatékonyságvesztésével. Ez leginkább a regisztrált bűncselekmények számának, és az adott ország jogrendszerében alkalmazott diverziók arányának összefüggésében nyeri el igazolását. Amennyiben domináns a tárgyalás előtti – ügyészi és rendőrségi – diverzió, úgy gyorsul a büntetőeljárás is, így növekedhet a rendszer bemeneti kapacitása, ebből következően a változatlan nyomozó hatósági ügyfelvétel képesség is nagyobb lesz. Mindehhez azonban a nyomozóhatóság formális „diverziós” kezdeményezési lehetőségeinek szélesítésére, esetleg a nyomozási szakasz írásbeliségének könnyítésére, továbbá az ügyek eljárási rendjének súly szerinti differenciálására van szükség. Következésképpen, a javuló ügyfelvétel képesség a nagyobb regisztrált bűncselekményi számban, a hatékonyabb bűnüldözési fellépést elismerő társadalmi presztízs növekedésében, illetve csökkenő punitív büntetőpolitikai orientálódásban fog realizálódni. Zárszóként ugyan mi lehetne sokatmondóbb, mint a kiindulópontot jelentő „Miért is fontos a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága?” teoretikus kérdésre autentikus válaszként Farkas Ákost idézni, vagyis: „Minél nagyobb a feszültség a büntető igazságszolgáltatással szembeni elvárások, a társadalom biztonságérzete és az igazságszolgáltatási rendszer teljesítőképessége között, annál nagyobb a valószínűsége a represszív-autoriter kriminálpolitika kialakulásának.”¹⁸³

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

1. Bánáti János: Gyorsítás versus garanciák. A Magyar büntetőjogi társaság jubileumi tanulmánykötete (Budapest–Debrecen–Pécs, 2011)

¹⁸¹ A vádirattal befejezett büntetőeljárások aránya 50,2% volt 2013-ban.

¹⁸² Tegyük hozzá, hogy a bíróság elé állítással a nyomozó hatóságtól küldött ügyek nem minden esetben kerülnek ebben a külön eljárási formában az ügyészségre.

¹⁸³ Farkas Ákos (2002), 51. oldal.

2. Barabás Andrea Tünde: Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában (KJK-KERSZÓV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004)
3. Bócz Endre: Legalitás, opportunitás és az ügyész diskrecionális jogköre. Rendészeti Szemle 1994/1. szám (Belügyminisztérium, Budapest, 1994)
4. Burgstaller: Perspektiven der Diversion in Österreich aus der Sicht der Justiz. in: Perspektiven der Diversion in Österreich [(Interdisziplinäre Tagung vom 27 bis 29 April in 1994 in Innsbruck). Bundesministerium in Justiz. 1995]
5. Connidis, Ingrid Arnet: Rethinking of Criminal Justice Research. A system perspective (Holt, Rinehart and Winston of Canada Limited, 1982)
6. Fakó Edit: Diverzió a német, az osztrák és a magyar büntetőeljárásban. PhD értekezés [Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar – Deák Ferenc Doktori Iskola. Miskolc, 2003]
7. Farkas Ákos: A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai (Osiris Kiadó, Budapest, 2002)
8. Fázsi László–Fedor Anett: A bíróság elé állítás szabályozásának változásai. Belügyi Szemle 2014/1. szám (Belügyminisztérium, Budapest, 2014)
9. Fázsi László–Stál József: A nyomozás nélküli vádemelés lehetőségeinek kérdéseiről a büntetőbíró szemszögéből. Belügyi Szemle 2012/12. szám (Belügyminisztérium, Budapest, 2012)
10. Herke Csongor: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei. Egyetemi jegyzet (Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2012)
11. Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei. Egyetemi jegyzet (Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2011)
12. Hermann, J: „Diversion und Schlichtung”. Zeitung für gesamte für Strafrechtswissenschaft. 96(1984) Hft. 2.465.
13. Hirano: „Diversion und Schlichtung”. ZStW 93 (1981)
14. John McEnany–Bócz Endre: Bűnügyi nyomozás és büntetőjogi felelősségre vonás az Egyesült Államokban I. rész (Az amerikai büntetőeljárás) Rendészeti Szemle, 1992/11. szám (Belügyminisztérium, Budapest, 1992)
15. Kadlót Erzsébet: A jogbizonytalanság múzeuma, avagy barangolások az új büntetőeljárás törvény útvesztőiben. Magyar jog, 2004/1. szám (Magyar Jogász Szövetség, Budapest, 2004)
16. Kerecsi Klára: Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája (CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2006)
17. Kertész Imre: A legalitás eróziója, az opportunitás inváziója. Emlékkönyv Dr. Tokaji Géza c. egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára [Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica (Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága), Szeged, 1996]
18. Kiss Anna: Görögország helyett Budapest (Ügyvédvilág, 2013. május 23. – <http://ugyvedvilag.hu/rovatok/eletmod/gorogorszag-helyett-budapest>)
19. Korinek László: A bűnügyi tudományok helyzete. Magyar Tudomány 2007/12. szám (Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2007)
20. Korinek László: Tendenciák. Belügyi Szemle 2003/1. szám (Belügyminisztérium, Budapest, 2003)
21. Láng László: A büntetőeljárást gyorsító és egyszerűsítő jogintézmények és mechanizmusok. Előadás, EUROJUSTICE konferencia, Budapest, 2010)
22. Márki Zoltán: Az új büntetőeljárás törvény és újdonságai. Belügyi Szemle 2003/7–8. szám (Belügyminisztérium, Budapest, 2003)
23. Mészáros–Szabó–Tilki: Az eljárást gyorsító, hatékonyságot növelő megoldások az európai vádhatóságok munkaszervezésében. Ügyészek Lapja 2013/3–4. és 2014/1. szám (Ügyészek Országos Egyesülete, Budapest, 2013/14)

24. Miskolczi László: Egy konferencia tanulságai, avagy a magyar büntetőeljárás továbbfejlesztésének az ügyész-e a kulcsszereplője. *Ügyészek Lapja*, 2001/1. szám (Ügyészek Országos Egyesülete, Budapest, 2001)
25. Moldoványi György: A bíróság elé állítás, a tárgyalás mellőzése pénzbüntetés kiszabása estén és a különleges eljárások szabályozása az új büntető eljárási törvényben. *Belügyi Szemle*, 1973/10. szám (Belügyminisztérium, Budapest, 1973).
26. Nagy Anita: Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakaszában. PhD értekezés (Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2007)
27. Nyíri Sándor: Az ügyészség és a nyomozóhatóság kapcsolata. *Belügyi Szemle* 2003/7–8. szám (Belügyminisztérium, Budapest, 2003)
28. Nyíri Sándor: Az ügyészség és a nyomozóhatóság kapcsolata. *Belügyi Szemle* 2003/7–8. szám (Belügyminisztérium, Budapest, 2003)
29. Pápai-Tarr Ágnes: A büntetőeljárás egyszerűsítésének alkotmányjogi kérdései, különös tekintettel az úgynevezett külön eljárásokra (Collectio Juridica Universitatis Debreceniensis V. Debrecen, 2005)
30. Pilgram: Die erste österreichische Rückfallstatistik – in Mitter zur Evaluation regionaler Strafenpolitik. *ÖJZ.*, 1991
31. Sléder Judit: A büntetőeljárás megindítása. PhD értekezés (Pécsi Tudományegyetem Doktori Iskola, Pécs 2010)
32. Steve Clarke: Trends in crime and criminal justice, 2010. Eurostat in focus 18/2013 – http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-13-018/EN/KS-SF-13-018-EN.PDF (letöltési idő 2014. június 16.)
33. Szabóné Nagy Teréz: A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985)
34. 2002/1994. (I. 17.) Kormányhatározat a büntetőeljárás koncepciójáról
35. A vád törvényességének vizsgálata. Összefoglaló vélemény [szám: 2013.EI.II.E.1/4.2014. április (Kúria, Büntető Kollégium, Joggyakorlat elemző Csoport, Budapest, 2013)]
36. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (87) 18 sz. Ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítéséről és az Indokolás (Elfogadta a Miniszteri Bizottság 1987. szeptember 17-én a miniszteri megbízottak 410. ülésén)
37. <http://en.wiktionary.org/wiki/diversion> [Wikiszótár (letöltve: 2014. május 23.)]
38. http://szotar.sztaki.hu/search?fromlang=all&tolang=all&searchWord=diversion&langcode=hu&u=0&langprefix=&searchMode=WORD_PREFIX&viewMode=full&ignoreAccents=1 (letöltve: 2014. május 23.)
39. http://www.euro-justice.com/member_states/austria/country_report/1362/ (letöltési idő: 2014. június 17.)
40. Legfőbb Ügyészség által a büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai című statisztikai összeállítás (Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2013)
41. Német Bírósági Szervezeti Törvény (Gerichtsverfassungsgesetz, GVG 1975-ben egységes szerkezetbe foglalva)
42. Német Büntető Perrendtartás [1877. II. 1-től hatályos Büntető perrendtartás (Strafprozessordnung, StPO) az 1987-es egységes szerkezetbe foglalva]
43. StPO Kommentar (Kommentar zu StPO), (Hrsg): Leuterhand, 1998

Dr. Sivadó Máté¹⁸⁴

Új kihívások a drog- és alkoholhelyzet kezelésében itthon, Európában és a világban

BEVEZETÉS – RÖVIDEN A VÁLTOZÁSOKRÓL

A droghelyzet a világ számos pontján jelentős elmozdulást mutat. Az USA hosszú évtizedes drogpolitikájában komoly változás történt. Úgy tűnt, hogy a büntetést preferáló, az ártalomcsökkentést egészében elutasító álláspontjuk mellett még sokáig kitartanak. Ehhez képest, az egyes államok egymás után jelentenek be könnyítéseket a marihuánához való hozzájutás területén. Természetesen, ez nagyrészt orvosiilag indokolt marihuána használatot jelent, de tudható, hogy a szabályozás kijátszható, aki nagyon akar, kaphat legálisan kannabiszt ezen államokban. Colorado államban pedig 1 uncia (28 gramm) mennyiség alatt törvényesen birtokolhatóvá teszik a marihuánát a 21 éven felüli állampolgárok számára. A 25 %-os forgalmi adóból 100 millió dollár bevétel várható államonként.

A másik forrpont a témában Mexikó. A közép-amerikai országban az elnök háborút hirdetett a drokartellek, a drogkereskedelem ellen, amihez jelentős amerikai segítséget kapott. Az eddigi legóvatosabb becslések szerint, a háborúnak hatvanezer civil áldozata van. Gyakorlatilag polgárháború-közeli a helyzet. A civil szervezetek egyre gyakrabban vetik fel azt a kérdést, hogy milyen politikai céllal indokolható ekkora mértékű áldozat, főként, ha tekintetbe vesszük, hogy a drokartellek a korábbi politikai rezsimek bábáskodása, néha irányítása mellett nötték ki magukat, szereztek hatalmat, befolyást, vagyont. A legnagyobb hatalmú vezető letartóztatásától sem lehet várni jelentős pozitív elmozdulást a krízisben.

Mindeközben Magyarországon a dizájner drogok aránya a piacon – ahogyan az a lefoglalási statisztikákból kiderül –, meghaladja az 50%-ot. A fogyasztói ára pedig jelentősen alacsonyabb az alkoholnál. A szabályozás fut az egyre újabb jelenségek után. A szakma nagy örömmel üdvözölte az „új pszichotróp anyag”-okat gyűjtő listát, illetve az ehhez tartozó büntetőjogi szabályozást, azonban az eredményeket nem mindenki értékeli egyöntetűen. Az alacsony küszöbű ellátásban máris jelentkezett az a probléma, hogy a fogyasztók jelentős része igyekszik hozzájutni a piacon éppen elérhető kettő-három legális, ezért jelentősen olcsóbb tudatmódosító szerhez, amelyek még nem kerültek fel a folyamatosan frissülő pszichotróp listára. Sokan a heroinról álltak át ezekre. A jelenség olyan méreteket ölt, hogy a nemzetközi drogkereskedelem szereplői számára lassan nem éri meg Magyarországon megbontani a Balkán felől, Nyugat-Európa felé, hazánkon átszállított heroint. Az új, még nem kipróbált anyagok túlادagolása jelentősen nagyobb, mint a jól ismert szereké.

A DROGGAL SZEMBENI FELLÉPÉS LEHETŐSÉGEI

A legtöbb kutató egyetért abban, hogy a drogjelenség kezelésének három nagy eszközcsoportja van. Ezek a keresletcsökkentés, a kínálatcsökkentés és az ártalomcsökkentés. A keresletcsökkentés a drogok iránti igény mérséklésén alapul.

¹⁸⁴ A szerző rendőr őrnagy, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézete Kriminológiai Tanszékének oktatója.

Ezek az eszközök kecsegtetnek némi eredménnyel, mivel tudjuk, hogy a drogpuacot az igények mozgatják. Ez a terület nagyon idő- és pénzigényes. Nem kínálnak négy évben mérhető látványos megoldásokat. Ezért ki is merülnek nagy részben a látzatcselekvés szintjén az e tárgyban tett intézkedések, illetve néhány, mélyen elhivatott szakember emberfeletti munkájában. Az iskolákban folyó DADA, Ellenszer és hasonló programok keretében lelkiismeretes, jó szándékú hivatásosok és civilek dolgoznak nagy hittel, azonban a hatásfokát tekintve megoszlanak a vélemények ezekről a programokról. Egyre inkább úgy tűnik, hogy a legnagyobb mértékben veszélyeztetett kiskamasz, illetve pubertás korosztályok tagjait nem lehet elrettenteni a drogok veszélyeire való hivatkozással. Erre a korcsoportra, különösen a fiúkra, éppen a veszély keresése a jellemző. A friss jogosítvánnyal rendelkező tizenéves fiú sem azért hajt gyorsan apja kocsijával, mert nem tudja, hogy mennyi a sebességkorlát, vagy ne ismerné a gyorshajítás veszélyeit. Pontosan a dolog veszélyessége miatt cselekszik így. Nincs okunk azt feltételezni, hogy a drogok esetében más lenne a helyzet. Ezért nem hiszek az elrettentés erejében.

A kínálatcsökkentés a legkommerszebb eszközrendszer. A közönség imádja, a szavazók vevők rá, a rendészeti apparátus pedig igazolhatja vele önnön fontosságát. A lényege, miszerint rendészeti-jogi – szélsőséges esetben hadi – eszközökkel lép fel az állam a drogterjesztők és fogyasztók ellen. A kérdéssel kevesebbet foglalkozók számára úgy tűnhet, hogy ezzel valódi, látványos eredményeket lehet elérni. A látvánnyal nincs is baj. Az alsógatyában földön fekvő drogterjesztők hátán térdelő kommandósok, vagy a nagy mennyiségű lefoglalt drog látványa erőteljes. Továbbá azt közvetíti az emberek számára, hogy mostantól a piacon kevesebb lesz a drog és a terjesztő. Ennek hamisságával azonban minden szakember tisztában van. A kieső dílerek helyére pillanatok alatt lép az újabb szereplő, a lefoglalt drogot napok alatt pótolják. A konkrét eredmény az, hogy erre a pár napra a kábítószer piaci ára emelkedik. Érdekes jelenség továbbá, hogy a nagy fogásokat követően gyakran hallhatunk drogos halálesetekről. Ezeket sokáig azzal magyarázták a szakértők, hogy a korábban megszokotthoz képest nagyobb tisztaságú anyag kerül a piacra, amiből a fogyasztó a szokásos mennyiséget adagolja, majd túladagolásban elhalálozik. Bármennyire legyen is ez logikus, nem ez az igazság. A drogfogyasztásra tartósan berendezkedett személyek szervezetében magas tolerancia alakul ki a használt anyaggal szemben. Így lehetséges az, hogy aki több éve fogyaszt heroint, az a nem fogyasztók számára halálos dózist jelentő mennyiség többszörösét képes a vénájába fecskendezni anélkül, hogy komolyabb egészségkárosodástól kellene tartania. A lefoglalások miatt kialakuló ellátási nehézségek idején, ez a kialakult tolerancia csökken. Amikor újra hozzájut a függő az anyaghoz, a korábban megszokott/tolerált mennyiséget injektálja, majd meghal. Összességében sajnos arra a megállapításra jutottak a szakemberek, hogy a drogkereskedelemmel szembeni rendészeti fellépés, vagy akár a fenyegetés, noha nagyon fontos eszköz, de hatástalan.

Az ártalomcsökkentés a harmadik és legkésőbb felismert út. Egy olyan alapvetéssel kezdődik, ami a legtöbb, illegális drogot nem fogyasztó ember számára elfogadhatatlan. Azzal, hogy tudomásul vesszük a következőket:

- a drogmentes társadalom egy elérhetetlen eszménykép,
- a legális és illegális drogok között hatásmechanizmusukban, veszélyességükben nincs különbség,
- vannak olyan drogfogyasztók, akik nem akarnak, illetve nem tudnak lemondani a fogyasztásról,
- a kényszerítő kezelések hatástalanok a drogfogyasztással szemben.

Meggyőződésem szerint, a drogpolitika súlypontját a keresletcsökkentésre és az ártalomcsökkentésre kell helyezni, szemben a mai helyzettel, amikor a kínálatcsök-

kentést preferáljuk. Nézzünk meg két példát, amelyek alátámasztják a kínálatcsökkentésre fordított erőfeszítések eredménytelenségét.

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

Az USA-ban, amióta drogpolitika létezik, a büntető jellegű intézkedések és az utólagos beavatkozás preferálása volt jellemző. Ma is többszázezer ember ül büntetés-végrehajtási intézetekben fogyasztási mennyiségű kábítószer birtoklásáért. Ennek ellenére, az USA területén bárhol könnyen beszerezhető gyakorlatilag bármilyen illegális kábítószer. Az utóbbi években ez a megbonthatatatlannak hitt tendencia megváltozott, sorra születnek a törvények a marihuána dekriminalizálása vagy éppen legalizációja tárgyában.

Az Amerikai Egyesült Államokban, a szövetségi törvények értelmében, a kannabisz használata, értékesítése és birtoklása illegális, de a szövetségi kormány bejelentette, hogy ha az adott állam akarja, dekriminalizálhatja a kannabisz rekreációs használatát, amennyiben ennek pontos szabályozási rendszerét megteremti. A szövetségi törvény indokolása szerint, a kannabisz használata során nagy a veszélye a hozzászokásnak, és nincs orvosi indoka a használatnak.¹⁸⁵

Nevadában 2002-ben népszavazást írtak ki abban a kérdésben, hogy törvényes legyen-e, akár 3 uncia (85 g) marihuána birtoklása, 21 évnél idősebbek számára. A támogatók aránya 39% volt, így a kezdeményezés elbukott.

Egy hasonló kezdeményezés történt 2006-ban, szintén Nevadában, ami már legalizálta és szabályozta volna a marihuána termesztést és birtoklást legfeljebb 1 unciaig (28 g), 21 évnél idősebbek számára. Ezen a szavazáson az „igenek” aránya 44% volt, így a szabályozást nem vezették be.

Dél-Dakotában 2006-ban szavaztak a témában. A szavazók számára feltett kérdés az volt, hogy lehetővé tegyék-e egészségügyileg indokolt esetben, orvos által ellenőrzött körülmények között, az orvosi marihuána használatát. A támogatók 48%-kal alulmaradtak az ellenzőkkel szemben.

Gil Kerlikowske, a Nemzeti Drogellenőrzési Hivatal igazgatója 2009 júliusában tisztázta a szövetségi kormány álláspontját: kijelentette, hogy „a marihuána veszélyes és nincs gyógyászati előnye”, illetve hogy „a legalizálás nem szerepel az elnök szótárában, és az enyémben sem”.

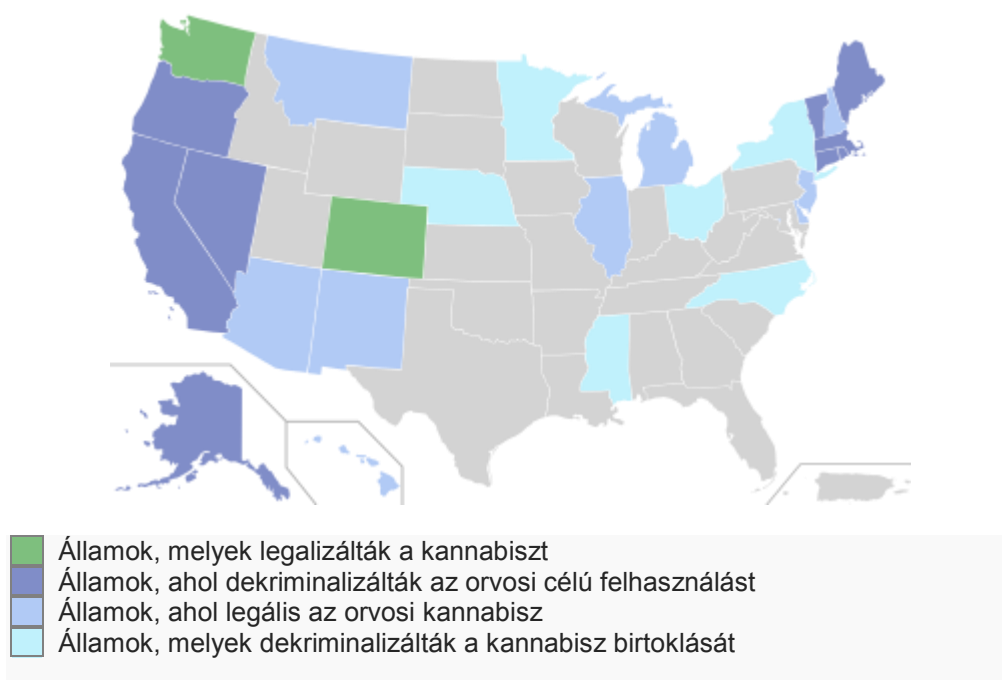
Colorado és Washington államokban 2012. november 6-án népszavazást rendeztek, amelynek eredményeképpen legalizálták a rekreációs kannabisz használatot. Ugyanakkor, az egyes állami törvények nem mindig felelnek meg a szövetségi szabványnak. Számos állam dekriminalizálta a marihuánát különböző mértékben, más államokban mentességet élveznek a kifejezetten orvosi célú kannabisz használók.

Az USA Legfelsőbb Bírósága kimondta, az Amerikai Egyesült Államok kontra Oakland Cannabis Buyers' Cooperative and Gonzales kontra Raich ügyben, miszerint a szövetségi kormány nem adja fel azt a jogát, hogy szabályozza és kriminalizálja a kannabiszt. Továbbá, ha a szövetségi törvény még mindig elsőbbséget élvez.¹⁸⁶

¹⁸⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Cannabis_in_the_United_States

¹⁸⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Legality_of_cannabis_by_U.S._state

SZABÁLYOZÁS AZ EGYES ÁLLAMOKBAN

MEXIKÓ

Felipe Calderon, egykori mexikói elnök, 2006-ban szövetkezett az Amerikai Egyesült Államokkal a drokartellek ellen. A megállapodás alapját az a tény képezte, hogy az USA-ban forgalomba kerülő drogok, ezen belül kiemelten a kokain, a heroin, a metanfetamin és a marihuána jelentős része Mexikón keresztül érkezik az országba. A kínálatcsökkentési szándékra a válasz kézenfekvő: zúzzuk szét a mexikói drokartelleket, akkor megszűnik a drogok USA-ba való áramlása, így kvázi a drogprobléma is. Véleményem szerint, maga az alapelgondolás is sántít. Ugyanis, ha ez az eleve kudarcra ítélt vállalkozás sikerrel is járt volna, nyilván az USA-ban jelentkező jelentős, drog iránti igényt más forrásokból elégítik ki. Kezdetben a helyi rendészeti és igazságügyi, valamint katonai erőkre támaszkodtak, megerősítve ezeket USA-beli pénzzel, eszközökkel. Ezekről a szervezetekről kiderült, hogy velejéig korruptak, sőt, a korábbi kormányzatokkal karöltve, jelentős mértékben felelősek a kartellek kialakulásáért, illetve megerősödéséért. A mexikói statisztikák szerint, 1995–2011. között 100.000, (igen, százezer) ember halt erőszakos halált Mexikóban. A becslések szerint, ennek 60%-a köthető a kábítószerekhez valamilyen módon. Enrique Peña Nieto személyében, 2012-ben új elnök került hatalomra az országban. Ígéretet tett, hogy megfékezi az erőszakot, csökkenti az emberrablások és az emberölések számát, ami regnálásának első évében sikerült is. Új jelenség volt megfigyelhető az országban: önvédelmi mozgalmak, polgárőrségek kezdték el civil kezdeményezésre a harcot a kartellek ellen. Ezeket a kormányzat támogatásban részesítette. A nagyrészt helyi gazdákból álló önvédelmi csoportok felvették a küzdelmet a kartellek ellen, olyan városokban, ahol ez a kormányerőknek sem sikerült. Ezen mozgalmak némelyike az utóbbi időben elindult az új kartellé válás útján. A legfrissebb hír pedig az Mexikóból, hogy felmerült a coloradói és washingtoni példa – a marihuána

dekriminalizációja – importálása. Az elnök egyelőre a „kapudrog-elmélet”-re való hivatkozással elutasította a kezdeményezést.¹⁸⁷

DROGKARTELEK MEXIKÓ TERÜLETÉN

MAGYARORSZÁG: A DIZÁJNER DROGOK

Az EU-val közös országhatárok ellenőrzésének megszűnése felgyorsította a külföldi jelenségek hazánkban való térhódítását. Így volt ez a dizájn drogokkal kapcsolatban is. A nemzetközi kábítószer kereskedelem szereplői új stratégiát alakítottak ki, amely szerint, az országok kábítószer listákra alapozott szabályozását megkerülve, folyamatosan új szereket dobnak a piacra, amelyek ellen a hatóságok, a tilalom hiányában, nem léphetnek fel. Ezeket a szereket jelentős részben Kínában állítják elő, nagyon komoly vegyészszakértői tudást és tőkét befektetve. Az ismert anyagokat minimálisan alakítják át, egy-két alkotórészt, alkaloidát módosítva csupán. A kábítószer listákra hagyományosan nehezen kerültek fel az új szerek, általában több hónapos folyamatot követően. Ennek az lett az eredménye, hogy a drogpiacon jelentős számú új szer volt jelen, amelyek ellen a hatóság nem léphetett fel. Amennyiben mégis megtette, sűrű bocsánatkérések kíséretében volt kénytelen visszaszolgáltatni az elosztóknak, kereskedőknek. Előfordult, hogy egy szállítmányt előbb a rendőrség, majd a VPOP is lefoglalt, azután visszaszolgáltatót a lefoglalást elszenvedőnek. Az eljárások során felmerült szakértői költségek milliós nagyságrendre rúgtak. A terjesztő, jó marketing érzékről téve tanúbizonyságot, beszkenelte a lefoglalást megszüntető határozatokat, ezzel is bizonyítva vásárlói felé, hogy nem törvénybe ütköző a kínált szer fogyasztása. A helyzet tarthatatlan volt, a törvényhozó beavatkozása elodázhatatlanná vált.

Előbb az egészségügyi törvényben jelent meg az „új pszichoaktív anyag” fogalma, majd ehhez büntetőjogi tilalmazást társítottak, hasonlóan a kábítószerrel visszaélés tényállásához. Erre a listára, a korábbihoz képest, sokkal gyorsabban kerülnek fel az anyagok, sőt, időnként „képlet-gyök”-ök is, amelyeket aztán, ha változtatgatnak is, tilalmazott marad az eredmény. A macska-egér harc folytatódik az előállítók és a jogalkotó között. Továbbra is egyszerre több legális szer van a piacon, a fogyasztók

¹⁸⁷ <http://www.cfr.org/mexico/mexicos-drug-war/p13689>

igyekeznek ezekhez hozzájutni. Egyrészt a szer legalitásának okán, a másik ok pedig az ár. Ezek a szerek mindig jelentősen olcsóbbak, mint tilalmazott társaik. Ez is jól bizonyítja azt a tételt, miszerint az illegális kábítószer árának 80%-át teszi ki a lebukás kockázata. Az új szerek azonban új veszélyt is hordoznak magukban. Míg a bejártatott forrásból származó szert a függő vagy alkalmi fogyasztó megtanulta használni, adagolni, mellékhatásait csökkenteni, addig az új anyagokkal kapcsolatban ilyen tudásuk nincs. A drogambulanciákon máris növekedésnek indult a túlada-golás-szerű esetek száma. A halálozási mutatók egyelőre nem romlottak. A dizájner drogokkal kapcsolatos eddigi tapasztalatok utalnak továbbá arra is, hogy a fogyasztó szervezetét a korábban ismert szereknél nagyobb mértékben és gyorsabban károsítják. Kiemelendő a szerek közül az Oroszországból származó „krokodil” becenevű szer, ami nagyon gyors szövetkárosodást, elhalást okoz.

Összefoglalásként elmondható, hogy a kínálatcsökkentésre fordított erőfeszítések egyik országban sem hozták meg a várt eredményt. Ahogyan láthatjuk Mexikó példáján, akár soha nem látott károkat okozhat, és polgárháború-közei helyzethez is vezethet. A nyugat-európai példák jól mutatják, hogy a hosszú távú keresletcsök-kentő programok és az ártalomcsökkentés valódi, számokban, emberéletekben mérhető eredményt hoznak. Bármilyen típusú kábítószer liberalizációja nem véletle-nül vet fel óriási társadalmi vitákat. Az biztos, hogy a jelenlegi helyzet nem tartható. Kijelenthető ez még akkor is, ha tudjuk, hogy a hazai drogfogyasztás nem közelíti meg sem a keleti, sem a nyugati szomszédjainknál tapasztalható mértéket. Ezt a kedvező helyzetet veszélyeztetik éppen az ártalomcsökkentő programokat érő tá-madások. Újra fellángolt a vita a tícseré programok, illetve a metadon program lét-jogosultságát illetően. A világ gazdaságában 2008 óta tapasztalt változás és az ennek eredményeként szűkülő források veszélybe sodorták ezen ellátások működését. A nemzetközi példák azonban óva intenek bennünket attól, hogy felszámoljuk a tícse-re programot. Szófiában és Bukarestben is a HIV fertőzöttek számának jelentős nö-vekedéséhez vezetett a tícserére fordított összegek csökkentése.

ALKOHOL

„A különböző, az egészségi állapotot is befolyásoló szerek és anyagok használatá-nak jogi következményei a jogrendszerekben nem egyformák. A szigorúbb vagy enyhébb állami fellépést nyilvánvalóan koronként és kultúránként eltérő megfontolá-sok alakítják. Az alkohollal, nikotinnal, kávéval az európai kultúra >>megtanult<< együtt élni, minthogy használatuk évszázados múltra tekint vissza. Kezelésük már csak azért sem vonható a kábítószerekkel egy tekintet alá, mert az ezen anyagokról rendelkezésre álló ismereteink alapján – mind az akut, mind a késői hatás tekintéte-ben – használatuk következményei azoktól jelentősen eltérnek. A dohányzás és a koffein bódulatot, módosult tudatállapotot egyáltalán nem hoz létre, vagyis az egyén szellemi, cselekvési szabadságára semmilyen hatással nincs. Az alkoholfogyasz-tás kockázatai pedig a függőség kialakulásához szükséges mennyiség és időtartam jelentősen eltérő volta miatt messze elmaradnak a kábítószer okozta veszélyektől, s a fogyasztás azonnali következményei is kevesebb kockázattal járnak.”¹⁸⁸

Az előterjesztő három évvel a fenti mondat leírása után májzsugorban meghalt. Ahogy Topolánszky Ákostól¹⁸⁹ megtanulhattuk, a nyugati kultúra az alkohollal, niko-

¹⁸⁸ Az Alkotmánybíróság droghatározata [54/2004. (XII. 13.) AB határozat (244/B/2004)], 60. oldal. Közzé-téve a Magyar Közlöny 2004. évi 189. számában (AB Közlöny: XIII. évfolyam 12. szám).

¹⁸⁹ Topolánszky Ákos, 1999–2003. között a kábítószerügyi koordinációért felelős helyettes államtitkár volt.

tinnal nem együtt élni, hanem sokkal inkább együtt halni tanult meg.¹⁹⁰ A pszichoaktív szerek közül az alkohol tipikusan olyan, amitől nem félünk, ellenben belehalunk, szemben az illegális szerekkel, amelyeket sokkal nagyobb félelem övez, mint az indokolt lenne. Elmondható, hogy az alkohol és az illegális drogok között a valódi különbséget a jogi szabályozásban fedezhetjük fel, nem pedig hatásmechanizmusukban. A témában végzett kutatások kivétel nélkül kimondják, hogy a szerek veszélyessége teljes mértékben független a jogi besorolásuktól. Mindenesetre az alkoholt minden vizsgálat az öt legveszélyesebb szer közé sorolja.

David Nutt angol kutató kimutatta, hogy az alkohol és a dohány is károsabb, mint az LSD, az ecstasy és a kannabisz. Ebben a rangsorban az alkohol az ötödik, a heroin, a kokain, a barbiturátok és a metadon mögött, és a dohány a kilencedik, megelőzve a cannabist, az LSD-t és az ecstasy-t.¹⁹¹

A pszichoaktív szerek közül a dohány és az alkohol okozza a legtöbb elkerülhető halálesetet. A World Health Report 2002-es jelentése szerint, a halálesetek 8,9%-a a pszichoaktív szerek fogyasztásának tudható be. Ebből 4,1% a dohányzásnak, 4% az alkoholnak és 0,8% az illegális drogoknak köszönhető. Ez 2000. évi adat. Ugyanez Észak-Amerika és Európa férfi lakosságára lebontva: a dohányzás 17,1%, az alkohol 14%, illegális drogfogyasztás 2,3%.¹⁹² A WHO 2003-as jelentése szerint, Magyarországon a betegséget okozó faktorok közül a férfiak esetében a dohányzás 25,5%-kal részesedik, az alkohol 22,8 %-kal.

Elmondható, hogy a fenti adatokról, mintha mit sem tudnának a drogpolitika alakítói, pedig ez nyilván nincs így. David Nutt professzor, munkáspárti és szociáldemokrata kormányt egyaránt szolgált drogügyi szakpolitikusként. Ahogy rávilágított az alkohol és a nikotin okozta veszélyekre, azonnal mennie kellett az állásából. Ilyen következményeket talán érthetően nem vállal be nálunk sem kormányzati helyzetben lévő szakember.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

1. Alkotmánybíróság droghatározata [54/2004. (XII. 13.) AB határozat (244/B/2004). Közzé-téve a Magyar Közlöny 2004. évi 189. számában (AB Közlöny: XIII. évfolyam 12. szám)
2. David Nutt, D. J.; King, L. A.; Phillips, L. D. „Drug harms in the UK: a multicriteria decision analysis”. 2010. The Lancet
3. http://en.wikipedia.org/wiki/Cannabis_in_the_United_States
4. http://en.wikipedia.org/wiki/Legality_of_cannabis_by_U.S._state
5. http://en.wikipedia.org/wiki/Legality_of_cannabis_by_U.S._state
6. http://hvg.hu/napi/merites/20120515_fidesz_drogpolitika_kritika – Topolánszky Ákos Az alkohollal megtanultunk együtt halni című előadása a Civil Kábítószerügyi Koordinációs Testületről (Kossuth Klub, 2014. május 15.)
7. http://nol.hu/velemeney/20110119-ontagado_drogpolitika-950341
<http://www.mindennapi.hu/cikk/tarsadalom/uj-drogstrategia-megelozes-es-artalomcsokkent/2011-03-02/1800>
8. <http://tasz.hu/>
9. <http://www.cfr.org/mexico/mexicos-drug-war/p13689>

¹⁹⁰ http://hvg.hu/napi/merites/20120515_fidesz_drogpolitika_kritika – Topolánszky Ákos Az alkohollal megtanultunk együtt halni című előadása a Civil Kábítószerügyi Koordinációs Testületről (Kossuth Klub, 2014. május 15.).

¹⁹¹ David Nutt, D. J.; King, L. A.; Phillips, L. D. „Drug harms in the UK: a multicriteria decision analysis”. 2010. The Lancet, 1558–1565. oldal.

¹⁹² World Health Report 2002 – <http://www.who.int/whr/2002/en/>

10. <http://www.cfr.org/mexico/mexicos-drug-war/p13689>
11. <http://www.drogstrategia.hu/>
12. World Health Report 2002 – <http://www.who.int/whr/2002/en/>

Minden kedves Olvasónknak

eredményekben gazdag,

békés és boldog

Új Esztendőt kíván 2015-re a

Magyar **BÚNÜLDÖZŐ**

Szerkesztősége,

és kiadója, a

